

Vilniaus universitetas

TARPTAUTINIŲ SANTYKIŲ IR POLITIKOS MOKSLŲ
INSTITUTAS

Šiuolaikinės politikos magistro programa

ERNESTA ONUSAITYTĖ
II kurso studentė

**2021 M. MIGRANTŲ KRIZĖ: NARATYVAI APIE LIETUVOS PASIENIO
POLITIKOS PASEKMES**

MAGISTRO DARBAS

Darbo vadovas: Dr. Vainius Bartasevičius

Vilnius, 2026

MAGISTRO DARBO PRIEŠLAPIS

Magistro darbo vadovo/ės išvados dėl darbo gynimo:

.....
.....
.....

.....

(data)

.....

(V. Pavardė)

.....

(parašas)

Magistro darbas įteiktas gynimo komisijai:

.....

(data)

.....

(Gynimo komisijos sekretoriaus/ės parašas)

Magistro darbo recenzentas/ė

.....

(V. Pavardė)

Magistro darbų gynimo komisijos įvertinimas

.....

Komisijos pirmininkas/ė:

Komisijos nariai:

PATVIRTINIMAS APIE ATLIKTO DARBO SAVARANKIŠKUMĄ

Patvirtinu, kad įteikiamas darbas **2021 m. migrantų krizė: naratyvai apie Lietuvos pasienio politikos pasekmes yra:**

1. Atliktas mano pačios ir nėra pateiktas kitam kursui šiame ar ankstesniuose semestruose;
2. Darbas nebuvo naudotas kitame Institute / Universitete Lietuvoje ar užsienyje;
3. Nenaudoja šaltinių, kurie nėra nurodyti darbe ir pateikia visą panaudotos literatūros sąrašą.

Ernesta Onusaitytė

BIBLIOGRAFINIO APRAŠO LAPAS

Onusaitytė E.: „2021 m. migrantų krizė: naratyvai apie Lietuvos pasienio politikos pasekmes“, Šiuolaikinės politikos studijų specialybės, magistro darbas / VU Tarptautinių santykių ir politikos mokslų institutas; darbo vadovas dr. Vainius Bartasevičius. – V., 2025. – 44 p.

Reikšminiai žodžiai: instrumentalizacija, saugumizacija, žmogaus teisės, migrantai, Lietuva, hibridinis karas, Baltarusija, nelegalios migracijos krizė.

Šiame magistro baigiamajame darbe analizuojamas Lietuvos institucijų atsakas į Baltarusijos hibridinę ataką, kai buvo instrumentalizuoti neteisėti migrantai kaip destabilizacijos įrankis pasienyje. Remiantis saugumizacijos teorija bei Kelly M. Greenhill knygoje „Weapons of Mass Migration“ išplėtotą migracijos instrumentalizacijos sampratą, darbe siekiama atsakyti į pagrindinį tyrimo klausimą: kaip skirtingi veikėjai (valstybės institucijos, nevyriausybinių organizacijų, žiniasklaidos atstovai ir neteisėti migrantai) naratyviškai konstruoja 2021 m. Baltarusijos vykdytą migrantų krizę.

Teorinėje darbo dalyje bus analizuojamos saugumizacijos ir migracijos instrumentalizacijos teorijos, pagrindiniai autorių argumentai bei žmogaus teisių reglamentai. Praktinėje dalyje, pasitelkus naratyvų analizę ir giluminių interviu metodą, bus nagrinėjami 2021 m. migrantų krizės Lietuvoje aspektai: institucijų, nevyriausybinių organizacijų, tarptautinių organizacijų, žurnalistų ir pačių migrantų pasakojimai. Bus siekiama atskleisti, kaip šie naratyvai formavo krizės suvokimą, instrumentalizacijos ir saugumizacijos interpretaciją ir kaip šie procesai pasireiškė žmogaus teisių kontekste.

TURINYS

<i>IVADAS</i>	6
<i>1. TEORINIS PAGRINDAS</i>	11
1.1. Migracija ir valstybės saugumas	11
1.2. Instrumentalizacija	14
1.3. Saugumizacijos teorija.....	16
<i>2. METODOLOGIJA</i>	19
<i>3. EMPIRINIŲ DUOMENŲ ANALIZĖ</i>	23
3.1. Instrumentalizacija	23
3.2. Saugumizacija.....	28
3.3. Žmogaus teisės per migrantų krizę.....	33
3.4. Tyrimo apibendrinimas	38
<i>IŠVADOS</i>	42
Rekomendacijos.....	43
<i>LITERATŪROS SĄRAŠAS</i>	45
<i>DIRBTINIO INTELEKTO NAUDOJIMO DEKLARACIJA</i>	51
<i>PRIEDAI</i>	54
Priedas nr. 1	54
<i>Summary</i>	81

ĮVADAS

Šis įvadas rašomas 2025-aisiais, praėjus ketveriems metams nuo 2021 m. migrantų krizės Lietuvoje. Nors per šį laiką šalis susidūrė su dar didesniu sukrėtimu – Rusijos invazija į Ukrainą, migracijos krizė vis dar išlieka reikšmingas įvykis, vertas analitinio dėmesio. Visų pirma, tai buvo pirmoji tokio masto nelegalios migracijos krizė Lietuvos istorijoje, kai valstybės institucijos buvo priverstos skubiai priimti sprendimus ir formuoti naujas politikos priemones situacijai stabilizuoti. Antra, krizė turėjo tiesioginį poveikį migrantams, kurių lūkesčiai patekti į Europos Sąjungą buvo išnaudoti Baltarusijos politiniais tikslais, o vėliau susidūrė ir su Lietuvos valstybiniais veiksmais, kurie sulaukė tarptautinės kritikos dėl žmogaus teisių pažeidimų. Galiausiai, krizės svarbą patvirtina ir tai, kad Baltarusijos prezidentas Aliaksandras Lukašenka iki šiol kartkartėmis viešai užsimena apie galimą migrantų krizės kartojimą, todėl migracijos instrumentalizacijos grėsmė regione išlieka aktuali¹. Pastaruoju metu Baltarusijos provokacijos, hibridinės grėsmės ir spaudimas organizuojamas kitomis formomis, pavyzdžiui, meteorologiniais balionais. Dėl tokių skraidančių objektų pavojus kilo Lietuvos oro uostų kilimui ar leidimuisi, ne kartą uždarytos oro erdvės, skrydžiai nukreipiami. Dėl tokios Baltarusijos hibridinės atakos visą lapkritį buvo uždaryti Šalčininkų ir Medininkų pasienio kontrolės punktai². Tai galima laikyti dar vieno Baltarusijos režimo spaudimo tąsa, kai veiksmais pradėjo pasirodyti nuo 2021 m. migrantų krizės.

Dar 2021 m. gegužės 26 d. Baltarusijos prezidentas Aliaksandras Lukašenka viešame pasisakyme pagrasino Lietuvai ir kitoms kaimyninėms šalims, kad šias užtvindys migrantais ir narkotinėmis medžiagomis³. Praėjus mėnesiui, Lietuvos ir Baltarusijos pasienyje buvo pastebėtas staigus neteisėtai sieną kertančių migrantų skaičiaus augimas. Europos Sąjunga šiuos veiksmus pripažino hibridine ataka, per tą laikotarpį Lietuva sulaukė virš 5 tūkstančių prieglobsčio prašymų, o tai buvo 13 kartų daugiau nei 2020 metais⁴. Reaguodama į susidariusią situaciją, Lietuva nuo 2021 m. rugpjūčio 3 d. pradėjo taikyti migrantų apgrėžimo politiką. Į šalį buvo neįleista daugiau nei 8

¹ Jačauskas Ignas, A. *Lukašenka grasina nauja migrantų banga: kokią atsaką rengia politikai, tarnybos, kariuomenė?*, 15min.lt, žiūrėta 2025 m. gegužės 2 d., <https://www.15min.lt/naujiena/aktualu/lietuva/a-lukasenka-grasina-nauja-migrantu-banga-koki-atsaka-rengia-politikai-tarnybos-kariuomene-56-2372782>.

² Vygantas Tuzas, *Vokietijos ministras apie kontrabandinius balionus iš Baltarusijos: nepriimtina ir turi turėti pasekmes*, lrytas.lt, žiūrėta 2026 m. sausio 8 d., <https://www.lrytas.lt/lietuvosdiena/aktualijos/2026/01/07/news/pirmasis-po-ligos-sugrizusio-k-vilkausko-interviu-socdemu-taikytas-spaudimas-ir-paskutines-minutes-planas-trauktis-40872610>.

³ Vilikanskytė Milda, *Lukašenkos grasinimas išsipildė Lietuvai, bet ne kaimynams: neteisėta migracija Latvijoje ir Lenkijoje beveik nepastebima*, LRT, žiūrėta 2025 m. gegužės 2 d., https://www.lrt.lt/naujienos/lietuvoje/2/1444659/lukasenos-grasinimas-issipilde-lietuva-bet-ne-kaimynams-nelegali-migracija-latvijoje-ir-lenkijoje-beveik-nepastebima?srsId=AfmBOorLJ1LFxgr0ZNTG37_5vIizYvr5yV6wRgiuHliwzPgxAGYh-uxD.

⁴ Migracijos departamentas prie Lietuvos Respublikos vidaus reikalų ministerijos, *2021 m. Migracijos metraštis (Vilnius, 2022, ISSN 2351-6607)*, žiūrėta 2026 m. sausio 2 d., https://migracija.lrv.lt/uploads/migracija/documents/files/Migracijos%20metraštis_2021%20m_2022-06-23%20EG.pdf

tūkstančių asmenų⁵. Ekstremalios situacijos metu, siekdama atremti Baltarusijos vykdomą hibridinę ataką, Vidaus reikalų ministerija inicijavo teisės aktų pakeitimus, organizavo neteisėtai atvykusių migrantų apgyvendinimą stovyklose ir pradėjo statyti „geležinę“ tvorą pasienyje su Baltarusija⁶.

Galima teigti, kad Lietuvos institucijų priimti veiksmai buvo orientuoti į valstybės sienos apsaugą ir nacionalinį saugumą: 2021 m. liepos pradžioje paskelbta valstybės lygio ekstremalioji situacija, kuri palengvino teisinį barjerą krizės valdymui reglamentuoti, Vidaus reikalų ministerija inicijavo įstatymų pakeitimus, kurie leido riboti neteisėtai atvykusių migrantų judėjimą, spartinti prieglobsčio prašymų nagrinėjimo procedūras ir nustatyti supaprastintas deportacijos taisykles⁷. Įrengtos laikinos apgyvendinimo stovyklos Rūdninkuose ir Pabradėje, kuriuose buvo apgyvendinti migrantai, tačiau jų judėjimo laisvė – apribota. O pastačius fizinį barjerą pasienyje su Baltarusija ir pritaikius apgrėžimo politiką leido apsaugoti valstybės sienų vientisumą ir kontroliuoti situaciją. Taip pat svarbu paminėti, buvo aktyviai bendradarbiaujama su Europos Sąjunga ir tranzitinėmis šalimis, įskaitant derybas su Iraku dėl skrydžių apribojimų į Baltarusiją⁸.

Tačiau nors ir institucijų reakcija ir atsakas prisidėjo prie situacijos stabilizavimo, Lietuva sulaukė kritikos ir iš šalies vidaus, ir tarptautinės dėl žmogaus teisių pažeidimo migrantų atžvilgiu, įsipareigojimų nesilaikymo, ypač dėl apgrėžimo politikos ir dėl nesuteiktos teisės judėti Lietuvos Respublikos teritorijoje laisvai. 2023-aisiais Konstitucinis Teismas pripažino, kad kai kurios užsieniečių teisinės padėties įstatymo nuostatos prieštarauja Konstitucijai⁹. Tai reiškia, kad buvo masiškai apribota migrantų laisvė, be teismo ar kitų institucijų sprendimo ir individualaus vertinimo neteisėti migrantai buvo apgyvendinti judėjimą ribojančiuose punktuose, neatsižvelgiama į individualias migrantų aplinkybes, kodėl jie prašo suteikti apsaugą, o procesas užtrukdavo ne mažiau nei 6 mėnesius. „Nepaisant to, 2023 m. buvo priimti nauji sienos ir jos apsaugos įstatymo pakeitimai, kurie buvo žingsnis link tolimesnių žmogaus teisių pažeidimų“¹⁰. 2023 m. 7 dieną Lietuvos Respublikos Konstitucinis Teismas pritarė Europos Sąjungos Teisingumo teismui, kad per Baltarusijos režimo organizuotą migrantų bangą taikytas priverstinis apgyvendinimas ir kiti

⁵ Valstybės sienos apsaugos tarnyba prie Lietuvos Respublikos Vidaus reikalų ministerijos, *Neįleistų neteisėtų migrantų statistika*, žiūrėta 2025 m. gegužės 2 d. <https://vsat.lrv.lt/lt/naujienos/neileistu-neteisetu-migrantu-statistika/#:~:text=Iš%20viso%20nuo%20Baltarusijos%20sukeltos,statistika%20atnaujinama%20šiek%20tiek%20vėliau.>

⁶ Lietuvos Respublikos Vyriausybė, *Hibridinė Baltarusijos ataka prieš Lietuvą*, žiūrėta 2025 m. kovo 3 d., <https://hibridineataka.lrv.lt/lt/naujienos/hibridines-atakos-pries-lietuva-chronologija.>

⁷ Ibid.

⁸ Užsienio reikalų ministerija, *Lietuva ir Irakas susitarė dėl glaudesnio bendradarbiavimo sprendžiant nelegalių migrantų krizę*, žiūrėta 2025 m. gruodžio 22 d. <https://www.urm.lt/naujienos/141/lietuva-ir-irakas-susitare-del-glaudesnio-bendradarbiavimo-sprendziant-nelegaliu-migrantu-krize:24667.>

⁹ Lietuvos Respublikos Konstitucinis Teismas, 2023 m. birželio 7 d. nutarimas Nr. KT53-A-N6/2023 „Dėl Lietuvos Respublikos įstatymo „Dėl užsieniečių teisinės padėties“ nuostatų, susijusių su prieglobsčio prašytojo laikinu apgyvendinimu dėl masinio užsieniečių antplūdžio esant paskelbtai ekstremaliajai situacijai, nepaprastajai ar karo padėčiai“. E-tar: Teisės aktų registras, 2023, <https://www.e-tar.lt/portal/legalAct.html?documentId=5c98d7f0052a11ee9978886e85107ab2> (žiūrėta 2025 m. gegužės 3 d.).

¹⁰ Žmogaus teisių stebėjimo institutas, *Analitinė studija: migrantų ir prieglobsčio prašytojų situacija Lietuvoje*, žiūrėta 2025 m. lapkričio 10 d., [https://hrmi.lt/analitine-studija-migrantu-ir-prieglobscio-prasytoju-situacija-lietuvoje/.](https://hrmi.lt/analitine-studija-migrantu-ir-prieglobscio-prasytoju-situacija-lietuvoje/)

nusižengimai prieštarauja ir pažeidžia Konstituciją¹¹. Todėl didžiausi pralaimėtojai – migrantai. Didžiausią dalį atvykėlių buvo Irako kurdai, kurie tikėjosi laisvo kelio į Europą, pardavę arba palikę viską gimtinėje ir sumokėję dideles pinigų sumas pasitikėjo Baltarusijos ir kitų agentų siūloma galimybe¹². Jų teisės pažeistos ir dėl apgrėžimo politikos, norėdami kirsti sieną, ir tiems, kurie jau atsidūrė Lietuvos teritorijoje, tarp jų – vaikai, moterys ir vyrai, iš kurių ilgą laiką buvo atimtos pamatinės teisės ir laisvės¹³.

Akademiniame lauke amerikiečių politikos mokslininkė Kelly Greenhill knygoje „Weapons of Mass Migration“ aptarė prievartinės sukonstruotos migracijos (ang. Coercive engineered migration) teoriją¹⁴, kuri glaudžiai siejama su instrumentalizacijos samprata. Autorės teigimu, tam tikros valstybės arba politiniai veikėjai sąmoningai išnaudoja masinę migraciją, siekdami destabilizuoti kitą valstybę. Ji išskiria keturis tokios strategijos tipus: prievartinis spaudimas, oponento diskreditavimas, dėmesio nukreipimas ir nubaudimas. Tokiu būdu į valstybę nukreipta neteisėta migracija sukelia vidines įtampas, susipriešinimą tarp suinteresuotų grupių, destabilizaciją. Taip pat svarbu paminėti Kopenhagos mokyklos atstovų Barry Buzan, Ole Waver, Jaap de Wilde, kurie veikale „Security: a New Framework for Analysis“ rašo apie saugumizacijos teoriją. Jų teigimu, migracija dažnu atveju saugumizuojama, kai tai valstybėje siejama su terorizmo, karo, nusikalstamumo grėsme. Toks suvokimas, anot autorių, leidžia pagrįsti griežtas sienų kontrolės, pavyzdžiui, apgrėžimo politiką arba neteisėtų migrantų sulaikymą. Drįstu teigti, kad Baltarusijos prezidento grasinimai buvo įgyvendinti: Lietuvos pasienyje situacija buvo nebekontroliuojama, todėl institucijos ėmėsi veiksmų situacijai stabilizuoti, tačiau kita medalio pusė – pažeistos migrantų teisės.

Akademiniame lauke galima atrasti ir Lietuvos 2021 metų nelegalių migrantų krizės analizių. Pavyzdžiui, straipsnyje „EU Lawlessness Law at the EU-Belarusian Border: Torture and Dehumanisation Excused by Instrumentalisation“ analizuojama Lietuvos, Latvijos ir Lenkijos institucijų veikla. Šiame moksliniame darbe buvo atsižvelgiama kaip šios institucijos, reaguodamos į Baltarusijos instrumentalizuojamą migraciją, taikė saugumizacijos strategiją. Autorių atlikta analizė

¹¹ Lietuvos Respublikos Konstitucinis Teismas. 2023 m. birželio 7 d. nutarimas Nr. KT53-A-N6/2023 „Dėl Lietuvos Respublikos įstatymo „Dėl užsieniečių teisinės padėties“ nuostatų, susijusių su prieglobsčio prašytojo laikinu apgyvendinimu dėl masinio užsieniečių antplūdžio esant paskelbtai ekstremaliajai situacijai, nepaprastajai ar karo padėčiai“. E-tar: Teisės aktų registras, 2023, <https://www.e-tar.lt/portal/legalAct.html?documentId=5c98d7f0052a11ee9978886e85107ab2> (žiūrėta 2025 m. gegužės 3 d.).

¹² BNS, Svarbiausi faktai apie migrantų krizę ES ir Baltarusijos pasienyje, LRT, žiūrėta 2025 m. gegužės 6 d., <https://www.lrt.lt/naujienos/pasaulyje/6/1545657/svarbiausi-faktai-apie-migrantu-krize-es-ir-baltarusijos-pasienyje>.

¹³ Lietuvos Respublikos Konstitucinis Teismas. 2023 m. birželio 7 d. nutarimas Nr. KT53-A-N6/2023 „Dėl Lietuvos Respublikos įstatymo „Dėl užsieniečių teisinės padėties“ nuostatų, susijusių su prieglobsčio prašytojo laikinu apgyvendinimu dėl masinio užsieniečių antplūdžio esant paskelbtai ekstremaliajai situacijai, nepaprastajai ar karo padėčiai“. E-tar: Teisės aktų registras, 2023, <https://www.e-tar.lt/portal/legalAct.html?documentId=5c98d7f0052a11ee9978886e85107ab2> (žiūrėta 2025 m. gegužės 3 d.).

¹⁴ Kelly M. Greenhill, *Weapons of mass migration: Forced displacement, coercion, and foreign policy*. (Cornell University Press, 2010), 116-118.

parodė, kaip neteisėti migrantai laikomi „neteisėtais“ ir „netinkamais“ prašyti prieglobsčio, jiems dėl tam tikrų priežasčių nebuvo taikytos individualios procedūros, užtikrinančios jų teises.

Taip pat šiame magistro darbe naudotasi ir Sarah Leonard straipsniu „EU Border Security and Migration into the European Union: FRONTEX and Securitisation through Practices“. Autorė teigia, kad su migracijos antplūdžiu tvarkomasi ir reguliuojama ne tik per teisinę bazę ir politinius veikėjus, bet ir kontrolės infrastruktūra praktiškai užsiima saugumuzacija migrantų atžvilgiu. Šiam magistro darbui itin praverčia akademinio tinklaraščio analizė apie Lietuvos ieškinį prieš Baltarusiją Tarptautiniame Teisingumo Teisme¹⁵. Autoriai aptaria Lietuvos kaltinimus Baltarusijai dėl organizuoto neteisėtų migrantų instrumentalizavimo kaip politinio spaudimo priemone. Tačiau šiuo metu išryškėja tarptautinės teisės sistemos spraga – nėra aiškių įrankių, kurios leistų patraukti valstybę atsakomybėn už tokius veiksmus, nes teisinės sistemos normos taikomos privatiems veikėjams, o ne valstybei. Šio tyrimo laukui taip pat itin pravertė Vainiaus Bartasevičiaus, Vytenio Fuks ir Vitalio Nakrošio straipsnis apie Lietuvos atsaką į migrantų krizę 2021–2024 metais¹⁶. Autorių teigimu, Lietuvai vienu metu teko nemažas iššūkis: suvaldyti pandemiją, energetikos iššūkius ir migrantų krizę. Todėl tyrimas parodė, kad Lietuvos institucijos migrantų krizės pradžioje susidūrė su pasirengimo ir derinimo stoka, tačiau vėliau institucijoms pavyko suvaldyti krizę ir pasirinko saugumo naratyvą. Tai įrodo sienos statyba pasienyje, apgrėžimo politika, teisinės bazės taisymu. Nors tai sustiprino šalį būti atsparesnei hibridinėms grėsmėms, autoriai teigia, įtampa dėl žmogaus teisių užtikrinimo tik didėjo. Taip pat vienas iš aktualesnių pastaruoju metu priimtų teisinių dokumentų yra Europos Parlamento ir Tarybos reglamentas (ES) 2024/1359, kuriame aptariama Europos Sąjungos reakcija į migracijos instrumentalizaciją. Juo įtvirtintas teisinis instrumentalizacijos apibrėžimas, kai trečioji valstybė specialiai naudoja migrantų srautus, norėdama sukelti destabilizaciją Europos Sąjungos narėms. Taip pat nustatyta, kad ES narei, patyrus tokią ataką, gali taikyti griežtesnes priemones migracijai kontroliuoti, jei yra būtinybė¹⁷. Tačiau čia svarbu analizuoti ir migrantų patirtis, kurias leidžia apžvelgti Rabiël Adel El Arab ir kitų mokslininkų straipsnis, kurio tyrime kalbinti patys neteisėti migrantai¹⁸. Tyrimas analizuoja, su kokiomis problemomis (socialinėmis ir sveikatos) susidūrė neteisėti migrantai, kertantys Lietuvos sieną per

¹⁵ Niccolo Ridi, Matina Papadaki, *Instrumentalized Migration and Jurisdictional Challenges: Lithuania v. Belarus at the ICJ*, EJIL: Talk! Žiūrėta 2025 m. liepos 23 d., <https://www.ejiltalk.org/instrumentalized-migration-and-jurisdictional-challenges-lithuania-v-belarus-at-the-icj/>.

¹⁶ Vainius Bartasevičius, Vytenis Fuks, Vitalis Nakrošis, *Lithuania's Response to the Crisis of Irregular Migration in 2021–2024*. (*Politologija*, 119(3), 2025), 44-84.

¹⁷ Europos Parlamentas ir Europos Sąjungos Taryba, *2024 m. birželio 13 d. reglamentas (ES) 2024/1359 dėl priemonių, taikomų esant instrumentalizuotai migracijai*, EUR-Lex – Europos Sąjungos teisė, 2024, žiūrėta 2025 m. lapkričio 27 d., <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/LT/ALL/?uri=CELEX:32024R1359>.

¹⁸ El Arab, R. A. et al. (2024). *We want our freedom back, that's our only need": a qualitative study of health and social needs among asylum seekers and undocumented migrants crossing the borders from Belarus to Lithuania*. (*Frontiers in Public Health*, 2024), žiūrėta 2025 m. gegužės 6 d., <https://www.frontiersin.org/journals/public-health/articles/10.3389/fpubh.2024.1371119/full>.

Baltarusiją. Atliktas tyrimas parodė, kad Lietuvos politika neigiamai paveikė migrantus per diskriminaciją, teisinę padėtį ir sveikatą.

Nors egzistuoja darbai, nagrinėjantys 2021 m. migracijos krizę Lietuvoje, pastebėtina, kad trūksta tyrimų, atspindinčių skirtingus naratyvus, todėl kyla klausimas, kaip skirtingi veikėjai (valstybės institucijos, žiniasklaidos atstovai, nevyriausybinės organizacijos ir neteisėti migrantai) naratyviškai konstruoja 2021 m. Baltarusijos vykdytą migrantų krizę. Todėl šio magistro darbo tyrime atlikta naratyvų analizė. Tai yra kokybinis metodas, kuris leidžia suprasti įvairius žmonių, institucijų ar kitų suinteresuotų grupių patirtis¹⁹. Būtina pabrėžti, kad toks tyrimo metodas nėra labai objektyvus, tyrėjas gali naratyvų analize interpretuoti tam tikrus įvykius, įvertinti kontekstą, geopolitines, socialines ar kultūrines aplinkybes, jų priežastis ir padarinius. Todėl tyrimui atlikta 10 giluminių interviu. Kad tyrimas būtų kuo išsamesnis ir sklandesnis, interviu sutiko duoti valdžios institucijų atstovai, nevyriausybinės organizacijos, žurnalistai ir neteisėti migrantai.

Darbo tikslas – taikant naratyvų analizę, išanalizuoti skirtingų grupių naratyvus apie 2021 m. migrantų krizę Lietuvoje, remiantis migracijos instrumentalizacijos ir saugumizacijos teorijomis bei žmogaus teisių analize. Nustatyti, visų naratyvų ryšį žmogaus teisių ir demokratinių valstybių kontekste.

Darbo uždaviniai:

1. Išnagrinėti neteisėtos migracijos instrumentalizacijos ir saugumizacijos teorines sampratas ir jų taikymą migracijos krizės kontekste;
2. Remiantis teorine analize, atlikti giluminį kokybinį tyrimą, remiantis interviu su Lietuvos institucijų atstovais, nevyriausybėmis organizacijomis, ekspertais ir migrantais, norint išsiaiškinti jų patirtis ir vertinimus ir taip išanalizuoti skirtingų suinteresuotų šalių naratyvus apie migracijos krizę ir žmogaus teisių situaciją.
3. Identifikuoti pagrindines pamokas, kurias šios „šalys“ išsinešė iš 2021 m. migrantų krizės.

Tyrimo šaltiniai – akademinė literatūra, moksliniai ir žurnalistiniai straipsniai, Lietuvos Respublikos įstatymai, Europos Sąjungos teisės aktai, tarptautiniai žmogaus teisių dokumentai, reglamentuojantys migrantų teisinę padėtį ir giluminiai interviu su Lietuvos valstybinių institucijų atstovais, žurnalistais, nevyriausybėmis organizacijomis ir neteisėtais migrantais.

Darbo struktūra – baigiamąjį darbą sudaro įvadas, teorinė dalis, empirinė tyrimo dalis, išvados, bibliografija ir priedai.

¹⁹ Catherine, Kohler Riessman, *Narrative Analysis. In: Narrative, Memory & Everyday Life*, (University of Huddersfield, 2005), 1-7.

1. TEORINIS PAGRINDAS

Šis skyrius skirtas išanalizuoti teoriją apie instrumentalizacijos, saugumizacijos ir žmogaus teisių sampratą, leidžiančias nagrinėti 2021 m. migrantų krizės Lietuvoje atvejį. Visų pirma, nagrinėjamas valstybės saugumo santykis ir migracija, aptariama, kodėl ir kada migracija suvokiama grėsme šalies nacionaliniam saugumui. Taip pat nagrinėjama migracijos instrumentalizacijos sąvoka pagal Kelly M. Greenhill teoriją, kai neteisėti migrantai ir jų srautai gali tapti galingu spaudimo įrankiu. Trečia, analizuojama saugumizacijos teorija migracijos atžvilgiu, kai neteisėta migracija politinėje ir viešojoje erdvėje įvardijama kaip grėsmė nacionaliniam saugumui ir formuojama taip, kad leidžiama imtis griežtesnių politikos priemonių. Vėliau visa ši teorinė prieiga tyrimo dalyje tampa svarbiu ir tvirtu teoriniu pagrindu, leidžiantis analizuoti skirtingų grupių naratyvus 2021 m. migrantų krizės Lietuvoje metu.

1.1. Migracija ir valstybės saugumas

Neteisėta migracija – šiame magistro darbe suvokiama kaip migracijos forma, kai individas kerta valstybės sieną, neturėdamas tam reikiamų leidimų ir dokumentų, pažeisdamas valstybės įstatymus. 2023 metais Europos Sąjunga sulaukė daugiau nei milijono prašymų suteikti prieglobstį. Skaiciuojama, kad nuo tų metų 6 procentai visų ES gyventojų sudaro būtent ne Europos sąjungos piliečiai²⁰. Todėl pirmiausia, būtina išnagrinėti neteisėto migranto sąvoką, kuo ji skiriasi nuo įprasto pabėgėlio sampratos. Pagal Ženevos konvenciją pabėgėlis suvokiamas kaip asmuo, kuris savo šalyje persekiojamas dėl politinių įsitikinimų, rasės, religijos ar priklausymo kokiai nors socialinei grupei. Dėl šių priežasčių jis bėga iš gimtosios šalies ir sugrįžti į ją bijo pagrįstai arba net negali²¹. Štai neteisėto migranto sąvoka šiek tiek skiriasi nuo prieš tai aptarto pabėgėlio. Jis kitoje šalyje, visų pirma, neturi teisinio statuso, nes į šalį atvyko neteisėtai, pažeidė į atvykimo šalies sąlygas, todėl jo teisėtas buvimas negalioja. Europos sąjungos atveju, tokiu laikomas trečiosios šalies pilietis, kuris yra Šengeno erdvės vienos iš valstybių teritorijoje²². Jis naujoje šalyje pasilieka, pažeisdamas imigracijos įstatymus ir pagal pabėgėlių apsaugos įstatymus jo apsauga yra apribota, lyginant su pabėgėliu, kuris pagrįstai bėga iš gimtosios šalies²³.

Migracija remiasi žmogaus teisėmis ir pasirinkimu. Tyrimai rodo, kad atvykstančių iš kitų šalių žmonių sprendimai gali priklausyti nuo įvairių priežasčių. Dalis planuoja grįžti atgal į gimtinę, kita

²⁰ Europos Parlamentas. *Migracija ir prieglobstis: faktai ir skaičiai*, <https://www.europarl.europa.eu/topics/lt/article/20170629STO78630/migracija-ir-prieglobstis-faktai-ir-skaiciai>, (žiūrėta 2025 m. balandžio 30 d.)

²¹ 1951 m. liepos 28 d. Konvencija dėl pabėgėlių statuso (1951).

²² Europos migracijos tinklas, *Terminų žodynas*, žiūrėta 2025 m. gegužės 4 d., <https://www.emn.lt/irasai/terminu-zodynas/?letter=N>.

²³ Guy S. Goodwin-Gill, Jane McAdam, Emma Dunlop, *The refugee in international law*, (Oxford University Press, 2021).

dalį lieka arba keliai gyventi į kitą šalį, stengiasi integruotis ir užsitikrinti socialines garantijas²⁴. Tačiau valstybės, patiriančios didelius migracijos srautus, specialiai imasi griežtų priemonių ir mažiau atsižvelgia į pabėgėlių apsaugos ir tarptautinius reikalavimus. Sociologas Pierre Manent knygoje „Demokratija be tautų: apie savivaldos pabaigą Europoje“ rašo, kad tai yra todėl, kad valstybė nori užtikrinti savo sienų saugumą ir kontrolę, todėl migracija laikoma grėsme vidinei valstybės harmonijai²⁵. Čia tarsi susikerta žmogaus ir valstybės harmonijų suvokimas. Kiekviena migracija reiškia, kad asmuo, gyvenęs vienoje politinėje sanklodoje ir bendruomenėje, persikelia į kitą, kurioje jo statusas nėra apibrėžtas. Šaliai svarbu, kad migranto integracija neigiamai nepaveiktų jos vidaus struktūrų, ekonominių, kultūrinių ir socialinių vertybių. Todėl dažniausiai valstybė, susidūrusi su tokiu iššūkiu, pirmuoju prioritetu pasirenka ne žmogaus teises, o šalies saugumą.

2021-ųjų hibridinė Baltarusijos ataka parodė, kaip migracija gali tapti geopolitiniu ginklu. Galima teigti, kad masinės migracijos atveju tarptautinės prieglobsčio procedūros nebėra pakankamai veiksmingos. Vykstant masinei migracijai valstybė neturi laiko nagrinėti kiekvieną atvejį atskirai, nors to reikalauja tarptautinė teisė. Todėl valstybė yra tarsi įspausta į kampą tarp valstybės saugumo ir tarptautinės teisės, negali efektyviai ir greitai reaguoti į hibridinę ataką, kai migrantai tampa pagrindiniu ginklu²⁶.

Pastaruoju metu migraciją veikia daug skirtingų veiksnių: nuo geopolitinių, ginkluotų konfliktų iki klimato kaitos. Todėl Europos Sąjungai reikia ne tik užtikrinti valstybių narių saugumą, tačiau ES atlieka svarbų vaidmenį dėl žmogaus teisių įstatymų ir tvarkos visoje sąjungoje. Svarbiausios pabėgėlių apsaugos normos argumentuojamos 1951 m. Ženevos konvencijoje, Europos Sąjungos pagrindinių teisių chartijoje ir kitose direktyvose, kurias sudaro Bendra Europos prieglobsčio sistema (BEPS). Tačiau praktiškai, o ypač masinės migracijos metu, kai tai laikoma grėsme, jos valdymas ir reguliavimas skiriasi nuo įtvirtintų įstatymų. Nors Europos Sąjungos Teisingumo Teismas teigia, kad prieglobsčio prašantys negali būti išsiunčiami atgal arba Europos Žmogaus Teisių Teismas reagoja, kai šalys nesuteikia pabėgėliams tinkamų sąlygų prieglobsčio prašantiems asmenims ir visai tam Europos Sąjunga įtvirtino BEPS, kurios siekis užtikrinti vienodą teisių apsaugą prieglobsčio prašantiems asmenims, visgi valstybės ne visada laikosi šių teisinių normų.

Tarptautiniais ir ES standartais, kurio pagrindą sudaro 1951 m. Ženevos konvencija, Visuotinė Žmogaus teisių deklaracija, Europos žmogaus teisių konvencija (EŽTK) ir Pagrindinių teisių chartija, turi vadovautis visos narės, tarp jų ir Lietuva. Galima teigti, kad iki migrantų krizės Lietuvoje, šalies teisinė bazė atitiko tarptautinius įsipareigojimus dėl migracijos ir pabėgėlių teisinio reguliavimo, tai

²⁴ Joop Adema et. al. *Understanding return intentions and integration of Ukrainian refugees*, VOXEU, žiūrėta 2025 m. lapkričio 23 d., <https://cepr.org/voxeu/columns/understanding-return-intentions-and-integration-ukrainian-refugees#:~:text=More%20than%204%20million%20Ukrainians,possible%20in%20their%20new%20homes>.

²⁵ Pierre Mannent, *Demokratija be tautų. Apie savivaldos pabaigą Europoje*, (Versus Aureus: 2008), 9.

²⁶ Maurizio Ambrosini, Minke HJ Hajer, *Irregular migration: IMISCOE short reader*, (Springer Nature: 2023), 151.

reglamentuojama įstatymu dėl užsieniečių teisinės padėties²⁷. Tačiau 2021-ųjų migracijos krizės metu, kai buvo bandoma situaciją Lietuvoje stabilizuoti, išaiškėjo, kad turimi teisiniai įrankiai yra neveiksnūs²⁸.

Tais metais Lietuva pakeitė savo politiką migracijos ir pabėgėlių atžvilgiu. 2021-ųjų liepos 13 dieną Lietuvos Respublikos Seimas priėmė rezoliuciją, teigdami, kad kovodami su hibridine ataka, bus taikomos griežtos priemonės: nuo sulaikymo, apgrėžimo iki didesnės sienų kontrolės. Rezoliucijoje įtraukta ir Lietuvos kariuomenė, kuri privalėjo užtikrinti saugumą pasienyje. Žinoma, imtasi ir prevencinių priemonių, pavyzdžiui, vykdytos informacinės kampanijos neteisėtų migrantų šalyse. Tačiau antplūdžiui nesibaigiant, priimtose naujos pataisos²⁹. Buvo apribotos pabėgėlių teisės, sulaikyti ir uždaryti jiems įkurtuose miesteliuose, o vėliau asmenys, norintys kirsti sieną, buvo stumiami atgal į Baltarusiją³⁰.

Bandant valdyti situaciją šalies viduje, Lietuva sulaukė kritikos iš ESTT, nes ši, kaip Europos Sąjungos narė, riboja galimybę teikti prieglobsčio prašymą ekstremalios situacijos metu, nebuvo atlikti individualūs vertinimai, todėl tai prieštarauja ES teisės normoms³¹. Be to, vėliau Konstitucinis Teismas nagrinėjo įstatymo „Dėl užsieniečių teisinės padėties“ nuostatas, ar šios neprieštarauja Lietuvos Konstitucijai. KT nustatė, kad prieglobsčio prašančių asmenų apgyvendinimas užsieniečių registracijos centruose laikoma tarsi asmens sulaikymu, nes šio judėjimo laisvė apribota. Konstitucinis Teismas pabrėžė, kad neteisėtiems migrantams buvo apribotos galimybės kreiptis pagalbos, o valstybė turėjo atsižvelgti į žmogaus teisių vykdymą, nepaisant nepaprastosios situacijos šalyje.

Vadinasi, Lietuvos pavyzdys parodo priešpriešą tarp nacionalinio saugumo ir žmogaus teisių laikymosi pagal ES teisę ir kitus tarptautinius įstatymus. Pagal tarptautinius normatyvus, šalys privalo suteikti galimybę prašyti prieglobsčio, taikyti nežalingas procedūras. Tačiau šalis, saugodama savo vidinę harmoniją, sienas, kultūrinę ir pilietinę tapatybę dažnai nusižengia tarptautiniams įstatymams, grįsdama tai grėsme nacionaliniam saugumui.

²⁷ Lietuvos Respublikos Seimas, *Lietuvos Respublikos įstatymas „Dėl užsieniečių teisinės padėties“*. 2004 m. balandžio 29 d. Nr. IX-2206, <https://www.e-tar.lt/portal/lt/legalAct/TAR.42837E5A79DD>, (žiūrėta 2025 m. birželio 20 d.).

²⁸ Amnesty International Lithuania, *Pushbacks, illegal detention, deception and abuses against refugees and migrants*, žiūrėta 2025 m. birželio 20 d. <https://www.amnesty.org/en/latest/news/2022/06/lithuania-pushbacks-illegal-detention-deception-and-abuses-against-refugees-and-migrants/>.

²⁹ Lietuvos Respublikos Seimas. *Lietuvos Respublikos įstatymo „Dėl užsieniečių teisinės padėties“ Nr. IX-2206 2, 3, 5, 26, 32, 40, 50, 67, 71, 76, 77, 79, 113, 125, 126, 130-1, 136, 138, 139 ir 140 straipsnių pakeitimo, 69 straipsnio ir IX-1 skyriaus pripažinimo netekusiais galios ir Įstatymo papildymo X-2 skyriumi įstatymas*, <https://www.e-tar.lt/portal/legalAct.html?documentId=0eee5e90696c11eca9ac839120d251c4> (žiūrėta 2025 m. birželio 27 d.).

³⁰ Lietuvos Respublikos Konstitucinis Teismas, 2023 m. birželio 7 d. nutarimas Nr. KT53-A-N6/2023 „Dėl Lietuvos Respublikos įstatymo „Dėl užsieniečių teisinės padėties“ nuostatų, susijusių su prieglobsčio prašytojo laikinu apgyvendinimu dėl masinio užsieniečių antplūdžio esant paskelbtai ekstremaliajai situacijai, nepaprastajai ar karo padėčiai“. E-tar: Teisės aktų registras, 2023, <https://www.e-tar.lt/portal/legalAct.html?documentId=5c98d7f0052a11ee9978886e85107ab2> (žiūrėta 2025 m. gegužės 3 d.).

³¹ Europos Sąjungos Teisingumo Teismas, *M.A. prieš Valstybės sienos apsaugos tarnybą* (byla C-72/22 PPU), <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/LT/TXT/?uri=CELEX:62022CJ0072> (žiūrėta 2025 m. gegužės 4 d.).

1.2. Instrumentalizacija

Migracijos instrumentalizacija – sąmoningas migracijos srautų ir visų migrantų (prašančių prieglobsčio, pabėgėlių ir pan.) panaudojimas kaip politinio spaudimo priemonė, norint paveikti kitą valstybę³². Apie tokią instrumentinę – prievartinę migraciją (ang. coercive migration) rašė autorė Kelly M. Greenhill knygoje „Weapons of Mass Migration“. Ji išskyrė keturias strategijas, kaip migracija gali būti sąmoningai panaudota tarsi politinis įrankis tarptautiniuose santykiuose:

- 1) Prievartinio spaudimo strategija: migracija naudojama siekiant priversti kitą valstybę pakeisti tam tikrus politinius sprendimus kitos šalies (provokatorės) naudai. 1994 metų Kuba, valdoma Fidelio Castro, leido daugiau nei 30 tūkstančių kubiečių išvykti iš gimtosios šalies į JAV, norėdama, kad ši sušvelnintų ekonominę embargą Kubai. Tokio šantažo pasekmė – JAV iš dalies pakeitė politiką, pradėjo tiesiogines derybas su Kuba, ko anksčiau ji vengė.
- 2) Dėmesio nukreipimo strategija: veikėjas specialiai sukuria migrantų antplūdį tam, kad tarptautinių bendruomenių dėmesys būtų nukreiptas ten. Pavyzdžiui, 1999 metais Kosovo karo metais Serbija sąmoningai nukreipė albanų migraciją į kaimynines šalis, kad tarptautinių bendruomenių dėmesys būtų nukreiptas nuo karo į šią specialiai sukurtą humanitarinę krizę.
- 3) Oponento diskreditacijos strategija, kai migrantai stumiami į kitą šalį tam, kad kita (galimai demokratinė) valstybė keistų politinius sprendimus, imtųsi griežtų, o dažniausiai žmogaus teises pažeidžiančių veiksmų. Tokiu atveju galima sumenkinti tos šalies autoritetą tarptautinėje bendruomenėje.
- 4) Baudimo strategija: kerštas kitai šaliai dėl jos tam tikrų veiksmų, kritikos, nustatytų sankcijų. Dažniausiai tokia strategija naudojasi autoritarinės valstybės, specialiai grasinančios neteisėtų migrantų srautais ir taip daromas spaudimas kitai šaliai.

Todėl Greenhill teorijoje iškeliama mintis, kad migracija nebūtinai gali būti humanitarinės krizės padarinys, kartais tai paverčiama tyčiniu būdu, kai norima daryti įtaką kitos šalies santvarkai. Valstybės, nevalstybinės grupuotės, siekdamos savų tikslų, panaudoja geresnio gyvenimo ieškančius žmones, norėdami sukelti įtampą kitos valstybės viduje, kuris gali iššaukti ir tarptautinę reakciją. Tokios migracijos dažniausiai imasi silpnos arba autokratinės valstybės, o jų taikinys – demokratinių valstybių sienos. Tai sukuria ploną ir pažeidžiamą ribą tarp valstybės saugumo, tarptautinio įsipareigojimo ir etiškumo. Ir Kelly M. Grenhill, nagrinėdama daugiau nei 50 instrumentalizacijos atvejų, teigia:

„Prievartinę migraciją inicijavusios šalys apie 73 proc. atvejų pasiekė bent dalį savo tikslų. Taikant griežtesnį sėkmės vertinimo kriterijų, neįtraukiant dalinių sėkmių, apie 57 proc. tokių

³² Ho, Monika Sie Dhian, Myrthe Wijnkoop, *The Instrumentalization of Migration: A Geopolitical Perspective and Toolbox*. (Clingendael, Netherlands Institute of International Relations: 2022), 3.

veiksmų buvo visiškai sėkmingi. <...> Tai prilygsta geriausiems atgrasymo politikos vertinimams bei viršija ekonominių sankcijų, prievartinės diplomatijos efektyvumą“³³.

Tai parodo, tokia migracijos instrumentalizacija gali būti itin veiksmingas įrankis. O valstybės, reaguodamos į kitos valstybės veiksmus ir keliamą spaudimą imasi priemonių, kaip galėtų išvengti įsipareigojimo priimti pabėgėlius. Dažniausiai valdyti situaciją bandoma jau pasienyje, pasitelkiant ten dirbančius pareigūnus ir siekiama, kad migrantas nekirstų sienos, taip užkirsdami kelią jam prašyti prieglobsčio³⁴.

Hibridinė ataka – tam tikros valstybės arba kitų veikėjų siekis priešiškais veiksmais destabilizuoti ir daryti spaudimą kitai valstybei. Tokiems politiniams tikslams pasiekti derinamos ir tradicinės, ir netradicinės priemonės: kariniai, ekonominiai, informaciniai ir migraciniai srautai³⁵. Analizuojant 2021 m. Lietuvos migrantų krizę, Baltarusija įgyvendino dvi strategijas: diskreditavo ir tarsi baudė Lietuvą bei Europos sąjungą. Šalys, reaguodamos į suklastotus 2020 m. Baltarusijos prezidento rinkimus ir neigiamai vertinusios šios šalies valdžios taikytas represijas opozicionieriams, pradėjo taikyti sankcijas šiai rytų valstybei. O tai sukėlė Baltarusijos atsaką, Lietuva susidūrė su hibridine ataka³⁶. Straipsnyje apie Baltarusijos hibridinę ataką Lietuva, Latvijai ir Lenkijai rašoma, kad Baltarusija turėjo du tikslus: demokratinių valstybių sienas išnaudoti nelegalių migrantų antplūdžiu ir išprovokuoti šias šalis imtis griežtų ir kartais žmogaus teises pažeidžiančių veiksmų.

Straipsnyje „Instrumentalized migration: avoiding the trap“ būtent ir kalbama apie tokius spąstus valstybei ir pabėgėliams³⁷. Dažniausiai autoritarinės valstybės specialiai sukelia migrantų antplūdį į kitą šalį dėl politinių, ekonominių ar kitų strateginių tikslų. Autoriai teigia, kad tikslas yra ne tik destabilizuoti situaciją, bet ir skaldyti visuomenę, ją supriešinti bei keisti tarptautinės žmogaus teisės sąvoką. Neteisėti migrantai tampa kovos ginklu, kuris griaua institucijų, visuomenės vertybių ir teisinius elementus. Todėl čia būtina kalbėti apie du tarptautinės teisės principus. Pirma, teisė neatsiranda iš žalos (lot. *Ex injuria jus non oritur*). Autoritarinės šalys, specialiai instrumentalizuodamos migrantus, stengiasi sukelti spaudimą kitoms šalims. Tai yra jos strategija, tačiau demokratinės šalys, susidūrusios su migrantų antplūdžiu, neturėtų elgtis taip pat (atmesti prieglobsčio prašymus, taikyti laisvės apribojimą ir pan.) ir pažeisti tarptautinius reglamentus. Antrasis principas – teisė atsiranda iš faktų (lot. *Ex factis jus oritur*). Šis principas šiek tiek

³³ Kelly M. Greenhill, *Weapons of mass migration: Forced displacement, coercion, and foreign policy*, (Cornell University Press: 2010), 32.

³⁴ Gammeltoft-Hansen, T. (2011). *The refugee and the globalisation of migration control*. In *Access to Asylum: International Refugee Law and the Globalisation of Migration Control*. (Cambridge University Press: 2011), 11-43.

³⁵ Hoffman Frank G, *Conflict in the 21st century: The rise of hybrid wars*, (Potomac Institute for Policy Studies, 2007), 7-8.

³⁶ Europos Sąjungos Taryba, *Chronologija. ES sankcijos Baltarusijai. 2020–2025*, <https://www.consilium.europa.eu/lt/policies/sanctions-against-belarus/timeline-eu-sanctions-against-belarus/> (žiūrėta 2025 m. gegužės 2 d.).

³⁷ Yüksel Umut, *Politicization and instrumentalization of migration research: Ethical challenges*, (İnsan Hareketliliği Uluslararası Dergisi: 2023), 90-107.

paprastesnis nei pirmasis. Įstatymai gali būti koreguojami, atsiradus naujiems iššūkiams, pavyzdžiui, hibridinė grėsmė, klimato kaitos krizė, tačiau negalima pažeisti žmogaus teisių. Pasak autorių, jeigu situacija grėsminga šalyje ir įvardijama nacionaliniu klausimu, ES pagrindinių teisių chartijoje žmogaus orumas – „neliečiamas. Jį reikia gerbti ir saugoti“ ir tai yra pats svarbiausias vertybinis pamatas³⁸.

Vadinasi, migracija gali tapti sąmoningu instrumentalizacijos įrankiu. Dažniausiai tokią hibridinę ataką vykdo autokratinės šalys, norinčios sukelti nestabilumą kitoje šalyje. Taip kuriama ne tik poliarizacija visuomenėje, tačiau dažniausiai demokratinės šalys, kovojančios su tokio formato hibridine ataka, pažeidžia žmogaus teises.

1.3. Saugumizacijos teorija

Saugumizacija – įvykis arba reiškiny, kuris suvokiamas kaip didžiausia grėsmė valstybės saugumui, leidžiantis taikyti neįprastas priemones situacijai stabilizuoti³⁹. Barry Buzan, Ole Wæver ir Jaap de Wilde – Kopenhagos mokyklos atstovai, kurie analizavo, kaip ir kada tam tikri procesai tampa šalies saugumo klausimu. Veikale „Security: a New Framework for Analysis“ autoriai kalba, kad dažniausiai tam tikros grėsmės nėra objektyviai konstruojamos⁴⁰. Tai reiškia, kad saugumo klausimo pateikimas, pristatymas ir priėmimas viešojoje erdvėje lems, ar tai bus laikoma grėsme. Autorių teigimu, viena iš pagrindinių saugumo grėsmių yra būtent migracija. Kai šis reiškiny tampa grėsme valstybės saugumui, politiniai veikėjai situaciją bando stabilizuoti ir reguliuoti jau už nustatytų politikos normos ribų⁴¹. Tačiau ar tai bus laikoma grėsme priklauso nuo socialinio konstravimo, o tai susideda iš kelių elementų: (1) saugumo aktoriaus – veikėjo, kuris viešai įvardija grėsmę, (2) saugumo objekto, kam kyla grėsmė, (3) pavojaus įvardijimo ir (4) priemonių įvardijimo, kai pasakoma, koks bus veiksmų planas. Todėl vėliau, kai klausimas įgyja nacionalinės grėsmės statusą, politiniai veikėjai tarsi įgyja galimybę ir teisę imtis veiksmų, kurios gali pažeisti tam tikrus įstatymus. Tai galima įvardinti klasikiniu saugumizacijos modeliu, kai svarbiausiais tampa tie, kas įvardija, jog tai yra reiškiny, keliantis egzistencinę grėsmę.

Tai galima palyginti ir su Lietuvos pavyzdžiu. 2021-ųjų liepą žiniasklaidoje dominavo migrantų krizės tema, teigiama, kad pabėgėlių nėra, kur apgyvendinti, Valstybės sienų apsaugos tarnyba paragino institucijas reaguoti greičiau, įtraukti ir savivaldybes, kad šios prisidėtų prie situacijos stabilizavimo⁴². O štai liepos 29-ąją Nausėda, po susitikimo su parlamentinių partijų lyderiais ir

³⁸ Europos Sąjungos teisė, *Europos Sąjungos pagrindinių teisių chartija. I str.*, <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/LT/TXT/?uri=CELEX:12012P/TXT>, (žiūrėta 2025 m. gegužės 29 d.).

³⁹ Barry Buzan, Ole Wæver, Jaap De Wilde, *Security: A new framework for analysis* (Lynne Rienner Publishers: 1998), 23.

⁴⁰ Buzan, *Security: A new framework for analysis* (Lynne Rienner Publishers: 1998), 23-24.

⁴¹ Buzan, *Security: A new framework for analysis* (Lynne Rienner Publishers: 1998), 23-24.

⁴² Giedrius Vitkauskas, Rūta Lankininkaitė, *Dar labiau išaugus neteisėtos migracijos iš Baltarusijos srautams Lietuvoje skelbiama ekstremalioji situacija*, LRT, žiūrėta 2025 m. birželio 15 d.

tuometine premjere Ingrida Šimonytė dėl migrantų krizės situacijos, pareiškė, kad „netradicinės priemonės netradicinei problemai spręsti yra visiškai tinkamos“.⁴³ Tai pagrindžia Kopenhagos mokyklos atstovų teoriją, kad migraciją įvardijus kaip grėsmę visuomenei, jau galima traktuoti klausimą kitaip ir imtis griežtesnių priemonių nei anksčiau. Todėl jau rugpjūčio 2-ąją Vidaus reikalų ministrė Agnė Bilotaitė priėmė sprendimą: taikyti nelegalių migrantų neįleidimo ir nukreipimo politiką. Būtent apgrėžimo politika laikoma valstybės atstūmimo veiksmais, kai pabėgėliai arba migrantai neįleidžiami į tam tikrą valstybę⁴⁴. Lietuva tą ir padarė.

Tačiau sociologas Didier Bigo kritikuoja tokį modelį, esą saugumizacija veikia praktiškai, įtraukiant institucijas ir jų darbuotojų veiklą⁴⁵. Remiantis autoriaus analize, migracijos reguliavimas vyksta ne tik politikų kabinetuose, bet realybėje prie valstybės pasienio. Pasienio ir kitų institucijų pareigūnai dažnai į tokią krizę žvelgia ne per žmogaus teisių politikos kampą, bet per savo sudarytą „saugumo lauką“ (angl. security field). Kadangi migracija tampa destabilizacijos įrankiu, tai dažnai be viešų diskusijų leidžia institucijų pareigūnams imtis tam tikrų veiksmų.

Apie tai kalba ir analizuoja Sarah Leonard straipsnyje apie saugumizaciją ir migraciją Europos Sąjungoje per FRONTEX vaidmenį. Jos analizė parodė, kad Europos sienų ir pakrančių apsaugos tarnyba migraciją faktiškai pripažįsta grėsme, tačiau ne viešai, o per prevencijos ir rizikos modelį⁴⁶. Šiuo metu FRONTEX skaičiavimais, neteisėtų kirtimų skaičius per pirmuosius 2025-ųjų penkis mėnesius sumažėjo apie 20 procentų⁴⁷. Tai reiškia, kad tarnyba migraciją vaizduoja per nesaugumo ir nelegalumo naratyvus, nuolat įvardija tokios nereguliarios migracijos grėsmę ir vykdo kontrolės užduotis pasieniuose: taikomos pusiau arba pilnai karinės priemonės, vykdo migrantų apgrėžimą ir deportaciją iš Europos Sąjungos šalių. Todėl Sarah Leonard pabrėžia, kad migracija tampa ne tik politiniu, bet ir nepaprastosios praktikos veiksmu.

Darau prielaidą, kad migracija tampa įtampos priežastimi ne tik dėl to, kad tai yra hibridinė ataka ir siekis apsaugoti sienas, tačiau tai virsta nerimu visuomenėje dėl šalies homogenizacijos. Perrie Manent knygoje „Demokratija be tautų: apie savivaldos pabaigą Europoje“ rašo, kad migracija kelia grėsmę šalies unikalumui, šalis nyksta kultūrine, kalbine prasme. Europos Sąjunga siekia užtikrinti

<https://www.lrt.lt/mediateka/irasas/2000158208/dar-labiau-isaugus-neteisetos-migracijos-is-baltarusijos-srautams-lietuvoje-skelbiama-ekstremalioji-situacija>.

⁴³ Spaudos konferencija, *Nausėda apie migrantų padėtį: netradicinės priemonės netradicinei problemai spręsti yra visiškai tinkamos*, LRT, žiūrėta 2025 m. birželio 15 d. <https://www.lrt.lt/mediateka/irasas/2000160370/nauseda-apie-migrantu-padeti-netradicines-priemones-netradicinei-problemai-spresti-yra-visiskai-tinkamos>.

⁴⁴ European Center for Constitutional and Human Rights, <https://www.ecchr.eu/en/glossary/push-back/#:~:text=Pushbacks%20entail%20a%20variety%20of,applicable%20legal%20and%20procedural%20frameworks> (žiūrėta 2025 m. birželio 5 d.).

⁴⁵ Didier Bigo, *Security and immigration: Toward a critique of the governmentality of unease* (Alternatives: 2002) 63-92.

⁴⁶ Sarah Léonard, *EU border security and migration into the European Union: FRONTEX and securitisation through practices* (Routledge: 2002), 89-112.

⁴⁷ FRONTEX, *EU external borders: Irregular crossings drop by 20 % in first 5 months of 2025*. <https://www.frontex.europa.eu/media-centre/news/news-release/eu-external-borders-irregular-crossings-drop-by-20-in-first-5-months-of-2025-zF3N3O> (žiūrėta 2025 m. rugpjūčio 2 d.).

humaniškumą ir solidarumą⁴⁸. ES tikslas pagerinti „skirtingomis sąlygomis gyvenančių ir skirtingai atstovaujamų tautos dalių“⁴⁹ teisių užtikrinimą, tačiau tokios bendrosios vertybės silpnina tautos nacionalinę tapatybę ir suverenitetą. 2021-ųjų rinkos tyrimų bendrovės „Norstat“ apklausa parodė, kad lietuviai migrantus iš Artimųjų Rytų šalių suvokia kaip grėsmę, nori griežtesnės kontrolės dėl Lietuvos etninio vientisumo apsaugos⁵⁰.

Tai įrodo, kad nelegali migracija tampa ne tik geopolitiniu konfliktu ar saugumizacijos problema, tačiau migrantai vis dar tarsi siejami su tapatybės nykimo, bendruomenės vientisumo nykimo simboliais. Šalys saugumizuoja migraciją ne tik dėl nacionalinės grėsmės, bet ir norėdamos kontroliuoti nerimą visuomenėje, tai leidžia imtis griežtų priemonių dėl šalies suverenumo išsaugojimo.

⁴⁸ Europos Vadovų Taryba, Europos Sąjungos Taryba, *ES migracijos ir prieglobsčio politika*, <https://www.consilium.europa.eu/lt/policies/eu-migration-policy/#role> (žiūrėta 2025 m. rugpjūčio 10 d.).

⁴⁹ Perrie Manent, *Demokratija be tautų: apie savivaldos pabaigą Europoje* (Versus aureus: 2008), 43.

⁵⁰ Gytis Pankūnas, *Apklausa: gyventojai pasisako už sienos su Baltarusija statybą, priimti migrantų nenori*, LRT, žiūrėta 2025 m. 2025 m. gegužės 29 d., https://www.lrt.lt/naujienos/lietuvoje/2/1475823/apklausa-gyventojai-pasisako-uz-sienos-su-baltarusija-statyba-priimti-migrantu-nenori?srsId=AfmBOopyaUSdRnPGCeOUDnRgB2Z1MCQmcl7qWiAVujt_H3r1Q0Jv1kny.

2. METODOLOGIJA

Žinoma, kad migrantų krizė buvo Baltarusijos hibridinė ataka, kurios įrankiu ir situacijos aukomis tapo migrantai. Tačiau kritikos sulaukė ir Lietuva. Šalies vykdyta migracijos valdymo politika neatitiko tarptautinių standartų, todėl valdžia buvo ne kartą kritikuota. Tuomet ir kilo diskusija, ar Lietuva, siekdama apsisaugoti nuo Baltarusijos hibridinės atakos, nepasielgė lygiai taip pat kaip Baltarusija migrantų atžvilgiu. Ar visus vykdytus veiksmus gali pateisinti nacionalinio saugumo klausimu. Turėdama sukaupusi gan didelį socialinį kapitalą, neformaliai pasikalbėjau su nevyriausybinėmis organizacijomis, kurios dirbo pasienyje. Paaškęjo, kad vis dar jaučiama grėsmė, kad Lietuvos kaimyninė šalis gali pasielgti labai panašiai, kokių veiksmų imtusi dabar. Taip pat pavyko susitikti ir su keliais migrantais, kurie vis dar jaučiasi nepriimti visuomenės, nors savo ateitį planuoja kurti Lietuvoje. Susitikusi su dviem migrantais, jų teigimu, tam didelę įtaką padarė tai, kaip valdžios atstovai transliavo žinutes apie migrantų krizę ir pačius pabėgėlius.

Todėl tyrimo problema susijusi su tuo, kad 2021 m. migracijos krizė Lietuvoje – pirmas atvejis šalyje, kai šalis susidūrė su Baltarusijos fiziškai naudojama galia, norint destabilizuoti situaciją šalyje ir pirmą kartą susidūrė su instrumentalizacija, kurios įrankiu tapo migrantai. Tai sukėlė įtampą tarp nacionalinio saugumo, gyventojų ir žmogaus teisių apsaugos. Valstybės institucijų atstovai rėmėsi tuo, kad būtina atremti Baltarusijos vykdomą politiką, koncentruotis ne į migrantus, o į Minsko režimą.

Šio tyrimo duomenų analizei pasirinkta taikyti teminį naratyvinės analizės metodą, kuris susideda iš teorinės analizės ir giluminių interviu⁵¹. Amerikiečių sociologė Catherine Kohler Riessman teigimu, teminės analizės tikslas yra atkreipti dėmesį į visų pasakojimų turinį per keletą skirtingų grupių: nuo valdžios institucijų, nevyriausybinių organizacijų iki pačių neteisėtų migrantų⁵². Magistro darbe analizuojama teorinė literatūra, politiniai pareiškimai, žiniasklaidos informacija. Todėl tyrime svarbiau yra „kas pasakys“, o ne „kaip pasakys“. Tai reiškia, giluminiai interviu nagrinėti ir padalinti į tris pagrindines temas: skirtingas suvokimas apie Baltarusijos vykdytą instrumentalizaciją migrantais, šalies saugumo svarbos ir žmogaus teisių gynimo priešprieša.

Pusiau struktūrizuoti kokybiniai interviu. Iš viso atlikta dešimt interviu. Norėdama suvokti šiuos naratyvus, kaip tyrėja, turiu teisę pati pasirinkti pagal kokius kriterijus buvo atrinkti tyrimo informantai⁵³. Tokiai atrankai tyrėjas pats pasirenka, pagal kokius kriterijus pasirenks tyrimo

⁵¹ Catherine Kohler Riessman, *Narrative Methods for the Human Sciences* (Sage: 2008).

⁵² Ibid.

⁵³ Liudmila Rupšienė, L. (2007). Kokybinio tyrimo duomenų rinkimo metodologija: metodinė knyga.

informantus. Todėl informantai suskaidyti į tris grupes, pagal kiekvieno asmens „vaidmenį“ migrantų krizės metu: migrantai, valdžios atstovai, mišri grupė. Visi interviu atlikti remiantis žmogaus teisių, instrumentalizacijos ir saugumizacijos teorijomis.

Migrantus, kurie pateko į 2021 ir 2022 metų migrantų krizės situaciją, padėjo surasti kelios nevyriausybinės organizacijos. Į mano užklausą atsiliepė trys migrantai iš penkių. Ketvirtasis ir penktasis migrantas atsisakė duoti interviu, nes vis dar nori išsaugoti savo privatumą, esą pyktis dėl Lietuvos vykdytos migracijos politikos dar nėra dingęs, todėl stengiasi atsiriboti nuo šių įvykių. O kiti likę trys migrantai sutiko duoti interviu anonimiškai. Beveik visi migrantai pabėgo iš savo gimtųjų šalių dėl politinės situacijos, todėl nori išlikti anoniminiais respondentais. Trečiasis informantas teigė galintis kalbėti ne anonimiškai, tačiau aš, kaip tyrimo autorė, nenorėdama sukurti nesaugumo jausmą šiam asmeniui, taip pat pateiksiu kaip anoniminių. Su visais informantais kalbėjau anglų kalba. Klausimai pokalbių metu buvo formuluojami pagal jų patirtį migrantų krizės metu. Beveik visi migrantai pabėgo iš gimtųjų šalių dėl to, kad dalis jų buvo persekiojami valdžios, jiems ir jų artimiesiems grėsė būti sulaikytais, todėl rinkosi bandyti keliauti į Europą. Todėl tyrime atsispindi nuo jų tuometinės situacijos, pasirinkimo keliauti, padėtimi pasienyje ir jau Lietuvoje.

Šiam tyrimui kalbinau dviejų organizacijų atstovus: viešosios įstaigos „Sienos grupės“ ir kitos nevyriausybinės organizacijos, kurios informantė sutiko duoti interviu tik tuo atveju, jei nebus viešinama organizacija ir jos duomenys. Pirmoji organizacija susikūrė 2022 metais, tačiau jau nuo 2021 metų organizacijos steigėjai maistu, vandeniu, vaistais ir kitais reikmenimis padėjo Lietuvos – Baltarusijos pasienyje migruojantiems žmonėms. O antrosios organizacijos atstovas taip pat dirbo su migrantais visos situacijos metu. Norėdama turėti kuo įvairesnį bendrą vaizdą apie vykusią migrantų krizę, tyrimui pakalbinti ir du žurnalistai, teikę žurnalistinius kūrinius visuomenei apie situaciją pasienyje ir įkurtuose migrantų miesteliuose. Trys interviu buvo atlikti gyvai, tik vienas nuotoliu, visi lietuvių kalba. Pasirinkti tokie keturi informantai dėl jų skirtingos veiklos su migrantais. Nevyriausybinių organizacijų informantai dirbo ir pasienyje, ir jau patekus neteisėtiems migrantams į Lietuvą, todėl būtent jiems reikėjo tarpininkauti tarp valstybės ir migrantų. O likę du informantai leidžia pamatyti dar kitą pusę. Kiekvieno žurnalisto tikslas – būti tuo demokratijos sarginiu šunimi, kuris tarp valstybės, žiniasklaidos ir žmonių laikomas tarpininku⁵⁴. Todėl jų įžvalgos leis susidaryti vaizdą, kaip viskas atrodė tarp užkulisų.

Tyrimo išsamumui didelę įtaką turėjo ir kalbinti tuomet dirbę valdžios atstovai. Todėl nuotoliu interviu sutiko duoti buvusi Vidaus Reikalų ministrė Agnė Bilotaitė, iki šiol pareigas einantis atstovas iš valstybės sienos apsaugos tarnybos, su kuriuo pokalbis vyko telefonu.

⁵⁴ Denis McQuail, D, *Mass communication theory: An introduction* (Sage Publications: 1987).

Nuotoliu kalbintas ir tuo metu ėjęs Seimo Nacionalinio saugumo ir gynybos komiteto pareigas Laurynas Kasčiūnas. Nuolat dirbęs su migrantų krize ir tiesiogiai prisidėjęs prie įstatymų pataisų priėmimo, situacijos reguliavimo ir pasienyje, ir šalies viduje, respondentai pateikia veiksmų priėmimo priežastis, padarinius ir įžvalgas. Interviu su organizacijomis ir valdžios institucijų atstovais atlikti lietuvių kalba.

Interviu truko daugiausia valandą, o atlikti 2025-11-04 – 2025-12-22 laikotarpyje. Visus pokalbius transkribavau pati, būtina paminėti tai, kad kai kuriose vietose mano užduoti klausimai sutrumpinti, kurie pokalbių metu buvo platesni, tačiau jokios įtakos respondentų atsakymams nedarė. Tyrimo respondentų atsakymai išversti į lietuvių kalbą, jie sutvarkyti tam, kad būtų aiški interviu seka. Taip pat įdomu ir tai, kad nors nuo migrantų krizės pradžios praėjo jau ketveri metai, visgi didžioji dalis informantų vis dar nori išlikti anonimiškais. Jie remiasi tuo, kad tuo metu susiklosčiusi situacija iki šiol dar laikoma jautria, o poliarizacija jaučiasi tiek tarp žiniasklaidos priemonių atstovų, valdžios institucijų ir nevyriausybinių organizacijų. Neteisėti migrantai taip pat interviu sutiko duoti tik anonimiškai (išskyrus vieną) dėl geopolitinės situacijos kilmės šalyje ir baimės, kad atskleisti duomenys gali pakenkti jų gyvenimo kokybei čia, gyvenant Lietuvoje (visi interviu pateikti Priede nr. 3).

Informantai tyrimo dalyje koduojami taip:

ASMUO	PAREIGOS	KODAVIMAS TYRIME
Agnė Bilotaitė	Vidaus reikalų ministrė 2020–2024 m.	A. B.
Anoniminis informantas	Valstybės sienos apsaugos tarnybos atstovas	VSAT
Laurynas Kasčiūnas	Seimo Nacionalinio saugumo ir gynybos komiteto pirmininkas 2020–2024 m.	L. K.
Anoniminis informantas	„Sienos grupės“ atstovas	NVO1
Anoniminis informantas	Nevyriausybinių organizacijos atstovas	NVO2
Anoniminis informantas	Žurnalistas	Ž1
Anoniminis informantas	Žurnalistas	Ž2
Migrantas	Atvyko iš Senegalo, keletą metų gyveno Baltarusijoje, atimtas pasas	M1
Migrantas	Gimtoji šalis neatskleidžiama, į Lietuvą keliavo per Rusiją ir Baltarusiją	M2
Migrantas	Atvyko iš trečiosios šalies dėl geopolitinės situacijos gimtinėje	M3

Lent. 1 Informantų kodavimas

Analizės etapas: tyrimas ir interviu suskirstyti į tris kategorijas, išskaidant jas etapais:

1. Instrumentalizacija:

- 1) Baltarusijos hibridinė ataka;
- 2) Įrankis – migrantai;

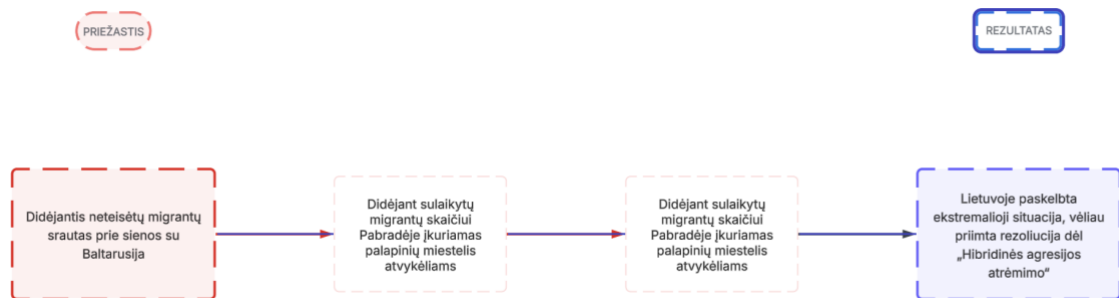
- 3) Situacija pasienyje;
 - 4) Pirmieji Lietuvos veiksmai.
2. Saugumizacija:
 - 1) Grėsmės įvardijimas;
 - 2) Valdžios reakcija;
 - 3) Įvykiai pasienyje.
 3. Žmogaus teisės per migrantų krizę:
 - 1) Migrantų patirtys;
 - 2) Valdžios veiksmai;
 - 3) Tarptautinis Lietuvos įvaizdis.

Pasirinkta tyrimą skaidyti taip, nes taip galima ne tik pastebėti migrantų krizės laiko chronologiją, tačiau tai papildoma informantų veiksmai ir patirtys.

3. EMPIRINIŲ DUOMENŲ ANALIZĖ

Šiame skyriuje atliekama empirinių duomenų analizė, kuri atliekama pusiau struktūrizuotais giluminiais interviu su skirtingų grupių atstovais: valstybės institucijų, nevyriausybinių organizacijų, žiniasklaidos priemonių atstovais ir neteisėtais migrantais. Remiantis naratyvų analize analizuojama ir interpretuojama 2021 m. migrantų krizė Lietuvoje pagal Baltarusijos organizuotą migracijos instrumentalizaciją, valstybės saugumizacijos teoriją. Analizės struktūra sudėliota pagal teorinę dalį: instrumentalizaciją, saugumizaciją ir žmogaus teisių politiką per migrantų krizę Lietuvoje.

3.1. Instrumentalizacija

Pav. 1 Instrumentalizacijos eiga pagal Lietuvos atvejį

2021 metų birželį pastebėta, kad itin sparčiai auga migrantų, siekiančių pakliūti į Lietuvą per sieną su Baltarusija, skaičius. Ši priežastis lėmė valstybę imtis veiksmų: Pabradėje, Užsienio registracijos centre įkurta stovykla migrantams priimti, pasienyje pradeda dirbti ne tik valstybės sienų apsaugos tarnybos pareigūnai, tačiau telkiamos policijos ir kariuomenės pajėgos, o patruliavimą pradėjo ir „Frontex“ pareigūnai. Galiausiai, Lietuvoje paskelbiama ekstremalioji padėtis, kurios tikslas – palengvinti teisinį reglamentavimą, spartesnę procedūrų taikymą.

Vertinant 2021 m. migrantų krizę Lietuvos ir Baltarusijos pasienyje, atlikta analizė ir informantų pasakojimai parodo, kad migrantų srautai nebuvo spontaniški ir natūraliai išsivystęs procesas. Ir valdžios institucijų atstovai, ir nevyriausybinių organizacijų, ir žurnalistai krizę apibūdina Baltarusijos vykdyta hibridine ataka, kurios įrankiu tapo migrantai. Buvusi Vidaus reikalų ministrė pabrėžia, kad pirmieji signalai apie neįprastą judėjimą buvo jaučiami dar ir vėlyvą pavasarį, tačiau nebuvo aišku, ar tai pavienis atvejis, ar formuojamas specialus judėjimas iš Baltarusijos pusės. Todėl supratęs, kad situacija pasienyje tampa nebekontroliuojama, sušauktas susitikimas:

„Tada, man atrodo, turėjome formatą, kai sukviečiau ministerijų atstovus, dalyvavo įvairios tarnybos, žvalgybos institucijos, teisėsauga, taip pat Nacionalinio saugumo ir gynybos komiteto pirmininkas. Buvo pristatyta informacija, kad migracijos srautai nėra atsitiktiniai – tai organizuoti procesai. Buvo matomos

tendencijos ir jau darėsi aišku, kad tai nėra „šiaip sutapimas“. Vis dėlto, kalbant apie institucijų pateiktą informaciją, man atrodė, kad procesas užtruko: institucijos nebuvo pakankamai operatyvios. Norėjosi, kad jos greičiau reaguotų ir greičiau pateiktų informaciją sprendimų priėmėjams.“ (A. B.)

Valdžios institucijoms atlikus didesnę analizę, paaiškėjo, kad yra didelė tikimybė, kad Baltarusija specialiai organizuoja keliones iš trečiųjų šalių, todėl situacija išsiskyrė dideliu organizuotumu ir dydžiu:

„Kalbant apie migrantų krizę, jau pačioje pradžioje buvo pagrindas ją interpretuoti kaip hibridinę ataką iš Baltarusijos pusės. Jei žiūrėtume statistiškai, iki 2021 metų neteisėtų migrantų skaičius per metus svyravo maždaug nuo 40 iki 80 asmenų, kai 2021 metais mes turėjome beveik 12 tūkst. 500 neteisėtų migrantų. Staigus ir labai didelis šių skaičių augimas buvo nenatūralus reiškinys. Buvo matyti, kad šis procesas nėra atsitiktinis. Baltarusijos pusė organizavo skrydžius iš vidurio Rytų, iš Afrikos. Migrantai atvykdavo teisėtai, kaip turistai, darydavo jiems kelialapius, o vėliau migrantus veždavo prie sienos, padėdavo jiems kirsti sieną, patys juos stumdavo tiesiogine prasme į Lietuvą, gadindavo fizinį barjerą ir netgi pareigūnai turėdavo tokią kaip ekipuotę, tai yra reple karpyti fiziniam barjerui. Tai iš visų pusių buvo matyti, kad tai hibridinė ataka iš Baltarusijos pusės.“ (VSAT)

Migracijos instrumentalizacija gali būti grindžiama ne spontaniškumu, o organizuotumu – tai kryptingas režimo tikslas kurti spaudimą kitai valstybei, iškraipant jos politinės ir institucinės sistemos ribas. Kaip Greenhill teigia, taip migrantų srautas arba specialiai kuriamas arba sustiprinamas, todėl tokia migracija nėra natūraliai išsivystęs reiškinys, o kitos valstybės specialiai sukurtas veiksmas. Jos galia – kitos valstybės pažeidžiamumas:

„Baltarusiai pasienyje turi kelias tarnybas, jie kiekvieną krustelėjimą žino. Tikėtis, kad kažkas vyksta be jų žinios, yra naivu: arba leidžia, arba neleidžia. Jie leidžia tai, kas jiems naudinga. Jei jiems neapsimoka, jie užspaustų taip, kad „dvi savaites nė uodas neišskristų“. O kai leido, tai, kiek mes šnekėjom, būdavo ir kad parodydavo, kur siena, kur patogiau kirsti, o kai kur net iš to pradėdavo užsidirbinėti, veždavo, imdavo pinigus. <...> Kai tai prasidėjo ir Lietuva pradėjo kelti triukšmą, tada tai buvo oportunistiškai išnaudota: „ok, varom, skrinkit, vežkit dar daugiau“. Pačioj pradžioj atrodė, kad jie tiesiog nedraudė ir leido.“ (Ž2)

Valstybė, susidurianti su tokiu srautu, priversta tarsi griauti arba pažeisti humanitarinius bei teisinius įsipareigojimus. Todėl valstybė turi rinktis vieną iš alternatyvų: susitaikyti su puolimu, ieškoti demokratinių sprendimų arba imtis netradicinių būdų, patirdama vidaus politikos įtampą ir reputacijos nuosmukį tarptautinėje erdvėje. Tai leidžia suvokti ir Lietuvos 2021 m. krizės atvejį, kai Baltarusija, reaguodama į Lietuvos ir Europos Sąjungos sankcijas, ėmėsi priemonių specialiai sukūrusi migracijos srautus su siekiu destabilizuoti ne tik Lietuvą, bet ir visa Europos sąjungą. Nevyriausybinių organizacijų atstovai pabrėžia, kad visoje krizinėje situacijoje migrantai tapo įrankiu politiniam ir socialiniam spaudimui kurti, tačiau viešojoje erdvėje didelis dėmesys nukreiptas į juos, kaip viena iš grėsmių:

„Tai buvo hibridiniai veiksmai, kurių tikslas – apkrauti valstybę ir jos institucijas bei patikrinti, kaip ji sugebės su tuo susitvarkyti. Taip pat tai buvo būdas supriešinti visuomenę. Viešojoje erdvėje buvo akcentuojami patys migrantai kaip problema, tačiau retai keliama klausimai, kodėl tie žmonės apskritai atvyksta. Migrantai šioje situacijoje buvo labiau įrankis, o ne pagrindinis problemos šaltinis. Jie buvo naudojami tam tikram politiniam ir socialiniam spaudimui sukurti.“ (NVO2)

„Institucijos nebuvo pasirengusios dideliems migrantų srautams – trūko rezervų, žmonių, patalpų. Tai sukėlė visuomenės pyktį, kuris buvo nukreiptas ne į Baltarusijos režimą, o į migrantus. Valstybės naratyvas greitai perėjo nuo „mes esame nepasiruošę“ prie „migrantai yra grėsmė“.“ (NVO1)

Atlikti įvairūs tyrimai ir žurnalistiniai straipsniai rodo, kad Baltarusijos vyriausybė specialiai buvo atvira piliečiams iš trečiųjų šalių, kurie buvo apgauti režimo, kad bus lengva kirsti sieną, o Europos Sąjunga juos visus priims⁵⁵. Tai reiškia, kad Baltarusijoje buvo pagreitintas vizų išdavimas, pareigūnai ir kiti tinkle atstovai bendradarbiavo, norėdami pagreitinti migrantų srautą sienoms kirsti. Pavyzdžiui informantas M3 yra kilęs Senegalo, kuris 2020-aisiais turėjo galimybę vykti į Europą žaisti futbolą, tačiau dėl pandemijos informanto planai žlugo, o jo agentas pasiūlė kitą alternatyvą:

„Per pažįstamus agentus vykti į Baltarusiją, esą ten atsivers galimybės futbolo karjerai. <...> Už tai buvo reikalaujama sumokėti apie 5 000 JAV dolerių. Tik vėliau supratau, kad buvau apgautas – nei futbolo kontrakto, nei realių galimybių žaisti aukštu lygiu nebuvo. Atvykęs buvau nuvežtas ne į Minską, kaip tikėjaisi, o į Gardiną. Mano pasas buvo paimtas, o man buvo aiškinama, kad tai laikina procedūra dėl

⁵⁵ Tatsiana Kulakevich, *Trouble on the Belarus-Poland border: What you need to know about the migrant crisis manufactured by Belarus' leader*, The Conversation, žiūrėta 2025 m. gegužės 20 d. <https://theconversation.com/trouble-on-the-belarus-poland-border-what-you-need-to-know-about-the-migrant-crisis-manufactured-by-belarus-leader-172108>.

dokumentų tvarkymo. Ilgainiui tapo aišku, kad esu įstrigęs sistemoje be realios galimybės tęsti futbolo karjerą ar susigražinti pinigus. <...> Mačiau, kaip iš bendrabučių masiškai išvyksta žmonės. Galiausiai prisijungiau prie grupės ir per miškus, po kelių dienų klaidžiojimo, 2021 metų liepą patekau į Lietuvą.“ (M3)

Kitas informantas dėl politinės situacijos ir veiklos savo šalyje (informantas švietė visuomenę apie jų teises) teko bėgti iš šalies. Vienintelė šalis, į kurią galėjo vykti be vizos buvo Rusija, po to keliavo į Baltarusiją ir sprendė, kur vykti toliau, kad jaustųsi saugiai ir galėtų kurti naują gyvenimo etapą:

„Iš pradžių neturėjome jokios pagalbos. Neturėjome kontaktų, orientavomės tik pagal telefonų žemėlapius. Svarstėme Lenkiją, Ukrainą, Latviją, tačiau matėme vaizdo įrašus apie smurtą pasienyje, ypač Lenkijoje, todėl labai bijojome. <...> Pirmieji pareigūnai, su kuriais susidūrėme, buvo Lietuvos pasieniečiai. Kai paprašėme prieglobsčio, jie juokėsi iš mūsų, vartojo įžeidžiančius žodžius, sakė: „grįžkite pas Putiną“. Vėliau pradėjo naudoti fizinę jėgą. <...> Prasidėjo tai, ką aš vadinu „ping-pongu su žmonėmis“. Lietuvos pasieniečiai su ginklais versdavo mus kirsti sieną atgal į Baltarusiją, o vėliau vėl stumdavo atgal. Tai kartojosi daugybę kartų – apie 15 dienų.“ (M2)

Kaip šis metodas veikia? Migracijos klausimas demokratinėje valstybėje yra itin jautrus. Demokratinė šalis pažeidžiama dėl kelių priežasčių. Pirma, valstybė turi laikytis tarptautinių konvencijų, draudžiančių nehumanišką elgesį ar diskriminaciją, turi gerbti žmogaus teises. Tačiau tai sulėtina operatyvų reagavimą į krizę. Antra, reakciją lėtina ir politinis pliuralizmas, kai šalyje nėra vieningos pozicijos. Natūralu, kad demokratinėje valstybėje egzistuoja daug skirtingų ideologinių, visuomenių grupių, nes kiekvienas migrantų krizę suvokia skirtingai. Vieni akcentuoja žmogaus teises, kiti – nacionalinį saugumą ir t.t. Todėl tą chaosą puikiai išnaudoja režimas. Buvęs Seimo Nacionalinio Saugumo ir Gynybos komiteto vadovas Laurynas Kasčiūnas pabrėžia, nors tai Baltarusijos vykdyta hibridinė ataka prieš Lietuvą ir ES, visgi instrumentalizacijos įrankis galėjo neigiamai paveikti šalį, todėl teko imtis priemonių. Agnė Bilotaitė priduria, kad dar dalis institucijų pozicija dėl tam tikrų sprendimų skyrėsi:

„Pagrindinis grėsmės šaltinis buvo Baltarusijos režimas, kuris manipuliavo migrantais kaip priemone. Patys migrantai buvo šios situacijos dalis, tačiau ne pagrindinis politinis ar moralinis taikiny. Buvo nuolat pabrėžiama, kad masinė migracija galėtų sukurti nuolatinę migracijos koridorių į Vakarų Europą, o tai turėtų ilgalaikių pasekmių tiek Lietuvai, tiek pačiai Europos Sąjungai.“ (L. K.)

„Pavyzdžiui, dėl fizinio barjero. Buvo atvejų, kai institucijos nematė būtinybės jį statyti. Pradžioje Valstybės gynimo taryboje, kai užklausėme vertinimo, buvo komentarų, kad tai „negerai“. Buvo akcentuojama aplinkosauga, gyvūnų migracija ir panašūs argumentai. Nebuvo taip, kad institucijos ateitų ir sakytų: „duokit šitą priemonę – ji mums padės“. Iš esmės reikėjo politinių sprendimų. Paprastai ir atvirai: institucijos buvo pratusios dirbti įprastomis sąlygomis, kai viskas aišku ir nebuvo linkusios siūlyti drastiškų sprendimų. <...> Sprendimai nebuvo lengvi, bet priemonės davė rezultatų.“ (A. B.)

Pavyzdžiui, 2020 metais Graikijos ir Turkijos pasienyje užfiksuotas neteisėtas migrantų judėjimas. Pasak straipsnio „The 2020 Migration Crisis on the Greek-Turkish Border: Turkey's Hybrid Warfare Against Greece and the EU“ autorių⁵⁶, Turkija specialiai susitelkė ties Graikijos siena, norėdama spausti ir Graikiją, ir Europos sąjungą dėl karinės ir politinės paramos. Tuo metu užfiksuota daugiau nei 50 tūkstančių bandymų patekti į Graikiją. Norėdama apsaugoti sienas Graikija taip pat ėmėsi veiksmų: sustabdytas prieglobsčio prašymų priėmimas, migrantai buvo stumiami atgal į Turkiją, naudota fizinė jėga. Dėl to pastaroji šalis sulaukė kritikos iš Europos Sąjungos. Todėl šis pavyzdys įrodo, kaip vienos šalies kurtas masinis veiksmas gali paveikti kitą valstybę, kuri, tikėtina, yra demokratinė ir skatinama tarsi imtis ne tokių demokratiškų veiksmų, kokių privalėtų:

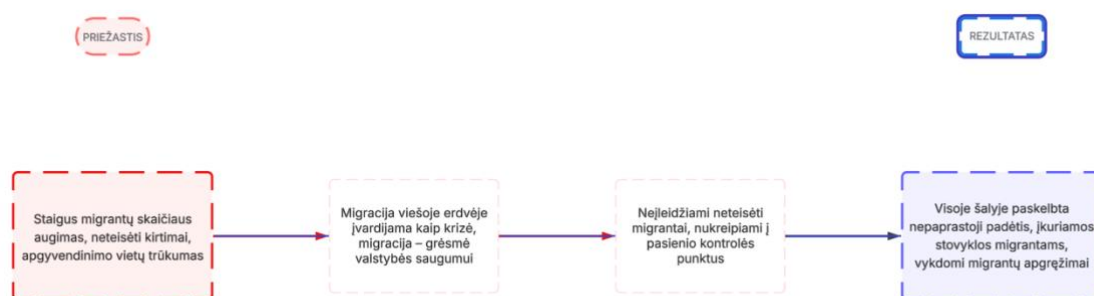
„Buvo akivaizdu, kad pasirinkta itin jautri tema – migracija ir žmogaus teisės, siekiant sukelti politinį spaudimą Lietuvai ir Europos Sąjungai. <...> Pasienio pareigūnai naudojo teisėtas ir proporcingas priemones. Tarnybiniai šunys buvo naudojami kaip atgrasymo priemonė, o ne kaip smurto įrankis. <...> Pareigūnai veikė sudėtingomis sąlygomis ir turėjo užtikrinti tiek savo, tiek valstybės sienos saugumą.“ (L. K.)

Vadinasi, 2021 m. per migrantų krizę tiek valdžios institucijos, tiek pareigūnai, dirbę pasienyje kūrė gynybinį saugumo naratyvą. Šiame naratyve aiškiai pasakyta, kad grėsmė yra Baltarusijos režimas, kuris sąmoningai išnaudojo neteisėtų migrantų srautus politiniams spaudimui ir destabilizacijai Lietuvoje kurti. Ta pagrindžia ne tik valdžios institucijų atstovai, bet ir nevyriausybinių organizacijų ir žurnalistai. Nors jie labiau atkreipė dėmesį į žmogaus teisių pažeidimus ir veiklos apribojimą pasienyje, visgi laikosi tos pačios nuostatos teigdami, kad krizė – Baltarusijos hibridinė ataka. Migrantų pasakojimai parodo, kad instrumentalizacijos kampas atsiskleidžia iš dalies ir skirtingai. Dalis jų suprato, kad tapo Baltarusijos įrankiu, tačiau tai suvokta jau po patirtų įvykių. Tai įrodo, kad instrumentalizacija bus efektyvi tada, kai ne tik nukreipsi srautą,

⁵⁶ E Ioannis Kotoulas, Wolfgang Puszta, *The 2020 migration crisis on the Greek-Turkish border: Turkey's hybrid warfare against Greece and the EU* (Civitas Gentium: 2020), 173-185.

bet ir bus sukeliamas chaosas. Taip tikslinė valstybė patirs tarptautinį spaudimą, savo veiksmais reaguodama į situaciją. Natūralu, kad demokratinė valstybė, susidūrusi su ekstremalia situacija, prašo tarptautinės pagalbos. Lietuva per migrantų krizę kreipėsi į Europos sąjungą ir Europos komisiją bei į tarptautines organizacijas kaip FRONTEX, UNHCR. Todėl bandyta problemą spręsti kartu su Europa, tačiau toks naratyvas nėra visada palankus šaliai, kuri susiduria su krize. ES ir EK laikėsi saugumo ir žmogaus teisių naratyvais, tačiau Lietuva ėmėsi ir griežtesnių veiksmų. Taip pasitvirtina režimo instrumentas: kuo labiau nesutaria, tuo paprasčiau jas spausti ir destabilizuoti⁵⁷.

3.2. Saugumizacija

Pav. 2 Saugumizacijos eiga pagal Lietuvos atvejį

2021 metų liepos 13-ąją Lietuvos Respublikos Seimas priėmė rezoliuciją dėl kovos prieš Baltarusijos hibridinę agresiją. Valdžios atstovai teigė, kad norint stabilizuoti situaciją šalyje ir atremti keliamą grėsmę, bus imtasi visų būtinų priemonių. Tai reiškia, kad šalies reakcija vykdyta per saugumo prizmę, kurioje pati migracija suvokiama labiau kaip nacionalinio saugumo problema. Todėl valstybės institucijų atstovai akcentuoja, kad siekis buvo sukontroliuoti keliamą chaosą šalyje ir užkirsti kelią migrantų judėjimui, kuris buvo nekontroliuojamas. Agnė Bilotaitė teigia, pati pirmoji situaciją įvardinusi hibridine ataka, nors iš pradžių į tai reaguota itin neigiamai:

„Kai jau turėjome daugiau tokios informacijos, prisimenu, buvo pasitarimas Prezidentūroje šiuo klausimu. Po to turėjau spaudos konferenciją ir viešai pasakiau, kad tai yra hibridinė ataka. Tą pasakiau kaip faktą ir sulaukiau daug kritikos bei skepticizmo – tiek iš politikų, tiek iš ekspertų. Buvo reakcijų: „ką tu čia dabar sakai, nieko panašaus“. Bet aš savo poziciją kartoju ir jos nekeičiau. Galiausiai nacionaliniu lygmeniu buvo pradėta sutarti, kad taip – tai hibridinė ataka. <...> Vertybiškai tai buvo sunku, bet tai buvo prevencinė priemonė: nenorėjome tapti tranzitine stotele, kai žmonės atvažiuoja, pavalgo, pailsi ir važiuoja toliau.“ (A. B.)

⁵⁷ Alexander Betts, *Forced migration and global politics* (John Wiley & Sons: 2009).

Saugumizacija buvo siejama su itin greita valstybės reakcija į kintančią padėtį, nors ir kai kurie sprendimai priimti esant mažas valstybės pasirengimui. Todėl vėliau neteisėti migrantai nebebuvo įleidžiami, įleisti buvo apgyvendinti įkurtose migrantų stovyklose, sustiprinta sienų apsauga, o priežiūra atiduota Lietuvos kariuomenei. Tų pačių metų rugpjūtį Lietuvos vidaus reikalų ministrė uždegė žalią šviesą sienos apsaugos institucijoms dėl asmenų apgrėžimo, bandančių kirsti Lietuvos sieną neteisėtai⁵⁸. O 2021 metų lapkričio 9-ą dieną Seimas nusprendė paskelbti nepaprastąją padėtį šalyje. Tai reiškia, kad pareigūnai turėjo teisę naudoti atbaidymo priemones, pavyzdžiui, fizinį ar psichologinį smurtą. Tai parodo, kad Lietuvos pirmasis tikslas buvo nacionalinis saugumas ir stabilumas.

„Strategija rėmėsi trimis pagrindiniais elementais: fiziniu barjeru, sienos stebėjimo sistemomis ir grąžinimo politika. Šių priemonių derinys leido stabilizuoti situaciją ir užkirsti kelią tolesniam neteisėtos migracijos augimui. <...> Daugumos tikslas nebuvo Lietuva – jie siekė patekti į Vakarų Europos šalis, ypač Vokietiją. Buvo fiksuota atvejų, kai migrantai neturėjo dokumentų, tačiau juos vėliau atgaudavo jau pasiekę Vakarų Europą. Tai rodo, kad migracija buvo orientuota į tolimesnį judėjimą, o ne prieglobsčio prašymą Lietuvoje.“ (L. K.)

Lietuvos atveju grėsmė ir buvo dėliojama keliais etapais. Pirma, migracija įvardyta grėsme valstybės sienų kontrolei ir suverenitetui. Antra, ir viešajame, ir politiniame diskurse migrantų srautai susieti su šalies saugumo rizika, pavyzdžiui, didelis darbo krūvis institucijoms, apgyvendinimo infrastruktūros trūkumas, kūrėsi įtampa visuomenėje ir konfliktas tarpo valdžios institucijų ir tam tikrų nevyriausybinų organizacijų. Iššūkių kilo ir dėl migrantų apgyvendinimo infrastruktūros:

„Savivaldybės nenoriai bendradarbiavo. Turėjome patalpų Dieveniškėse, jos buvo pritaikytos, norėjome apgyvendinti vaikus ir pažeidžiamas grupes, bet buvo didelis pasipriešinimas ir protestai. Buvo rasti sprendimai Rūdninkuose, Druskininkuose ir kitose vietose, bet procesai strigdavo – kartais reikėdavo pačiai važiuoti ir ieškoti sprendimų vietoje. Žmonės bijojo dėl saugumo, nusikalstamumo, kriminogeninės situacijos, todėl reikėjo traukti pareigūnus apsaugai, motyvuoti savivaldybes.“ (A. B.)

Saugumo naratyvas pasireiškė ne tik per valdžios institucijų atstovų viešąją komunikaciją, bet ir viešojoje erdvėje, kurioje žurnalistai, kurie turėtų apibūdinti situaciją, visgi labiau tarsi atliepė valdžios institucijų poziciją:

⁵⁸ Lietuvos Respublikos vidaus reikalų ministras, *Sprendimas dėl masinio užsieniečių antplūdžio pasienio ruožo*, <https://www.e-tar.lt/portal/lt/legalAct/02e9f860f42411eb9f09e7df20500045> (žiūrėta 2025 m. rugsėjo 22 d.).

„Man pritrūko to žurnalistų ryžto, daugiau aiškintis, bandyti. Nes dažnai būdavo: ką pasako pasienis, tas ir tiesa. O pasienis norėjo užspausti, kontroliuoti ir laikyti naratyvą pagal save: arba kad nieko nevyksta, arba kad pasieniečiai „labai geri ir puikūs“. Jų komunikacija buvo tragiška – jie nemokėjo dirbti su žurnalistais.“ (Ž2)

„Valstybė gana anksti pasirinko krizę interpretuoti per sugrėsminimo prizmę – ne kaip humanitarinę, o kaip nacionalinio saugumo problemą. Tai buvo politinis pasirinkimas. Migracija buvo įrėminta kaip hibridinė grėsmė, o ne pirmiausia kaip humanitarinė krizė. Toks sprendimas iš karto pradėjo diktuoti toną tiek politinėje komunikacijoje, tiek žiniasklaidoje. Labai greitai susiformavo priešprieša: nacionalinis saugumas prieš žmogaus teises. Šis supriešinimas vėliau buvo dar labiau akcentuojamas pačių politikų, o žiniasklaida, didžiąja dalimi, tą retoriką perėmė ir atkartoj. Pagrindinis akcentas tapo sugrėsminimo žinutė.“ (Ž1)

Šis atvejis atitinka Kopenhagos mokyklos saugumizacijos aprašymą: neteisėta migracija viešai įvardyta grėsme valstybei funkcionavimui. O S. Leonard analizė apie saugumizacijos vykdymą praktiškai – pasiteisino. Lietuvoje ne tik kontroliuojamas migrantų srautas, pasitelkta kariuomenė, imtasi atgrasymo priemonių, tačiau pradėtos fizinio barjero su Baltarusija statybos. Tai parodo, valstybės, susiduriančios su instrumentalizuota migracija, renkasi saugumo prioritetą, neatsižvelgiant į žmogaus teises ar tarptautinių organizacijų kritiką. Tai atsispindėjo ir praktiškai, kai pradėta taikyti apgrėžimo politika ir prieglobsčio prašymų nepriėmimas:

„Pagal tarptautinę teisę, asmuo, patekęs į šalį, turi teisę prašyti prieglobsčio, o pareigūnas privalo tokį prašymą priimti. Praktikoje tai dažnai buvo ignoruojama. Vėliau įvesta tvarka, kai prieglobsčio prašymus buvo galima teikti tik pasienio punktuose, dar labiau apribojo realią galimybę šia teise pasinaudoti.“ (NVO2)

Su apgrėžimo politika susidūrė informantas M2, bandydamas keletą kartų patekti į Lietuvos teritoriją. Informantas pabrėžia, kad keletą kartų pasienio pareigūnai jiems melavo, patekus į Lietuvą, juos stūmė atgal, o priėmė tada, kai prireikė medicininės pagalbos:

„Lietuvos pareigūnai niekada neperžengdavo sienos linijos, bet su ginklais ir jėga versdavo mus eiti į Baltarusijos pusę. Baltarusijos pareigūnai tuo metu naikino mūsų daiktus, drabužius, maistą, sunaikino telefonus, paliko mus miškuose, šaltyje, be pagalbos. Lietuvos pasieniečiai sunaikino mūsų SIM korteles, kad negalėtume kviestis pagalbos ar fiksuoti įvykių. Baltarusijos pareigūnai sunaikino beveik viską, ką turėjome. <...> Tačiau net ir po šio sprendimo Lietuvos pasieniečiai bandė mus

apgauti, melavo „Sienos grupei“, sakė, kad mūsų nerado, nors buvome sulaikyti. Jie atėmė telefonus, bandė nutraukti ryšį su pagalba.“ (M2)

Tačiau žiniasklaidoje dirbantis informantas Ž2 sako, teisiniu lygiu Lietuva neteisėtiems migrantams nebuvo pirmoji šalis, į kurią atvyksta iš kitų trečiųjų šalių:

„Kalbėkim apie teises ir pareigas. Jei tu gyveni nesaugiai ir tau grėšia pavojus, pirmoji saugioji šalis – prašyk prieglobsčio. Pirmoji saugioji šalis. Tai kur ta pirma? Kodėl Baltarusija? Jei tu iš Irako ar kitur – pirmos realios saugios šalys dažnai būna, tarkim, Turkija, Graikija, Italija. O čia žmogus staiga atsiranda prie Lietuvos ir net neina prašyti prieglobsčio, o kerta sieną nelegaliai.“ (Ž2)

Pavyzdžiui, Vengrijos migracijos krizė 2015-2016 metais laikomas taip pat vienu ryškiausių saugumizacijos pavyzdžių. Nors pati neteisėta migracija šalyje nebuvo konstruojama kaip kitos valstybės vykdyta instrumentalizacija, tačiau šis atvejis leidžia suprasti, kaip Vengrijos valdžia migracijos reiškinį laikė grėsme šalies saugumui ir suverenitetui⁵⁹. Migracijos saugumizacijai vykdyti Vengrija ėmė taikyti neįprastas priemones, pavyzdžiui, sienos statyba pasienyje, naudota psichologinė ir fizinė jėga prieš migrantus, policijos ir kariuomenės pajėgų didinimas pasienyje, prieglobsčio procedūrų apribojimas ir griežtesnis teisinis reguliavimas neteisėtos migracijos atveju. Žinoma, Vengrija sulaukė itin didelės kritikos iš Europos Sąjungos, nes šalis nesilaikė „Europos“ vertybių, pažeidė žmogaus teises, tačiau tuo pačiu ir toleruojama, nes Europos Sąjungos tikslas taip pat suvaldyti ir riboti neteisėtą migraciją šalių pasieniuose.

Panaši situacija klostėsi ir Lietuvoje per migrantų krizę. Nors Europos Sąjunga kritikavo tam tikrą Lietuvos, Latvijos ir Lenkijos vykdytą politiką, visgi tuo pačiu migrantų srauto kontrolė buvo palaikoma:

„Buvo proaktyvus veikimas: situacijos aiškinimas, vizitų organizavimas, komunikacija. Taip pat supratome, kad europinius pakeitimus padaryti nėra lengva. Mes inicijavome teisės aktų pakeitimus, kūrėme aljansus su kitomis valstybėmis narėmis (minėjau, kad buvo apie šešiolika, bet skaičiaus tiksliai nepatvirtinsiu). Man pačiai buvo netikėta, kad Lietuva gali turėti tokį formatą su, pavyzdžiui, graikais ar austrais. Ilgainiui pavyko pasiekti pokyčių: atsirado sąvokos apie „instrumentalizuotą migraciją“ įtvirtinimas, pasikeitė požiūris į sienos apsaugos infrastruktūrą, ir „sienos

⁵⁹ Cecilia Menjivar, Marie Ruiz, Immanuel Ness, *The Oxford handbook of migration crises* (Oxford University Press: 2019), 183-184.

statyba“ nebėra *tabu*, kaip buvo anksčiau. <...> Dabar požiūris pasikeitęs: sienos infrastruktūros finansavimo tema ir prioritetai yra kitokie.“ (A. B.)

„Europos sąjungos pozicija atrodė dviprasmiška. Viešai buvo reiškiamą kritika dėl žmogaus teisių situacijos, tačiau neoficialiuose pokalbiuose buvo juntamas supratimas ir palaikymas griežtai sienos kontrolei. Tai sudarė įspūdį, kad taikomi dvigubi standartai.“ (Ž1)

„Valstybė nebuvo pasiruošusi tokiems migrantų srautams ir tai yra natūralu. Ši krizė parodė sisteminius trūkumus, tačiau vėliau institucijos pradėjo aktyviai ruošti galimiams panašioms scenarijams ateityje. <...> Manau, kad dalis sprendimų buvo nulemti ir Europos Sąjungos konteksto. Tikėtina, kad Lietuvai buvo leidžiama ar net tikimasi, jog ji sulaukys migrantus, kad šie nepasiektų didesnių Europos valstybių. Tai yra mano asmeninė nuomonė, tačiau nemanau, kad Lietuva veikė visiškai savarankiškai.“ (NVO1)

Kitas šiame darbe dėmesio vertas atvejis – Lenkijos kova su Baltarusijos vykdyta instrumentalizacija. Straipsnyje „EU Lawlessness at the EU–Belarusian Border: Torture and Dehumanisation Excused by Instrumentalisation“ Lenkija migracijos krizę laikė egzistencine grėsme nacionaliniam saugumui⁶⁰. Šalies pasienyje dar griežčiau nei Lietuva ėmėsi veiksmų: ne tik įvesta nepaprastoji padėtis, tačiau ribojų žurnalistų ir nevyriausybinų organizacijų darbą prie pasienio. Tai traktuota tarsi uždaru saugumo struktūrų režimu. Be to, Lenkijos praktika parodė, kad veiksmai buvo lydimi dehumanizacijos modelio, kai migrantai buvo laikomi miškuose, naudotas itin žiaurus smurtas prieš migrantus, nesuteikta pagalba ir kitos procedūros. Tačiau ir Lietuvos žurnalistai, ir nevyriausybinių organizacijų pabrėžia, kad tam tikrais atvejais ir jų darbas buvo tarsi apribotas:

„Aš labai norėjau nufotografuoti, kaip atrodo tie migrantai – ta prasme, ką tik kirtę sieną, jau pagauti ar dar nepagauti. Ir mums visais keliais uždarinėjo patekimą prie sienos. Bandėm tartis ir gražiuoju, ir piktuoju – vis tiek neleido. Iš esmės, pasieniečiai. Tada aš tiesiog pradėjau važinėti palei sieną, turėjau kontaktų, kurie pranešdavo kas, kur ir kaip. Ir tada pradėjau fotografuoti migrantus, kirtusius sieną.“ (Ž2)

„Nepaisant bandymų riboti mūsų veiklą – baudų, reputacinio spaudimo, administracinių kliūčių – „Sienos grupė“ galėjo tęsti darbą. Tai rodo, kad Lietuvoje vis dar egzistuoja funkcionuojanti pilietinė visuomenė.“ (NVO1)

⁶⁰ Sarah Ganty, Aleksandra Ancite-Jepifanova, Dmitry V. Kochenov, *EU lawlessness law at the EU-Belarusian border: Torture and dehumanisation excused by 'instrumentalisation'*, (Hague Journal on the Rule of Law: 2024), 739-752.

Tačiau valdžios institucijos pabrėžia, kad žiniasklaidos atstovai buvo įleidžiami į pasienio teritoriją ar apgyvendinimo centrus, išskyrus tuos atvejus, kai nesaugumą kėlė patys migrantai:

„Žiniasklaida tikrai buvo įleidžiama, tikrai tokios situacijos aš nežinau. Aišku gal vienu metu, vieną savaitę buvo kilęs nepasitenkinimas, bet vėliau buvo suderinta tvarka, kaip ir kur. Turim viešųjų ryšių skyrių, per kur buvo derinami vizitai ir nebuvo problemų apsilankyti pasienyje. Tačiau tam tikrais atvejais grėsmę galėjo kelti ir patys neteisėti migrantai. Bent jau Lenkijos pavyzdžiu, naudojo smurtą, visokias ietis, peilius, akmenis prieš pasieniečius. Kaip jau žinoma, vienas Lenkijos karys žuvo nuo nelegalių migrantų, kai saugojo sieną.“ (VSAT)

„Manau, kad didžioji visuomenės dalis suprato valstybės sprendimų būtinybę. Žiniasklaida turėjo galimybę lankytis pasienyje, stebėti situaciją, kalbinti pareigūnus ir migrantus. Ne visada buvo sudarytos idealios sąlygos matyti visą vaizdą, tačiau apskritai informavimas vyko. Žiniasklaida bandė rasti balansą tarp informavimo apie valstybės pastangas ir kritinių klausimų dėl žmogaus teisių.“ (L. K.)

Vadinasi, saugumizacijos naratyvas 2021 m. migrantų krizės Lietuvoje metu buvo laikomas svarbiausiu prioritetu šalyje dėl nacionalinio saugumo ir viešosios tvarkos. Tai reiškia, kad masinė neteisėta migracija labiau laikyta ne humanitariniu veiksnu, o Baltarusijos hibridinės atakos dalimi, kuriai atsakyti naudotos skubios ir išskirtinės priemonės. Politiniame lygmenyje tai vykdyta ne tik per įstatymų pataisas, bet ir praktiškai prie pasienio. Tačiau nevyriausybinių organizacijų ir žiniasklaidos priemonių atstovai šį naratyvą kritikavo dėl to, kad dėl saugumo humanitariniai įsipareigojimai ir migrantų teisės nustumtos į antrąjį planą. Migrantų pasakojimai atskleidė, kaip valstybės saugumizacijos prioritetas neigiamai paveikė jų atvykimą į šalį ir buvimą joje. Didžioji dalis jų patyrė valstybės taikytą kontrolę, apgrėžimo politiką ir nesuteiktą pagalbą pasienyje. Todėl nors ir ne visi patyrė tokią kontrolę, visgi saugumizacija tapo pagrindiniu šalies prioritetu migrantų krizės kontekste. Šis prioritetas buvo aiškiai įvardytas, tai leido mobilizuoti institucijų resursus, bandyti operatyviai priimti sprendimus. Visai tai transliuota per viešąjį diskursą, žiniasklaidos priemones, tačiau tai turėjo ir neigiamą įtaką migrantams. Jų pozicija, jų situacija, o ir žiniasklaidos priemonių veikla tam tikrais etapais buvo ribojama. Taip migrantų krizė įvardyta saugumo problema valstybei, tačiau turėjo ir ilgalaikių neigiamų padarinių migrantų patirtims, o vėliau ir visuomenės požiūriui į atvykėlius ir pačią migraciją.

3.3. Žmogaus teisės per migrantų krizę

Iš viso apie 8 tūkstančius migrantų iki 2021-ųjų pabaigos nebuvo įleisti į Lietuvos teritoriją, skaičiuojama, kad 2022-ųjų metų rudenį, kai jau buvo taikyta apgrėžimo politika, iš viso neįleista ir apgrėžta daugiau nei 15 tūkst. užsieniečių. Tačiau per tą laiką įleisti neteisėti migrantai, prieglobsčio

parašantys užsieniečiai buvo apgyvendinti laikinose stovyklose, laisvės atėmimo įstaigose, o tik vėliau, siekiant užtikrinti geresnes sąlygas, savivaldybių patalpose⁶¹. Tai reiškia, kad didžioji dalis apgyvendinimo vietų buvo karinės arba administracinės paskirties patalpos, tai riboja tinkamas gyvenimo sąlygas, apribota judėjimo laisvė:

„Didžiausias iššūkis buvo gyvenimo sąlygos užsieniečių registracijos centre. Iš pradžių žmonės gyveno palapinėse, vėliau – konteineriuose. Gyvenimo sąlygos buvo prastos, ypač žiemą. Buvo daug žmonių su sveikatos problemomis, daug nežinomybės ir chaoso. Tai apsunkino ir humanitarinės pagalbos teikimą mūsų darbuotojams.“ (NVO2)

„Lietuvoje buvau sulaikytas ir nuvežtas į laikiną apgyvendinimo vietą. Tai buvo visiškai nauja patirtis – buvau be dokumentų, nežinojau kalbos, nežinojau, kas manęs laukia. Gyvenimo sąlygos buvo labai sudėtingos: palapinės, konteineriai, šaltis, ribota higiena. Kai kuriose vietose žmonės gyveno mėnesius nežinodami savo teisinio statuso. Tai sukėlė didelį psichologinį spaudimą. <...> Protestų metu, kai migrantai reikalavo geresnių sąlygų, pareigūnai panaudojo fizinę jėgą. Aš pats buvau sumuštas, sulaikytas ir trumpam perkeltas į uždarą patalpą, primenančią kalėjimą. Nors nebuvau protestų organizatorius, buvau apkaltintas jų kurstyimu. Tai buvo labai traumuojanti patirtis, kuri paliko ilgalaikių psichologinių pasekmių.“ (M3)

Toliau analizuojant neteisėtų migrantų patirtis šiame kontekste, išryškėja įtampa tarp nacionalinio saugumo ir žmogaus teisių užtikrinimo. Nors didžioji migrantų dalis susidūrė su iššūkiais pasienyje ir apgyvendinimo centruose, visgi kita dalis sako, pirmasis kontaktas ir vėliau su Lietuvos pareigūnais buvo korektiškas, orientuojamas į pagrindinių poreikių užtikrinimą. Pavyzdžiui, informantas M1 iš Vidurio Azijos atvyko su šeima: žmona, kuri tuo metu buvo nėščia, sūnumi ir kitais artimais giminaičiais. Dėl konflikto kilmės šalyje, diktatūrinio režimo ir priklausymo religinei mažumai, M1 nusprendė viską šalyje parduoti ir keliauti Europos link:

„Per pažįstamus sužinojome apie galimybę atvykti į Baltarusiją su turistiniu kvietimu. Kelionė vyko per Libaną, vėliau į Baltarusiją. Mūsų tikslas buvo pasiekti Europą, nes svarbiausia buvo saugumas ir galimybė auginti vaikus taikoje. <...> Į Lietuvą patekome per Baltarusijos sieną. Ėjome į Lietuvos teritoriją maždaug vieną kilometrą. Netrukus mus sulaikė Lietuvos pareigūnai. Su mumis buvo elgiamasi ramiai. Pareigūnai davė vandens, maisto, nuvežė į policijos komisariatą, davė švarių

⁶¹ Šarūnas Nekrošius, *VRM dėl migrantų srautų sušaukė Valstybės ekstremalių situacijų komisijos posėdį, ieškoma apgyvendinimo vietų*, LRT, <https://www.lrt.lt/naujienos/lietuvoje/2/1443903/vrm-del-migrantu-srautu-susauke-valstybes-ekstremaliu-situaciju-komisijos-posedi-ieskoma-apgyvendinimo-vietu> (žiūrėta 2025 m. gruodžio 21 d.).

drabužių. Mano žmona tuo metu buvo nėščia, todėl pareigūnai stengėsi elgtis atsargiai.

Mes nebuvo kankinami ar mušami. Priešingai – elgesys buvo korektiškas.“ (M1)

Tačiau būtina pabrėžti tai, kad M1 keliavo tuo metu, kai Lietuvos valdžios institucijų atstovai dar nesiėmė griežtų priemonių migrantų krizei suvaldyti. Svarbu ir tai, kad pasiekti Lietuvą pavyko per Baltarusijoje dirbančius žmones:

„Baltarusijoje su pareigūnais tiesiogiai nesusidūrėme. Tačiau mums padėjo žmonių kontrabandininkai – tai buvo Irako piliečiai, kurie už pinigus parodė kelią, kaip pasiekti Lietuvos teritoriją.“ (M1)

Nors neteisėti migrantai tapo A. Lukašenkos ginklu geopolitiniame konflikte ir dalis jų nesusidūrė su griežta Lietuvos valdžios institucijų politika, visgi Europos Sąjungos valstybės (Lietuva, Latvija ir Lenkija) sulaukė kritikos iš Europos Teisingumo teismo. Todėl daugiausia klausimų sulaukė Seimo priimtas įstatymas „Dėl užsieniečių teisinės padėties“⁶², kai užsieniečių prašymai, kurie nebuvo pateikti nustatytoje vietoje, buvo nepriimami, atsirado pataisa ir dėl sulaikymo. Vienas iš tokių pavyzdžių, kuris gali patvirtinti – M2 patirtis:

„Gyvenome miške, per lietu ir sniegą, be tinkamų drabužių, be maisto, be medicininės pagalbos. Mano kojos stipriai nušalo – jos buvo pajuodusios, negalėjau vaikščioti. Iki šiol turiu rimtų sveikatos problemų. Pirmą realią pagalbą suteikė „Sienos grupės“ savanoriai, kurie atnešė striukių, drabužių, padėjo išgyventi. Be jų pagalbos, nežinau, ar būčiau likusi gyva. <...> Mes daugybę kartų prašėme prieglobsčio, rodėme įrodymus, dokumentus, bet niekas nenorėjo mūsų klausytis. Galiausiai kreipėmės į Europos Žmogaus Teisių Teismą. Sprendimas buvo priimtas labai greitai – per kelias valandas. Teismas leido mums likti Lietuvoje ir prašyti prieglobsčio.“ (M2)

Tai parodo, kad neteisėtam migrantui tarsi suteikiama galimybė prašyti prieglobsčio, tačiau jei tai prašoma ne pasienio punkte, tokie prašymai gali būti nepriimti. Jungtinių Tautų Pabėgėlių agentūros (UNHCR) pastabose teigiama, kad toks sulaikymas gali būti grįstas individualiu sprendimu, tačiau to netaikyti nepilnamečiams vaikams⁶³. Todėl ir 2022-ųjų byloje Teisingumo teismas nusprendė, kad Lietuvos priimtas įstatymas dėl prieglobsčio prašymo ekstremalios situacijos metu pažeidė ES teises⁶⁴. Nors šalies atstovai rėmėsi tuo, kad Baltarusija neteisėtus migrantus naudoja politiniu spaudimu Lietuvai, visgi Europos Teisingumo teismas nesutiko su šia prielaida. Jų teigimu, ir karo

⁶² Teisės aktų registras, *XIV-816 Lietuvos Respublikos Įstatymo „Dėl Užsieniečių Teisinės Padėties“ Nr. IX-2206 2, 3, 5, 26, 32, 40... (žiūrėta 2025 m. gruodžio 12 d.)* <https://e-seimas.lrs.lt/portal/legalAct/lt/TAD/c67c9f5266e611ecb2fe9975f8a9e52e>.

⁶³ UNHCR, *Guidelines on the Applicable Criteria and Standards relating to the Detention of Asylum-Seekers and Refugees*, <https://www.refworld.org/docid/503489533b8.html> (žiūrėta 2025 m. Gruodžio 21 d.), 36.

⁶⁴ Europos Sąjungos Teisingumo Teismas, *M.A. prieš Valstybės sienos apsaugos tarnybą*, <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/LT/TXT/?uri=CELEX:62022CJ0072> (žiūrėta 2025 m. spalio 15 d.).

metu, ir ekstremalios situacijos metu, „valstybės narės užtikrina, kad kiekvienas veiksnus suaugęs asmuo turėtų teisę prašyti tarptautinės apsaugos savo vardu“⁶⁵ ir šalis negali atimti ar apriboti šios galimybės iš migranto. Tačiau nepaisant žmogaus teisių pažeidimų, Lietuva ir Latvija buvo pagirtos dėl efektyvios sienų apsaugos, o tai parodo, jog pirmiausia dominuoja šalies saugumas.

„Jeigu kalbėti apie pirmą kartą, tai ne pirmas kartas. Pirmas kartas buvo 1995 metais, kuomet taip pat buvo iš Baltarusijos pusės organizuojama nelegalių migrantų grupės po 40, po 50 žmonių. Tada Lietuva dar neseniai atgavusi nepriklausomybę, tai buvo kitokie veiksmai ir ta teisinė bazė buvo kitokia. Šiuo metu taip, Lietuva gavo pamokas, aišku, greitai susitvarkė, nes valstybė nėra tokia didelė ir manau, kad ateityje Lietuva yra pasiruošusi, labai greitai reaguojama į situaciją ir keičiami teisės aktai, kad būtų reaguojama į hibridinę ataką.“ (VSAT)

Kad situacija būtų kuo greičiau stabilizuota, valdžios institucijos išskaidė darbus, susijusius migrantų krizei ir situaciją pasienyje valdyti. Todėl nuo 2021-ųjų liepos Socialinės apsaugos ir darbo ministerija privalėjo organizuoti neteisėtų migrantų apgyvendinimą, pasitelktos savivaldybės, vėliau migrantai perkelti į apgyvendinimo vietas Pabradėje, Rukloje, Vilniuje, Kybartuose ir Medininkuose. Su neteisėtais migrantais dirbo tam tikros komandos, kurios ne tik registravo jau įleistus užsieniečius, bet ir teikė informaciją apie galimybę savanoriškai grįžti į gimtąją šalį. Svarbu paminėti tai, kad norintys grįžti į kilmės valstybes, jiems užtikrinta greitesnė procedūra grįžimui, nustatyta piniginė išmoka (iš pradžių – 300 eurų, vėliau suma siekė tūkstantį eurų)⁶⁶. Taip pat jau įsigaliojus apgrėžimo politikai, migrantams buvo suteikiami humanitariniai paketai. Vidaus reikalų ministerijos duomenimis, nuo 2021 m. iki 2022 m. vasario grįžti į gimtąją šalį pasirinko daugiau nei 800 užsieniečių, tuo metu penkiuose apgyvendinimo centruose gyveno iki 3 tūkst. neteisėtų migrantų, o valstybei išlaikyti vieną migrantą kainavo apie 11 tūkst. eurų⁶⁷.

Tačiau tokie sprendimai stabilizuoti situacijai šalyje sulaukė neigiamo vertinimo tiek tarptautiškai, tiek iš nepriklausomų Lietuvos stebėsenos institucijų. Kritikoje kalbama apie sutriptą žmogaus orumą, neužtikrintas užsieniečių saugumas apgyvendinimo centruose ir pan⁶⁸. Tai pagrindžia ir atliktas tyrimas „We want our freedom back, that’s our only need“: a qualitative study of health and social need among asylum seeker and undocumented migrants crossing borders from

⁶⁵ Ibid.

⁶⁶ Lietuvos Respublikos vidaus reikalų ministerija, *Grąžinama 1 000 eurų išmoka savanoriškai išvykstantiems migrantams*, žiūrėta 2025 m. gruodžio 21 d. <https://vrm.lrv.lt/lt/naujienos/grazinama-1-000-euru-ismoka-savanoriskai-isvykstantiems-migrantams/>.

⁶⁷ Ibid.

⁶⁸ Birutė Sabatauskaitė et al., *Nepriklausomos stebėsenos ataskaita. Baltarusijos ir Lietuvos sieną kirtusių asmenų lygių galimybių užtikrinimas sulaikymo vietose*, (Vilnius: Lygių galimybių kontrolieriaus tarnyba), https://lygybe.lt/wp-content/uploads/2023/05/2022-12-30_nepriklausomos-stebesenos-ataskaita.pdf.

Belarus to Lithuania“⁶⁹. Straipsnio autoriai nagrinėjo, kaip Baltarusijos instrumentalizacija, kaip situacija tarp Baltarusijos ir Lietuvos neigiamai paveikė neteisėtus migrantus. Valdžios institucijų sprendimai, teisinis neapibrėžtumas, apribota judėjimo laisvė, informacijos stoka, kalbos barjeras darė neigiamą įtaką fizinei ir psichologinei migrantų sveikatai⁷⁰. Tai reiškia, kad krizės valdymas susitelkė ties nacionalinio saugumo užtikrinimą, o ne į žmogaus teisių užtikrinimą. Neteisėti migrantai buvo suvienodinti vienos homogeniškos grupės, nepaisant jų kilmės, lyties, kalbos, negalios ar socialinės padėties.

Nevyriausybinių organizacijų atstovų vertinimu, saugumuzacijos klausimas darė įtaką ir apie migrantų suvokimą visuomenėje. Jie tapo potencialia grėsme, o ne kaip asmenys, kuriems būtina pagalba:

„Migrantai tapo ne tik Baltarusijos režimo, bet ir Lietuvos institucinių sprendimų aukomis. Apgrėžimų politika, prieglobsčio prašymų nepriėmimas ir pažeidžiamumo kriterijų ignoravimas lėmė sisteminius žmogaus teisių pažeidimus. Buvo atvejų, kai žmonės buvo paliekami miegoti miškuose, žiemą, be tinkamos pagalbos. Vėliau paaiškėjo ir mirties atvejai, kurie patvirtino, kad rizika migrantų gyvybei buvo reali.“ (NVO1)

Vadinasi, 2021 m. migrantų krizės Lietuvoje atvejis parodė, kaip skiriasi migrantų krizės Lietuvoje suvokimas tarp pačių dalyvių: nacionalinio saugumo ir šalies suvereniteto aspektai dominavo migrantų krizėje, tiesiogiai paveikė neteisėtų migrantų judėjimo laisvę, šansu pasinaudoti tarptautine apsauga ir jų teisinę situaciją. Migrantų pasakojimai parodė, kad saugumo prioritetą atsiskleidė per jų sulaikymą, apgrėžimą, kontroliuotą prieigą dėl teisinės pagalbos ir pastovią nežinomybę dėl jų ateities. Valdžios atstovai visus veiksmus argumentavo reikiama apsaugoti valstybės sieną, kuri svarbi ne tik Lietuvai, bet ir Europos Sąjungai bei pasipriešinti Baltarusijos hibridinei atakai. Nevyriausbininkai ir žurnalistai ir juose naratyvuose galima pastebėti, kad tokia pasirinkta politika darė neigiamą įtaką dėl nacionalinio saugumo ir tarptautinių įsipareigojimų. Migrantų krizė Lietuvoje parodė priešpriešą tarp saugumo ir žmogaus teisių. O šalies suvereniteto klausimas, nacionalinis saugumas persiskverbė migrantų kasdienybėje, sukurdamą priešpriešą tarp žmogaus teisių apsaugos ir valstybės saugumo interesų.

⁶⁹ El Arab, R. A., et al. *We want our freedom back, that's our only need: a qualitative study of health and social needs among asylum seekers and undocumented migrants crossing the borders from Belarus to Lithuania* (Frontiers in Public Health: 2024), 2–8.

⁷⁰ Ibid.

3.4. Tyrimo apibendrinimas

2021-ųjų migrantų krizė Lietuvoje – išskirtinis politinis, socialinis ir ekonominis reiškinys, atskleidęs ir tarptautinių santykių kaitą, pačios valstybės nacionalinio saugumo ir politikos ribas, o taip pat ir įvairių žmonių patirtis. Šis tyrimas atskleidė, kad krizė negali būti paaiškinama viena teorija ar vertinama tik vienu požiūriu. Atvirkščiai, tai parodė, koks trapus gali tapti žmogaus teisių klausimas, paaiškina tam tikrą geopolitinę situaciją ir atskleidžia, valstybės nacionalinio saugumo veiksmus, patiriant tam tikrą grėsmę nacionaliniu lygmeniu:

„Buvo matyti panašumų su anksčiau taikytais metodais, kai pasitelkiant migraciją sukuriamas spaudimas kaimyninėms valstybėms. Tokios situacijos anksčiau buvo stebėtos ir kitose šalyse, pavyzdžiui, Šiaurės Europoje. Šiuo atveju taip pat buvo pasirinkta itin jautri tema – migracija ir žmogaus teisės, tikintis politinio spaudimo tiek Lietuvai, tiek Europos Sąjungai. <...> Pirmiausia buvo svarbu įtikinti Europos sąjungos partnerius, kad tai nėra natūrali migracija, o organizuotas procesas. Tai buvo esminė politinė užduotis. Kartu reikėjo užtikrinti nacionalinį saugumą ir stengtis išvengti perteklinio tarptautinio spaudimo.“ (L. K.)

Lietuvos valstybė yra ta šalis, kuri saugo vieną iš Europos Sąjungos sienų. Būdama NATO nare, priklausydama Europos Sąjungai šalis nuolat ieško solidarų išeičių, todėl natūralu, kad daugiau nei 20 metų veikiančios migracijos ir prieglobsčio procedūros nebuvo tinkamos nenatūraliai migracijai spręsti. Todėl valstybė privalėjo reiškinį perkelti kaip svarbiu nacionalinio lygmenio klausimu, o tai formavo tolimesnius valstybės žingsnius:

„Manau, kad tai akivaizdžiai susiję su Lietuvos politika ir laikysena. Buvo ir grasinimų, kurie vėliau buvo įvardinti ir patvirtinti institucijų. Buvo naudojami čarteriniai skrydžiai, turistinės vizos – tikslas buvo sukelti paniką ir chaosą valstybėje. Jie gerai išmanė europinę teisę ir reglamentavimą – tikėjosi, kad pagal principus turėsime visus prašytojus priimti. Man atrodo, jie nesitikėjo mūsų sprendimų, nes tai buvo tvirta ir nuosekli reakcija. Jeigu atsitrauki, tai matėme ir kitur, siunčia dar daugiau žmonių. Kai laikėmės tvirtai, srautai buvo nukreipiami kitur.“ (A. B.)

Tai parodo, kad Baltarusijos vaidmuo migrantų krizėje buvo itin didelis ir kryptingas, o migracija tapo instrumentu, skirtu kelti chaosą ir didinti spaudimą visai Europos Sąjungai:

„Grėsmė buvo hibridiniai veiksmai, o žmonės – tik įrankis. Bet kuriai visuomenei galima pažadėti geresnes gyvenimo sąlygas ir dalis žmonių reaguos.

Didelė migrantų dalis net neplanavo likti Lietuvoje – Lietuva buvo laikoma pirmąja stotele kelyje į Vakarų Europą. <...> Pasieniečių užduotis buvo saugoti valstybės sieną, todėl migrantai buvo suvokiami kaip grėsmė. Kai institucijoms pateikiamas toks naratyvas, pareigūnai atitinkamai taip ir elgiasi. Žmonėms grėsmę kėlė ne tik Baltarusijos veiksmai, bet ir situacija Lietuvoje.“ (NVO2)

Tai atskleidžia vidinę įtampą tarp nacionalinio saugumo ir žmogaus teisių. Visgi saugumo klausimas ir grėsmė leido itin greitai panaudoti institucinius resursus šalyje ir prie pasienio, tačiau vertinant iš žmogaus teisių perspektyvos, migrantai tapo aukomis ne tik Baltarusijos režimo, bet ir Lietuvos politikos priemonių:

„Kai mano sveikatos būklė tapo kritinė ir nebegalėjau vaikščioti, mes likome pačiame pasienyje, tarp metalinės tvoros ir miško. Tik tada pareigūnai mus paėmė, nešė iki automobilių, nuvežė į bazę, vėliau į stovyklą. Po to sekė ilgas sulaikymo laikotarpis stovyklose – faktiškai buvome laisvės atėmimo beveik metus, nors pagal teisę tai neturėjo viršyti kelių dienų.“ (M2)

„Asmeniškai to neįtariau. Nei aš, nei mano šeima neįtariau, kad būtume laikomi pavojingais. Pareigūnai elgėsi pagarbiai. Tačiau mačiau, kad kitų tautybių migrantai kartais susidurdavo su sunkesnėmis sąlygomis.“ (M1)

„Praradau beveik metus savo gyvenimo. Gyvenimas stovyklose, nuolatinė nežinia, smurtas ir pažeminimas turėjo didelį poveikį mano psichinei sveikatai. Net ir dabar kai kurios situacijos sukelia nerimą. Tačiau taip pat sutikau žmonių, kurie man padėjo – savanorius, nevyriausybinį organizacijų atstovus. Tai padėjo išgyventi.“ (M3)

Todėl atsirado nežinomybė tarp valstybės sprendimų ir visuomenės:

„Kai buvo pradėtos statyti migrantų apgyvendinimo stovyklos, daliai visuomenės kilo panika ir nepasitenkinimas. Viena vertus, buvo sakoma, kad migrantai kelia grėsmę, kita vertus – jie buvo apgyvendinami saugomose teritorijose šalia gyvenviečių.“ (Ž1)

Galima teigti, kad laiku sustiprinta sienos apsauga nebūtų leidusi tokiai hibridinei atakai vykti arba tai būtų buvusi žymiai mažesniu mastu. Tačiau hibridinė ataka remiasi valstybės pažeidžiamos vietos atradimu ir jos išnaudojimu. Atsižvelgiant į dabartinę Lietuvos užsienio politiką ir ankstesnių veiksmų priėmimą parodo, kad valstybės saugumas tampa svarbiausiu uždaviniu šalyje. Būtina

paminėti ir tai, kad situaciją išnaudojo iš priešiška šalis propagandai kurti, migrantai, o be jėgos valdymo situaciją būtų tik dar labiau paaštrinę:

„Buvo fiksuojami Baltarusijos pusės kuriami propagandiniai vaizdo įrašai, kuriuose buvo formuojamas naratyvas apie tariamą smurtą prieš migrantus Lietuvoje. Tačiau perteklinės jėgos naudojimo atvejų Lietuvos pareigūnų veikloje nefiksuota. Jėga buvo naudojama tik tiek, kiek būtina užtikrinti sienos apsaugą ir saugumą.“
(VSAT)

„Natūralu, kad ten vienaip ar kitaip būdavo ir jėgos, ir konflikto. Bet reikia matyti ir kitą pusę: kas vyko pasienyje, ką darydavo grupės, kaip bandydavo veržtis. Pasižiūrėk, kiek Lenkijoje buvo vaizdų su akmenimis, su tvoros laužymu. Tai apie ką mes kalbam. Filosofškai žmogaus teisės atsiranda ir su pareigomis: jei tu sistemingai laužai taisykles, darai agresyvius veiksmus ir tada reikalauji teisių – kyla klausimas. Pirmiausia laikykis taisyklių, tada reikalauk. (Ž2)

Todėl svarbu atkreipti dėmesį ir į tai, kad hibridinės grėsmės sąvoka, jos priemonės nėra iki galo ištytos ir šalys, susidūrusios su tokiu reiškiniu, nežino, kaip tinkamai sureaguoti į tokios formos grėsmę ir kokius įrankius tam naudoti⁷¹. Lietuvos pavyzdys parodė, kad valstybė pasirinko ginti teritoriją, nepaisant, kokiomis priemonėmis hibridinė ataka buvo kuriama. Tą galima pastebėti ir tolimesnėje valdžios institucijos veikloje:

„Galbūt kai kuriuos sprendimus buvo galima priimti šiek tiek anksčiau, tačiau bendrai buvo rastas veiksmingas būdas reaguoti į tokio pobūdžio situaciją. Valstybė siekė išsaugoti suverenitetą ir kartu laikytis minimalių humanitarinių principų. Tuo metu realių alternatyvų buvo nedaug.“ (L. K.)

„Čia buvo ta dvipusė dilema: viena vertus, Lietuva europiniu lygmeniu turi laikytis standartų, kita vertus, buvo nacionalinio saugumo lygmuo. Migrantų teisės nukentėjo, bet buvo siekta suvaldyti hibridinę ataką. <...> Kartu labai aiški žinia: jei tai būtų buvę įprasti migracijos procesai, veikimas būtų buvęs visai kitoks, tokių priemonių nebūtume taikę. Čia buvo didžiuliai srautai, o iš vienos pusės reikalaujama „gintis“, iš kitos – sakoma, kad negalima taikyti priemonių. Tai kelia dviveidiškumo jausmą. Sutinku, kad idealus sprendimas neegzistavo – reikėjo ieškoti vidurio kelio

⁷¹ Eitvydas Bajarūnas, Vytautas Keršanskas, *Hibridinės grėsmės: turinio, keliamų iššūkių ir priemonių įveikti jas analizė. (Lietuvos metinė strateginė apžvalga, 2018)*, 127-172.

tarp tarptautinių standartų ir valstybės saugumo. Tačiau tikslas buvo ginti valstybę.“
(A. B.)

„Manau, kad Lietuva per ilgai ir per daug pasitikėjo Baltarusija. Iki 2021 metų pasienis buvo labai menkai saugomas, nepaisant to, kad Lietuva yra Šengeno erdvės išorinė siena. <...> Lietuva dabar yra geriau pasiruošusi infrastruktūriškai yra suremontuoti centrai, parengtos patalpos. Tačiau apgręžimų skaičius nemažėja, o pasienio punktai faktiškai yra uždaryti prieglobsčio prašytojams.“ (NVO1)

Vadinasi, tyrimas leido ištirti, kad migrantų krizė Lietuvoje ir jos vaizdinys itin reikšmingai skiriasi tarp pačių dalyvių. Valstybės institucijų atstovai, pareigūnai krizę įvardija per grėsmės valstybei ir gynybos naratyvą. Tai parodo, kad Lietuva nebuvo tinkamai pasirengusi netradicinio būdo spaudimui, valstybė ir Europos Sąjunga nebuvo pasiruošusi tokio masto hibridinei atakai. Todėl buvo imtasi skubių ir neįprastų priemonių, kad valstybės saugumas būtų užtikrintas. Žinoma, tai neparodo, kad Lietuva specialiai ignoravo kylančias grėsmes, tačiau infrastruktūra, institucijų veikla, teisinė bazė nebuvo pritaikyta tokiai situacijai.

Žurnalistų ir nevyriausybinų organizacijų naratyvai parodė, kad šaliai, susidūrus su hibridine ataka, gali pažeisti žmogaus teises, taip didindama atskirtį tarp humaniško, tarptautinių įsipareigojimų laikymosi ir demokratijos vertybių. Nors Lietuva nuolat stengėsi puoselėti demokratijos pamatus, Europos žmogaus vertybes ir solidarumą, visgi tai tapo demokratinės valstybės silpnąja vieta. Informantų teigimu, teoriškai apginti žmogaus teises migrantų atžvilgiu hibridinės atakos metu ir buvo galima, tačiau visgi situacija nebūtų taip greitai suvaldyta, o priešiška šalis tokį įrankį ir toliau būtų naudojusi. Be to, žurnalistų pasakojimai atskleidžia, kaip ne kartą buvo susidurta su žiniasklaidos priemonių objektyvumo stoka ir politikų norą reguliuoti jų veiklą atm tikruose punktuose. Trečioji grupė – neteisėti migrantai leido pamatyti, kaip nesaugumo, smurto ir teisinio neapibrėžtumo aspektai išryškėjo Lietuvoje per migrantų krizę. Todėl migrantų krizė paskatino ir teisinių pokyčių tiek Lietuvoje, tiek už jos ribų. Pavyzdžiui, atnaujintas Šengeno sienų kodeksas suteikia galimybę valstybėms imtis veiksmų: gali riboti sienos punktų skaičių, sustiprinti sienų stebėjimą, taikyti tam tikras kitas laikinas priemones hibridinės grėsmės atveju. Tačiau būtina pabrėžti, kad tokie pakeitimai nėra skirti užsieniečiui prašyti prieglobsčio teisės⁷².

⁷² Europos Vadovų Taryba, *Schengen area: Council adopts update of Schengen Borders Code* (Press release No. 445/24). <https://www.consilium.europa.eu/lt/press/press-releases/2024/05/24/schengen-area-council-adopts-update-of-schengen-borders-code/>, žiūrėta 2025 m. sausio 3 d.

IŠVADOS

Šis magistro darbas analizavo 2021 metų migrantų krizę Lietuvoje, kai tai instrumentalizuotai buvo vykdyta Baltarusijos režimo hibridinė ataka prieš valstybę ir Europos Sąjungą. Baltarusija sąmoningai naudojo migrantus ir tapo politinio spaudimo, destabilizacijos ir instrumentalizacijos įrankiu prieš Lietuvą. Remiantis instrumentalizacijos, saugumizacijos teorijomis ir žmogaus teisių analize, darbo tikslas buvo ištirti Lietuvos valdžios institucijų atsaką į hibridinę ataką, taip pat įvertinti, koks buvo veiksmų poveikis migrantų teisėms ir Lietuvos įvaizdžiui tarptautiškai. Be to, siekta analizuoti, kokias pagrindines pamokas iš šios krizės buvo galima išmokti Lietuvai kaip demokratinei valstybei.

Visų pirma, instrumentalizacijos teorija per migraciją leido patvirtinti, kad 2021 m. migrantų srautai Lietuvos ir Baltarusijos pasienyje nėra laikomas natūraliu reiškiniu. Kelly M. Greenhill pateikta analizė parodė, kad daugelis autoritarinių šalių, siekdamos tam tikrų reakcijų, migrantus naudoja savo tikslams vykdyti. Empirinio tyrimo metu kalbinti informantai pagrindė tai, kad migrantų srautai buvo organizuoti ir palaikomi Baltarusijos valdžios. Tai patvirtina teorinį instrumentalizacijos sąvoką, kai migrantų srautai tampa geopolitiniu įrankiu spaudimui daryti kitai šaliai ir išprovokuoti tam tikrų priemonių ėmimąsi, kuris ne visada gali būti remtas demokratinėmis vertybėmis, o tai kenkia valstybės reputacijai tarptautinėje erdvėje. Lietuva atitinka priešininko diskreditavimo ir baudymo kryptis, kurias dažnai naudoja autoritariniai režimai prieš demokratines valstybes.

Antra, saugumizacijos teorija atskleidė, kad Lietuvos valdžios institucijų reakcija ir vaidmuo migrantų krizėje buvo orientuota į nacionalinį saugumą kaip grėsmę valstybei. Tyrimas leido pagrįsti, kad politinėje ir viešojoje erdvėje migracija buvo lyginama su Baltarusijos hibridine ataka, valstybės sienos pažeidžiamumu ir priemonių būtinybė situacijai spręsti. Be to, tai pagrindžia Kopenhagos mokyklos saugumizacijos teoriją, kuomet valdžios veikėjai viešai įvardija reiškinį kaip grėsmę, laukdama pritarimo iš visuomenės ir taip įgyti teisėtumą imtis netradicinių priemonių. Empirinė analizė parodė, kad saugumizacija neapsiriboja tik viešais pasisakymais, tačiau ir realiais veiksmais. Todėl Lietuvoje ne tik viešai įvardyta migrantų krizė kaip grėsmė, bet padidėjo didesnė ir griežtesnė kontrolė pasienio punktuose, o pareigūnams dirbantiems pasienyje leista apgręžti migrantus.

Trečia, atliktas tyrimas parodė, kokia plona riba gali būti tarp nacionalinio saugumo ir žmogaus teisių apsaugos. Nors Lietuvos valdžios institucijų atstovai veiksmus pasienyje ir apgyvendinimo punktuose rėmė svarbiu poreikiu hibridinei atakai atremti, apsaugoti šalies sieną, visgi žiniasklaidos priemonių atstovų, nevyriausybinų organizacijų ir migrantų diskursai parodė, kaip dėl to buvo pažeistos žmogaus teisės. Ilgalais migrantų sulaikymas apgyvendinimo įstaigose, apgręžimo politika, naudojama fizinė jėga, psichologinis smurtas ir apribota galimybė kreiptis dėl prieglobsčio darė neigiamą įtaką orumo, laisvės ir teisiniu lygmeniu pažeidimus. Būtent tyrimas

patvirtinta teorinę dalį, kai saugumizacijos atveju, įtvirtinamos naujos priemonės, kurios įprastai nepriimtinos demokratinėje šalyje.

Ketvirta, skirtingų grupių naratyvai parodė, kad neteisėti migrantai krizės atveju tampa ne tik fizinės, bet ir simbolinės priešpriešos objektu. Valstybės institucijos dažnai migrantus laikė Baltarusijos hibridinės atakos instrumentu, kai nevyriausybinių organizacijų ir patys migrantai ne kartą išryškino situacijos aukos poziciją. Toks naratyvų skirtumas darė įtaką visuomenės poliarizacijai, o viešojo erdvėje pasirodanti informacija teikė ribotą informaciją. Tai lėmė visuomenės neigiamą nusistatymą prieš pačius migrantus. Tai parodė, kad viešojo erdvėje daugiausia buvo kalbama apie nacionalinio saugumo naratyvą, kai migrantų patirtys ir situacija pasienyje bei laikinose apgyvendinimo vietose buvo nustumti į antrą planą. Tai galėjo daryti neigiamą įtaką apie migrantus formuoti.

Penkta, įtaka žiniasklaidos priemonėms išryškėjo per keletą lygmenų: apsunkintas darbas pasienyje, teikta ribota informacija. O visuomenės informavimo priemonėse dominavo žurnalistiniai kūriniai, kuriuose neteisėti migrantai pateikti ne kaip aukos, ar Baltarusijos hibridinės atakos įrankiu, bet neigiamai atspindėti publikacijose, o tai turėjo įtakos visuomenės susiskaldymui.

Šešta, Lietuva sulaukė tarptautinės pagalbos ir paramos iš Europos Sąjungos institucijų. Nors Europa pripažino, kad migracija yra specialiai Baltarusijos sukeltas reiškinys, tačiau tuo pačiu Lietuvos valstybė sulaukė kritikos dėl žmogaus teisių nesilaikymo ir žiauraus elgesio su migrantais. Visgi svarbu paminėti ir tai, kad tam tikri požymiai rodo, jog Europa neoficialiai palaikė Lietuvos vykdytą politiką prieš migrantus. Todėl vėliau atsirado ne tik Lietuvos, bet ir Europos lygmeniu naujos įstatymų pataisos, leidžiančios (tam tikrai atvejais) imtis netradicinių priemonių situacijai suvaldyti.

Drįstu teigti, kad atliktas tyrimas leidžia plėsti instrumentalizacijos ir saugumizacijos teorijas per migracijos prizmę. Darbas pateikė empiriniu būdu patvirtintą Lietuvos atvejį. Tačiau tyrimas turi ir ribotumą. Visų pirma, kokybinis tyrimas atliktas mažu interviu kiekiu, todėl rezultatai nebūtinai gali pateikti visų grupių poziciją. Taip pat empirinė analizė atlikta per naratyvų diskursą, todėl gali būti subjektyvaus vertinimo. Tačiau šis darbas leistų atlikti tolimesnius tyrimus, vertinant Lietuvos pavyzdį su kitomis Europos Sąjungos šalių patirtimis, kurios taip pat susidūrė su instrumentalizacija, kai įrankiu tampa organizuota migracija. Būtina paminėti ir tai, kad tyrimas leistų atlikti ir kiekybinius tyrimus, kurie iširtų visuomenės požiūrį ir dinamiką apie saugumizaciją. Tai leistų analizuoti skirtumus ir panašumus tarp valstybių per saugumizacijos, instrumentalizacijos teorijas ir jų pasekmes valstybėms.

Rekomendacijos

Visų pirma, hibridinių grėsmių klausimas jau ne kartą yra aptartas teoriškai, visgi iki šiol praktiškai nėra tikro apibrėžimo, kas yra hibridinė grėsmė, kaip į ją sureaguoti. Todėl būtina teisiškai apibrėžti ir apibūdinti, kada migrantų srautas gali būti laikomas migracijos instrumentalizacija ir taip atskirti tokį atvejį nuo individualių prieglobsčio prašymų bei migrantų teisinės padėties vertinimo.

Antra, iškilus hibridinei grėsmei ar kitai krizei privaloma formuoti tikslą ir nuoseklią komunikaciją tiek politinėje erdvėje, tiek viešojoje. Būtina aiškiai įvardyti, kas tampa grėsmės objektu, kokių veiksmų planuojama imtis ir kokios to priežastys. Tai leistų mažinti visuomenės susiskaldymą, o pažeidžiamus asmenis, šiuo atveju neteisėtus migrantus, apsaugotų nuo dar didesnės priešpriešos prieš juos, valstybė išvengtų neigiamos reputacijos tiek vidaus, tiek tarptautinėje erdvėje.

Trečia, peržiūrėti ir iš anksto patikslinti ekstremaliosios situacijos migracijos kontrolės reglamentavimą, kad būtų užtikrintos žmogaus teisių pamatas. Be to, stiprinti valdžios institucijų pareigūnų mokymus dėl etikos ir žmogaus teisių užtvirtinimo. Tyrimas parodė, kad ne kartą pasienio pareigūnai nesiėmė etiška ir pagarbiai su neteisėtais migrantais. Mokymai, kursai ir aiškiai išdėstytos gairės sumažintų riziką dėl žmogaus orumą žeminančios praktikos.

Ketvirta, stiprinti bendradarbiavimą su nevyriausybinėmis organizacijomis ir savivaldybėmis ne tik krizės atveju, bet ir nuolat. Per migrantų krizę nevyriausybinių organizacijos veikė kaip tarpininkai tarp valdžios ir migrantų, tačiau jų įtrauktis, norint gerinti situaciją pasienyje arba apgyvendinimo punktuose, buvo apribota.

Penkta, būtina didinti bendradarbiavimą su Europos Sąjunga dėl priemonių, kurios leistų priimti tinkamus veiksmus dėl neteisėtų migrantų. Taip pat laikytis tarptautinių įsipareigojimų ir užtikrinti migrantų apsaugą.

Šešta, žiniasklaidos priemonės atstovams užtikrinti tinkamas darbo sąlygas, neapriboti informacijos, kuri leistų visuomenei susidaryti didesnę vaizdą dėl krizinės situacijos.

LITERATŪROS SĄRAŠAS

1. Alexander Betts. „Forced migration and global politics“ (John Wiley & Sons, 2009).
2. Amnesty International Lithuania. „Pushbacks, illegal detention, deception and abuses against refugees and migrants“, 2022, žiūrėta 2025 m. birželio 20 d. (<https://www.amnesty.org/en/latest/news/2022/06/lithuania-pushbacks-illegal-detention-deception-and-abuses-against-refugees-and-migrants/>).
3. Birutė Sabatauskaitė et al. „Nepriklausomos stebėsenos ataskaita. Baltarusijos ir Lietuvos sieną kirtusių asmenų lygių galimybių užtikrinimas sulaikymo vietose“ (Vilnius: Lygių galimybių kontrolieriaus tarnyba). (https://lygybe.lt/wp-content/uploads/2023/05/2022-12-30_nepriklausomos-stebesenos-ataskaita.pdf).
4. Barry Buzan, Ole Wæver, Jaap De Wilde. „Security: A new framework for analysis“ (Lynne Rienner Publishers: 1998).
5. BNS, Svarbiausi faktai apie migrantų krizę ES ir Baltarusijos pasienyje, LRT, žiūrėta 2025 m. gegužės 6 d. (<https://www.lrt.lt/naujienos/pasaulyje/6/1545657/svarbiausi-faktai-apie-migrantu-krize-es-ir-baltarusijos-pasienyje>).
6. Buzan, „Security: A new framework for analysis“ (Lynne Rienner Publishers, 1998), 23-24.
7. Catherine, Kohler Riessman. „Narrative Analysis. In: Narrative, Memory & Everyday Life“ (University of Huddersfield, 2005), 1-7.
8. Catherine Kohler Riessman, „Narrative Methods for the Human Sciences“ (Sage, 2008).
9. Cecilia Menjivar, Marie Ruiz, Immanuel Ness. „The Oxford handbook of migration crises“ (Oxford University Press, 2019), 183-184.
10. LRT „Savaitė“. „Keisti migracijos politiką siūlantis Jauniškis: šalyje yra radikalizuotis linkusių grupių“, LRT, žiūrėta 2025 m. lapkričio 5 d., (https://www.lrt.lt/mediateka/irasas/2000404030/keisti-imigracijos-politika-siulantis-jauniskis-salyje-yra-radikalizuotis-linkusiu-grupiu?utm_medium=Social&utm_source=Facebook&fbclid=IwY2xjawJp-U5leHRuA2F1bQIxMQABHq_O8f_oVkJ4hFU3aG5J9dDLfNIHtZ23x84q2G_Blbt1TIiFP2SYV8kHPDP_aem_isH3s3u8g1HKMk5E1UkNWw#Echobox=1744574843).
11. Didier Bigo. „Security and immigration: Toward a critique of the governmentality of unease“ (Alternatives, 2002) 63-92.
12. Denis McQuail. „Mass communication theory: An introduction“ (Sage Publications, 1987).
13. E Ioannis Kotoulas, Wolfgang Pustai. „The 2020 migration crisis on the Greek-Turkish border: Turkey's hybrid warfare against Greece and the EU“ (Civitas Gentium, 2020), 173-185.

14. Eitvydas Bajarūnas, Vytautas Keršanskas. „Hibridinės grėsmės: turinio, keliamų iššūkių ir priemonių įveikti jas analizė“ (Lietuvos metinė strateginė apžvalga, 2018), žiūrėta 2025 m. gruodžio 27 d. (<https://kam.lt/wp-content/uploads/2023/01/Bajarunas-Kersanskas.-Hibridines-gresmes-turinio-keliamu-issukiu-ir-priemoniu-iveikti-jas-analize.-Metine-strategine-apzvalga-LKA-2017-2018.pdf>), 127-172.
15. El Arab, R. A., et al. „We want our freedom back, that’s our only need: a qualitative study of health and social needs among asylum seekers and undocumented migrants crossing the borders from Belarus to Lithuania“ (Frontiers in Public Health, 2024), <https://www.frontiersin.org/journals/public-health/articles/10.3389/fpubh.2024.1371119/full>.
16. European Center for Constitutional and Human Rights, <https://www.ecchr.eu/en/glossary/push-back/#:~:text=Pushbacks%20entail%20a%20variety%20of,applicable%20legal%20and%20procedural%20frameworks> (žiūrėta 2025 m. birželio 5 d.).
17. Europos migracijos tinklas. „Terminų žodynas“, žiūrėta 2025 m. gegužės 4 d. (<https://www.emn.lt/irasai/terminu-zodynas/?letter=N>).
18. Europos Parlamentas ir Europos Sąjungos Taryba. „2024 m. birželio 13 d. reglamentas (ES) 2024/1359 dėl priemonių, taikomų esant instrumentalizuotai migracijai“, EUR-Lex – Europos Sąjungos teisė (2024), žiūrėta 2025 m. lapkričio 27 d. (<https://eur-lex.europa.eu/legal-content/LT/ALL/?uri=CELEX:32024R1359>).
19. Europos Parlamentas. „Migracija ir prieglobstis: faktai ir skaičiai“, žiūrėta 2025 m. balandžio 30 d. (<https://www.europarl.europa.eu/topics/lt/article/20170629STO78630/migracija-ir-prieglobstis-faktai-ir-skaiciai>).
20. Europos Sąjungos Taryba. „Chronologija. ES sankcijos Baltarusijai. 2020–2025“, žiūrėta 2025 m. gegužės 2 d. (<https://www.consilium.europa.eu/lt/policies/sanctions-against-belarus/timeline-eu-sanctions-against-belarus/>).
21. Europos Sąjungos teisė. „Europos Sąjungos pagrindinių teisių chartija“ 1 str., žiūrėta 2025 m. gegužės 29 d. (<https://eur-lex.europa.eu/legal-content/LT/TXT/?uri=CELEX:12012P/TXT>).
22. Europos Sąjungos Teisingumo Teismas. „M.A. prieš Valstybės sienos apsaugos tarnybą“, žiūrėta 2025 m. gruodžio 10 d. (<https://eur-lex.europa.eu/legal-content/LT/TXT/?uri=CELEX:62022CJ0072>).
23. Europos Vadovų Taryba, Europos Sąjungos Taryba. „ES migracijos ir prieglobsčio politika“, žiūrėta 2025 m. rugpjūčio 10 d. (<https://www.consilium.europa.eu/lt/policies/eu-migration-policy/#role>).
24. Europos Vadovų Taryba. „Schengen area: Council adopts update of Schengen Borders Code“, (Press release No. 445/24), žiūrėta 2025 m. sausio 3

- d. (<https://www.consilium.europa.eu/lt/press/press-releases/2024/05/24/schengen-area-council-adopts-update-of-schengen-borders-code/>).
25. FRONTEX. „EU external borders: Arrivals above pre-pandemic levels“, žiūrėta 2025 m. rugpjūčio 2 d. (<https://www.frontex.europa.eu/media-centre/news/news-release/eu-external-borders-in-2021-arrivals-above-pre-pandemic-levels-CxVMNN>).
26. FRONTEX. „EU external borders: Irregular crossings drop by 20 % in first 5 months of 2025“, žiūrėta 2025 m. rugpjūčio 2 d. (<https://www.frontex.europa.eu/media-centre/news/news-release/eu-external-borders-irregular-crossings-drop-by-20-in-first-5-months-of-2025-zF3N3O>).
27. Gammeltoft-Hansen, T. „The refugee and the globalisation of migration control. In Access to Asylum: International Refugee Law and the Globalisation of Migration Control“ (Cambridge University Press, 2011), 11-43.
28. Giedrius Vitkauskas, Rūta Lankininkaitė. „Dar labiau išaugus neteisėtos migracijos iš Baltarusijos srautams Lietuvoje skelbiama ekstremalioji situacija“, LRT, žiūrėta 2025 m. birželio 15 d. (<https://www.lrt.lt/mediateka/irasas/2000158208/dar-labiau-isaugus-neteisetos-migracijos-is-baltarusijos-srautams-lietuvoje-skelbiama-ekstremalioji-situacija>).
29. Gytis Pankūnas. „Apklausa: gyventojai pasisako už sienos su Baltarusija statybą, priimti migrantų nenori“, LRT, žiūrėta 2025 m. gegužės 29 d. (https://www.lrt.lt/naujienos/lietuvoje/2/1475823/apklausa-gyventojai-pasisako-uz-sienos-su-baltarusija-statyba-priimti-migrantu-nenori?srsId=AfmBOopyaUSdRnPGCeOUDnRGb2Z1MCQmcl7qWiAVujt_H3r1Q0Jv1kny).
30. Guy S. Goodwin-Gill, Jane McAdam, Emma Dunlop. „The refugee in international law“ (Oxford University Press, 2021).
31. Ho, Monika Sie Dhian, Myrthe Wijnkoop. „The Instrumentalization of Migration: A Geopolitical Perspective and Toolbox“ (Clingendael, Netherlands Institute of International Relations, 2022), 3.
32. Hoffman Frank G. „Conflict in the 21st century: The rise of hybrid wars“ (Potomac Institute for Policy Studies, 2007), 7-8.
33. Yüksel Umut. „Politicization and instrumentalization of migration research: Ethical challenges“ (İnsan Hareketliliği Uluslararası Dergisi, 2023), 90-107.
34. Jačauskas Ignas. „A. Lukašenka grasina nauja migrantų banga: kokį atsaką rengia politikai, tarnybos, kariuomenė?“, 15min.lt, žiūrėta 2025 m. gegužės 2 d. (<https://www.15min.lt/naujiena/aktualu/lietuva/a-lukasenka-grasina-nauja-migrantu-banga-koki-atsaka-rengia-politikai-tarnybos-kariuomene-56-2372782>).

35. Joop Adema et. al. „Understanding return intentions and integration of Ukrainian refugees“, VOXEU, žiūrėta 2025 m. lapkričio 23 d. (<https://cepr.org/voxeu/columns/understanding-return-intentions-and-integration-ukrainian-refugees#:~:text=More%20than%204%20million%20Ukrainians,possible%20in%20their%20new%20homes>).
36. Kelly M. Greenhill. „Weapons of mass migration: Forced displacement, coercion, and foreign policy“ (Cornell University Press, 2010).
37. Elzbieta Kuzelewska, et. al. „Geopolitical and Humanitarian Aspects of the Belarus–EU Border Conflict“ (Taylor & Francis, 2024).
38. Lietuvos Respublikos Konstitucinis Teismas. „2023 m. birželio 7 d. nutarimas Nr. KT53-A-N6/2023 „Dėl Lietuvos Respublikos įstatymo „Dėl užsieniečių teisinės padėties“ nuostatų, susijusių su prieglobsčio prašytojo laikinu apgyvendinimu dėl masinio užsieniečių antplūdžio esant paskelbtai ekstremaliajai situacijai, nepaprastajai ar karo padėčiai“. E-tar: Teisės aktų registras, 2023, <https://www.e-tar.lt/portal/legalAct.html?documentId=5c98d7f0052a11ee9978886e85107ab2> (žiūrėta 2025 m. gegužės 3 d.).
39. Lietuvos Respublikos Seimas. „Lietuvos Respublikos įstatymas „Dėl užsieniečių teisinės padėties“. 2004 m. balandžio 29 d. Nr. IX-2206, <https://www.e-tar.lt/portal/lt/legalAct/TAR.42837E5A79DD>, (žiūrėta 2025 m. birželio 20 d.).
40. Lietuvos Respublikos Seimas. „Lietuvos Respublikos įstatymo „Dėl užsieniečių teisinės padėties“ Nr. IX-2206 2, 3, 5, 26, 32, 40, 50, 67, 71, 76, 77, 79, 113, 125, 126, 130-1, 136, 138, 139 ir 140 straipsnių pakeitimo, 69 straipsnio ir IX-1 skyriaus pripažinimo netekusiais galios ir Įstatymo papildymo X-2 skyriumi įstatymas“, <https://www.e-tar.lt/portal/legalAct.html?documentId=0eee5e90696c11eca9ac839120d251c4> (žiūrėta 2025 m. birželio 27 d.).
41. Lietuvos Respublikos vidaus reikalų ministerija. „Grąžinama 1 000 eurų išmoka savanoriškai išvykstantiems migrantams“, žiūrėta 2025 m. gruodžio 21 d. (<https://vrm.lrv.lt/lt/naujienos/grazinama-1-000-euru-ismoka-savanoriskai-isvykstantiems-migrantams/>).
42. Lietuvos Respublikos vidaus reikalų ministras. „Sprendimas dėl masinio užsieniečių antplūdžio pasienio ruožo“ <https://www.e-tar.lt/portal/lt/legalAct/02e9f860f42411eb9f09e7df20500045> (žiūrėta 2025 m. rugsėjo 22 d.).
43. Lietuvos Respublikos Vyriausybė. „Hibridinė Baltarusijos ataka prieš Lietuvą“, žiūrėta 2025 m. kovo 3 d. (<https://hibridineataka.lrv.lt/lt/naujienos/hibridines-atakos-pries-lietuva-chronologija>).

44. Liudmila Rupšienė. „Kokybinio tyrimo duomenų rinkimo metodologija: metodinė knyga“, 2007.
45. Maurizio Ambrosini, Minke HJ Hajer. „Irregular migration: IMISCOE short reader“ (Springer Nature, 2023), 151.
46. Migracijos departamentas prie Lietuvos Respublikos vidaus reikalų ministerijos. „2021 m. Migracijos metraštis“ (Vilnius, 2022, ISSN 2351-6607), žiūrėta 2026 m. sausio 2 d. (https://migracija.lrv.lt/uploads/migracija/documents/files/Migracijos%20metraštis_2021%20m_2022-06-23%20EG.pdf).
47. Niccolo Ridi, Matina Papadaki. „Instrumentalized Migration and Jurisdictional Challenges: Lithuania v. Belarus at the ICJ“, EJIL: Talk! Žiūrėta 2025 m. liepos 23 d. (<https://www.ejiltalk.org/instrumentalized-migration-and-jurisdictional-challenges-lithuania-v-belarus-at-the-icj/>).
48. Pierre Mannent. „Demokratija be tautų. Apie savivaldos pabaigą Europoje“ (Versus Aureus: 2008).
49. Sarah Ganty, Aleksandra Ancite- Jepifánova, Dmitry V. Kochenov. „EU lawlessness law at the EU-Belarusian border: Torture and dehumanisation excused by ‘instrumentalisation’“, (Hague Journal on the Rule of Law, 2024), 739-752.
50. Sarah Léonard. „EU border security and migration into the European Union: FRONTEX and securitisation through practices“ (Routledge, 2002), 89-112.
51. Spaudos konferencija. „Nausėda apie migrantų padėtį: netradicines priemones netradicinei problemai spręsti yra visiškai tinkamos“, LRT, žiūrėta 2025 m. birželio 15 d. (<https://www.lrt.lt/mediateka/irasas/2000160370/nauseda-apie-migrantu-padeti-netradicines-priemones-netradicinei-problemai-spresti-yra-visiskai-tinkamos>).
52. Šarūnas Nekrošius. „VRM dėl migrantų srautų sušaukė Valstybės ekstremalių situacijų komisijos posėdį, ieškoma apgyvendinimo vietų“, LRT, žiūrėta 2025 m. gruodžio 21 d. (<https://www.lrt.lt/naujienos/lietuvoje/2/1443903/vrm-del-migrantu-srautu-susauke-valstybes-ekstremaliu-situaciju-komisijos-posedi-ieskoma-apgyvendinimo-vietu>).
53. Tatsiana Kulakevich. „Trouble on the Belarus-Poland border: What you need to know about the migrant crisis manufactured by Belarus’ leader“, The Conversation, žiūrėta 2025 m. gegužės 20 d. (<https://theconversation.com/trouble-on-the-belarus-poland-border-what-you-need-to-know-about-the-migrant-crisis-manufactured-by-belarus-leader-172108>).
54. Teisės aktų registras. „XIV-816 Lietuvos Respublikos Įstatymo „Dėl Užsieniečių Teisinės Padėties“ Nr. IX-2206 2, 3, 5, 26, 32, 40...“, žiūrėta 2025 m. gruodžio 12 d. (<https://e-seimas.lrs.lt/portal/legalAct/lt/TAD/c67c9f5266e611ecb2fe9975f8a9e52e>).

55. Jomilė Juškaitė-Vizbarienė, Gintarė Daugėlaitė. „Migrantų krizė: ar išlaikėme egzaminą?“, TEISMAI.lt, žurnalas Nr. 27. Žiūrėta 2026 m. sausio 2 d. (https://www.teismai.lt/data/public/uploads/2021/11/zurnalas_nr27_-210x2975mm-1.pdf).
56. UNHCR. „Guidelines on the Applicable Criteria and Standards relating to the Detention of Asylum-Seekers and Refugees“, žiūrėta 2025 m. gruodžio 21 d. (<https://www.refworld.org/docid/503489533b8.html>), 36.
57. Užsienio reikalų ministerija. „Lietuva ir Irakas susitarė dėl glaudesnio bendradarbiavimo sprendžiant nelegalių migrantų krizę“, žiūrėta 2025 m. gruodžio 22 d. (<https://www.urm.lt/naujienos/141/lietuva-ir-irakas-susitare-del-glaudesnio-bendradarbiavimo-sprendziant-nelegaliu-migrantu-krize:24667>).
58. Vainius Bartasevičius, Vytenis Fuks, Vitalis Nakrošis. „Lithuania’s Response to the Crisis of Irregular Migration in 2021–2024“, (Politologija., 119(3), 2025), 44-84.
59. Valstybės sienos apsaugos tarnyba prie Lietuvos Respublikos Vidaus reikalų ministerijos. „Neįleistų neteisėtų migrantų statistika“, žiūrėta 2025 m. gegužės 2 d. (<https://vsat.lrv.lt/lt/naujienos/neileistu-neteisetu-migrantu-statistika/#:~:text=Iš%20viso%20nuo%20Baltarusijos%20sukeltos,statistika%20atnaujinama%20šiek%20tiek%20vėliau>).
60. Vilikanskytė Milda. „Lukašenos grasinimas išsipildė Lietuvai, bet ne kaimynams: neteisėta migracija Latvijoje ir Lenkijoje beveik nepastebima“, LRT, žiūrėta 2025 m. gegužės 2 d. (https://www.lrt.lt/naujienos/lietuvoje/2/1444659/lukasenos-grasinimas-issipilde-lietuvai-bet-ne-kaimynams-nelegali-migracija-latvijoje-ir-lenkijoje-beveik-nepastebima?srsId=AfmBOorLJ1LFxgr0ZNTG37_5vIizYvr5yV6wRgjuHliwzPgXAGYh-uxD).
61. Vygantas Tuzas. „Vokietijos ministras apie kontrabandinius balionus iš Baltarusijos: nepriimtina ir turi turėti pasekmes“, lrytas.lt, žiūrėta 2026 m. sausio 8 d. (<https://www.lrytas.lt/lietuvosdiena/aktualijos/2026/01/07/news/pirmasis-po-ligos-sugrizusio-k-vilkausko-interviu-socdemu-taikytas-spaudimas-ir-paskutines-minutes-planas-trauktis-40872610>).
62. Žmogaus teisių stebėjimo institutas. „Analitinė studija: migrantų ir prieglobsčio prašytojų situacija Lietuvoje“, žiūrėta 2025 m. lapkričio 10 d. (<https://hrmi.lt/analitine-studija-migrantu-ir-prieglobscio-prasytoju-situacija-lietuvoje/>).
63. 1951 m. liepos 28 d. Konvencija dėl pabėgėlių statuso (1951).

DIRBTINIO INTELEKTO NAUDOJIMO DEKLARACIJA

Vardas, pavardė: Ernesta Onusaitytė

Studento pažymėjimo numeris: 2415535

Prašome pažymėti „x“ taikytiniems punktams:

☐ Aš **nenaudojau** dirbtinio intelekto įrankių pateikiamame darbe.

☒ Aš **naudojau** vieną ar kelis dirbtinio intelekto įrankius pateikiamame darbe.

Jei taip, kokius?

Dirbtinis intelektas naudotas kaip pagalbinė priemonė tekstų vertimams, informacijos sukonkretinimui ir rašybos ir stiliaus klaidoms taisyti. Naudojasi tik CHAT GPT įrankiu.

Dirbtinio intelekto įrankius naudoju kritiškai, kaip pagalbinę priemonę. Prisiimu visą atsakomybę už darbe pateiktą informaciją, argumentus ir galutinius darbo rezultatus.

(Parašas)

.....

Prašome pažymėti „x“ taikytiniems punktams bei paaiškinti, kaip naudojote dirbtinį intelektą:

Aš naudoju dirbtinio intelekto įrankius šiam/-iems tikslui/-ams:

1. ☐ **Idėjų generavimui** (pavyzdžiui: argumentų ar kontra-argumentų generavimui, struktūros plano sudarymui, galimų tyrimo klausimų generavimui)

Paaiškinkite:

2. ☒ **Informacijos paieškai** (pavyzdžiui: papildomos literatūros ar kontekstinės informacijos paieškai)

Paašškinkite: Dirbtinis intelektas pasitelktas mokslinės literatūros paieškai, ieškant aktualios informacijos magistro darbui.

3. ☒ **Kaip rašymo asistentą** (pavyzdžiui: gramatinių ar stiliaus klaidų taisymui, vertimui, pastraipų perstruktūravimui ir pan.)

Paašškinkite: Dirbtinis intelektas naudotas gramatinių klaidų ir stiliaus klaidų taisymui, neiškreipiant magistro darbo esmės.

4. ☐ **Vizualinės medžiagos kūrimui** (pavyzdžiui: naujo paveikslėlio, žemėlapių sukūrimui ar redagavimui)

Paašškinkite:

5. ☒ **Kaip mokymosi pagalbininką** (pavyzdžiui: papildomam medžiagos paaiškinimui paprastesne kalba, sąvokų ar teorinių koncepcijų palyginimui, žinių pasitikrinimo užduočių generavimui ir pan.)

Paašškinkite: Analizuojant mokslinę literatūrą, kurios didžioji dalis buvo ne lietuvių kalba, dirbtinis intelektas naudotas kaip pagalbinė priemonė, kuris pateikdavo straipsnių konspektus, tai leido lengviau ir greičiau įsigilinti į analizuojamas teorijas.

6. ☐ **Duomenų analizei** (pavyzdžiui: skaičiavimui, kodavimui, kokybinių ar kiekybinių duomenų vizualizacijai, lentelės ar grafiko sukūrimui)

Paašškinkite:

7. ☐ **Efektyvumo didinimui** (pavyzdžiui: tekstų santraukų kūrimui, išnašų formatavimui ir pan.)

Paaiškinkite:

8. ☐ **Kitu būdu.**

Paaiškinkite:

9. **Kokių žingsnių ėmėtės siekdami sumažinti dirbtinio intelekto daromų klaidų ar neatsakingo naudojimo tikimybę?**

Paaiškinkite: Dirbtinis intelektas naudotas tik tuo atveju, kai reikėjo sukonkretinti mokslinės literatūros analizes ir teorijas, jis naudotas kritiškai, atsižvelgiant į tai, kad dirbtinis intelektas gali būti tik kaip pagalbinė priemonė rašant magistro darbą. Jo sugeneruota informacija tiesiogiai naudojama nebuvo.

PRIEDAI

Priedas nr. 1

Interviu transkripcijos

Interviu nr. 1

Interviu atlikimo data: 2025 m. gruodžio 17 d.

Respondento vardas ir pavardė: Agnė Bilotaitė

Respondento kodas: A. B.

Respondento užimamos pareigos/statusas: Vidaus reikalų ministrė 2020-2024 m.

Tyrėja: kaip tuo metu interpretavote Baltarusijos veiksmus? Kada suvokėte, kad tai yra sąmoninga hibridinė ataka (hibridinis karas), pasitelkiant migraciją?

Tikslių datų dabar nepasakysiu, bet pirmieji signalai buvo pavasarį. Vidaus reikalų ministerija, pasienio tarnyba ir kitos institucijos reguliariai teikė informaciją apie situacijos pokyčius – kas vyksta, kaip kinta srautai. Iš pradžių tai buvo pavieniai atvejai: institucijos informuotos, kad atsirado migrantų. Iš pradžių keli žmonės, vėliau keliolika ar kelios dešimtys. Tikslių skaičių dabar neatsimenu, reikėtų patikrinti. Ilgą laiką atrodė, kad skaičiai yra stabilūs: ar tai kasdien, ar kas savaitę – panašaus lygio. Tada, man atrodo, turėjome formatą, kai sukviečiau ministerijų atstovus, dalyvavo įvairios tarnybos, žvalgybos institucijos, teisėsauga, taip pat Nacionalinio saugumo ir gynybos komiteto pirmininkas. Buvo pristatyta informacija, kad migracijos srautai nėra atsitiktiniai – tai organizuoti procesai. Buvo matomos tendencijos ir jau darėsi aišku, kad tai nėra „šiaip sutapimas“.

Vis dėlto, kalbant apie institucijų pateiktą informaciją, man atrodė, kad procesas užtruko: institucijos nebuvo pakankamai operatyvios. Norėjosi, kad jos greičiau reaguotų ir greičiau pateiktų informaciją sprendimų priėmėjams. Kai jau turėjome daugiau tokios informacijos, prisimenu, buvo pasitarimas Prezidentūroje šiuo klausimu. Po to turėjau spaudos konferenciją ir viešai pasakiau, kad tai yra hibridinė ataka. Tą pasakiau kaip faktą ir sulaukiau daug kritikos bei skepticizmo tiek iš politikų, tiek iš ekspertų. Buvo reakcijų: „ką tu čia dabar sakai, nieko panašaus“. Bet aš savo poziciją kartoju ir jos nekeičiau. Galiausiai nacionaliniu lygmeniu buvo pradėta sutarti, kad taip – tai hibridinė ataka.

Kalbant apie kitus sprendimus, buvo daug įdomių situacijų. Pavyzdžiui, dėl fizinio barjero – buvo atvejų, kai institucijos nematė būtinybės jį statyti. Pradžioje Valstybės gynimo taryboje, kai užklausėme vertinimo (vis dėlto tai institucija, kuri vertina), buvo komentarų, kad tai „negerai“. Buvo akcentuojama aplinkosauga, gyvūnų migracija ir panašūs argumentai. Nebuvo taip, kad institucijos ateitų ir sakytų: „duokit šitą priemonę – ji mums padės“. Iš esmės reikėjo politinių sprendimų. Paprastai ir atvirai: institucijos buvo pratusios dirbti įprastomis sąlygomis, kai viskas aišku, ir nebuvo linkusios siūlyti drastiškų sprendimų. Tokius sprendimus reikėjo priimti politiškai.

Buvo ir epizodas su Europos Komisijos komisarės vizitu: sprendimą reikėjo suderinti politiškai, kad nebūtų taip, jog padarai veiksmą iki vizito ir „blogai sužaidi“ politine prasme. Reikėjo su komisarė apie tai kalbėtis atskirai, pasakyti, kad mes tai darysime. Nuo europinio lygmens iki šiol šioje temoje būna įvairių vertinimų. Žmogaus teisių tema man asmeniškai yra jautri – reputacijos prasme ji tapo kontraversiška, bet kartu reikėjo ginti valstybę.

Čia buvo ta dvipusė dilema: viena vertus, Lietuva europiniu lygmeniu turi laikytis standartų, kita vertus, buvo nacionalinio saugumo lygmuo. Migrantų teisės nukentėjo, bet buvo siekta suvaldyti hibridinę ataką.

Man atrodo, mums (mano komandai ir ministerijai) pavyko europiniu lygmeniu „išlaviruoti“ šią temą. Nepatekome į tokią kritiką, kokią patirdavo, pavyzdžiui, Vengrija, ar į atvirą konfliktą, kaip kai kurios kitos šalys. Mūsų kraštutiniai sprendimai (barjeras ir apgrėžimas, neįleidimas) buvo pateikiami atvirai – neslepiant, neneigiant. Daug buvo dirbama kartu su Užsienio reikalų ministerija. Buvo proaktyvus veikimas: situacijos aiškinimas, vizitų organizavimas, komunikacija. Taip pat supratome, kad europinius pakeitimus padaryti nėra lengva. Mes inicijavome teisės aktų pakeitimus, kūrėme aljansus su kitomis valstybėmis narėmis (minėjau, kad buvo apie šešiolika, bet skaičiaus tiksliai nepatvirtinsiu). Man pačiai buvo netikėta, kad Lietuva gali turėti tokį formatą su, pavyzdžiui, graikais ar austrais. Ilgainiui pavyko pasiekti pokyčių: atsirado sąvokos apie „instrumentalizuotą migraciją“ įtvirtinimas, pasikeitė požiūris į sienos apsaugos infrastruktūrą, ir „sienos statyba“ nebėra *tabu*, kaip buvo anksčiau.

Pamenu, kai kalbėjausi su vokiečiais apie fizinį barjerą: Lietuva realiai turėjo tik apie 5 km koncertinos, o reikėjo tverti visą tvorą. Kalbėti apie tvorą europiniuose dokumentuose anuomet buvo labai „nepriimtina“, į tai žiūrėta skeptiškai. Dabar požiūris pasikeitęs: sienos infrastruktūros finansavimo tema ir prioritetai yra kitokie. Tai, mano vertinimu, irgi mūsų indėlis.

Nacionaliniu lygmeniu reikėjo rasti sprendimus fizinei infrastruktūrai. Buvo iniciatyva turėti atskirą įstatymą, kuris leistų supaprastinti procedūras ir greičiau įrengti fizinį barjerą (be ilgų

aplinkosauginių derinimų). Buvo rasta institucija, kuri prižiūrės procesą ir tai pasiteisino. Kitas etapas – padengti sieną stebėjimo sistema. Kai atėjau dirbti į ministeriją, planas buvo padengti sieną su Baltarusija per aštuonerius metus, realybėje reikėjo daryti greičiau. Buvo nuolatinė kontrolė, posėdžiai, sprendžiami stringantys tiekimų klausimai, nes buvo skirtingi tiekėjai. Galiausiai infrastruktūra buvo padaryta. Buvo ir reputacinių bei žmogiškų iššūkių: reportažai su vaikais, šeimomis, žmonėmis, kurie gulėdavo pasienio vietose. Tai nebuvo lengva nei žmogiškai, nei reputaciškai.

Taip pat buvo sprendimai dėl judėjimo ribojimų apgyvendinimo vietose. Vertybiškai tai buvo sunku, bet tai buvo prevencinė priemonė: nenorėjome tapti tranzitine stotele, kai žmonės atvažiuoja, pavalgo, pailsi ir važiuoja toliau. Tai institucijoms buvo didžiulis krūvis. Apgyvendinimas buvo atskiras sudėtingas klausimas. Savivaldybės nenoriai bendradarbiavo. Turėjome patalpų Dieveniškėse, jos buvo pritaikytos, norėjome apgyvendinti vaikus ir pažeidžiamas grupes, bet buvo didelis pasipriešinimas ir protestai. Buvo rasti sprendimai Rūdninkuose, Druskininkuose ir kitose vietose, bet procesai strigdavo – kartais reikėdavo pačiai važiuoti ir ieškoti sprendimų vietoje.

Žmonės bijojo dėl saugumo, nusikalstamumo, kriminogeninės situacijos, todėl reikėjo traukti pareigūnus apsaugai, motyvuoti savivaldybes (pvz., infrastruktūros sutvarkymais). Buvo daug „buitinių“ krizinių situacijų: skambučiai naktimis, susirgimai ir panašiai. Dėl to vėliau atsirado sprendimas dėl apgyvendinimo agentūros, kad šie klausimai būtų nuimti nuo ministerijos.

Tyrėja: apie kokias pasekmes tuomet kalbate: reputacines ar žmogaus teisių?

Apie teises. Jei kažkur pažeidžiamos teisės, atsakomybė yra rimta. Iš pradžių tai buvo labiau mano parašas ir atsakomybė, ne „kolektyvinis sprendimas“.

Vėliau buvo parengti sienos apsaugos įstatymo pakeitimai, kurie įtvirtino neįleidimą. Būna įvairių situacijų – žmonės atvyksta su sužeidimais, kartais labai sunkiais (pvz., amputuotomis galūnėmis). Lengva kalbėti teoriškai, bet kai realiai prisiimi atsakomybę ir priimi sprendimus, tai yra visai kas kita. Politikoje būdavo ir taip: viena pusė sakydavo, kodėl imamės nepakankamai griežtų priemonių, kita – kodėl apskritai taip darome. Kartais net tie patys žmonės keisdavo poziciją, priklausomai nuo situacijos.

Tyrėja: koku tikslu, jūsų nuomone, Baltarusija vykde migracijos instrumentalizaciją? Galėjo būti kerštas Lietuvai ir ES dėl laikysenos Baltarusijos režimo atžvilgiu?

Manau, kad tai akivaizdžiai susiję su Lietuvos politika ir laikysena. Buvo ir grasinimų, kurie vėliau buvo įvardinti ir patvirtinti institucijų. Buvo naudojami čarteriniai skrydžiai, turistinės vizos – tikslas buvo sukelti paniką ir chaosą valstybėje. Jie gerai išmanė europinę teisę ir reglamentavimą – tikėjosi, kad pagal principus turėsime visus prašytojus priimti. Man atrodo, jie nesitikėjo mūsų sprendimų (apgręžimo / neįleidimo), nes tai buvo tvirta ir nuosekli reakcija.

Jeigu atsitrauki, tai matėme ir kitur, siunčia dar daugiau žmonių. Kai laikėmės tvirtai, srautai buvo nukreipiami kitur. Buvo atvejų su agresyviai nusiteikusia minia, provokacijomis, dėl tokių situacijų Lietuvoje buvo paskelbta nepaprastoji padėtis. Apskritai tai nėra vien tik vieno žmogaus „žaidimas“ – mozaika platesnė.

Migracija yra labai jautri tema. Ji gali paveikti politines sistemas, sukelti visuomenės įtampas. Grėsmė buvo ir saugumo prasme: nežinai, kas atvyksta ir kokiais tikslais, institucijos vertino terorizmo grėsmę. Taip pat didžiulis krūvis migracijos, apgyvendinimo sistemoms, institucijoms ir ypač pasieniečiams.

O dabar matome ir kitą formą su balionais ir cigaretėmis. Mano vertinimu, tai tas pats „hibridas“, tik kita forma: šį kartą naudojami ne žmonės, o kontrabanda.

Tyrėja: kaip vertinate, ar krizė buvo efektyviai suvaldyta? Ką galime pasimokyti?

Manau, Lietuva buvo viena pirmųjų, kuri patyrė šią krizę ir daug priemonių, kurias taikėme, vėliau perėmė kaimynai ir partneriai: lenkai, latviai, estai, suomiai. Jie rėmėsi mūsų patirtimi tiek dėl neįleidimo, apgręžimo, tiek dėl infrastruktūros ir techninių sprendimų. Sprendimai nebuvo lengvi, bet priemonės davė rezultatų. Reikėjo rasti „vidurio kelią“. Viena didžiausių pamokų man buvo komunikacija: vienu metu buvo per daug krypčių: apgyvendinimas, tarptautinis bendradarbiavimas, techniniai sprendimai, politiniai sprendimai. Nebuvo lengva viską tinkamai iškomunikuoti. Vėliau atsirado žmogus komandoje, kuris perėmė dalį komunikacijos naštos.

Dar viena pamoka – supratimas, kad institucijos ne visada „atneša sprendimus ant stalo“. Politinėje lyderystėje dažnai pačiam reikia nusistatyti kryptį ir prisiimti atsakomybę. Taip pat sustiprėjo tarpžinybinis bendradarbiavimas ir pasirengimas. Ateityje svarbu turėti realius, o ne „popierinius“ planus, būti pasiruošus provokacijoms ir greitai reaguoti.

Tyrėja: buvo klausimų dėl žmogaus teisių, kalbėta apie smurtą prieš migrantus. Kaip vertinate?

Man atrodo, buvo sukurta humanitarinės pagalbos schema, algoritmas, kaip reaguojama (pvz., vežimas į gydymo įstaigas). Dėl smurto – bet kurioje sistemoje pasitaiko incidentų, institucijose būna įvairių žmonių, darbuotojų. Bet mūsų požiūris buvo, kad pagalba turi būti teikiama ir mes tai rodėme. Kartu labai aiški žinia: jei tai būtų buvę įprasti migracijos procesai, veikimas būtų buvęs visai kitoks, tokių priemonių nebūtume taikę. Čia buvo didžiuliai srautai, o iš vienos pusės reikalaujama „gintis“, iš kitos – sakoma, kad negalima taikyti priemonių. Tai kelia dviveidiškumo jausmą. Sutinku, kad idealus sprendimas neegzistavo, reikėjo ieškoti vidurio kelio tarp tarptautinių standartų ir valstybės saugumo. Tačiau tikslas buvo ginti valstybę.

Interviu nr. 2

Interviu atlikimo data: 2025 m. gruodžio 21 d.

Respondento vardas ir pavardė: Laurynas Kasčiūnas

Respondento kodas: L. K.

Respondento užimamos pareigos/statusas: Seimo Nacionalinio saugumo ir gynybos komiteto pirmininkas 2020-2024 m.

Tyrėja: kaip Jūs vertinote Baltarusijos veiksmus 2021 metų migrantų krizės pradžioje ir kada tapo aišku, kad tai yra organizuota hibridinė ataka?

Nelegalios migracijos atvejų būta ir ankstesniais metais – 2019 ir 2020 metais, tačiau tai buvo pavieniai atvejai. Iš pradžių natūraliai kilo klausimas, kodėl migrantai renkasi Lietuvą, bet tuo metu tai neatrodė kaip sisteminis reiškiny.

Situacija pradėjo keistis birželio mėnesį, maždaug jo viduryje, kai srautai akivaizdžiai išaugo. Tuomet jau per tam tikrą laiką, gal per dvi, tris savaitės, pradėjo ryškėti požymiai, kad tai nėra atsitiktiniai atvejai. Reikėjo laiko surinkti ir susieti turimus duomenis, tačiau palaipsniui tapo aiškiau, jog tai yra organizuotas procesas. Buvo matyti panašumų su anksčiau taikytais metodais, kai pasitelkiant migraciją sukuriamas spaudimas kaimyninėms valstybėms. Tokios situacijos anksčiau buvo stebėtos ir kitose šalyse, pavyzdžiui, Šiaurės Europoje. Šiuo atveju taip pat buvo pasirinkta itin jautri tema – migracija ir žmogaus teisės, tikintis politinio spaudimo tiek Lietuvai, tiek Europos Sąjungai.

Tyrėja: kaip ši situacija paveikė Lietuvos politiką ir kokia strategija buvo pasirinkta siekiant suderinti nacionalinį saugumą ir žmogaus teises?

Pirmiausia buvo svarbu įtikinti Europos Sąjungos partnerius, kad tai nėra natūrali migracija, o organizuotas procesas. Tai buvo esminė politinė užduotis. Kartu reikėjo užtikrinti nacionalinį saugumą ir stengtis išvengti perteklinio tarptautinio spaudimo. Praktiškai migrantai, neteisėtai kirtę sieną, iš pradžių buvo apgyvendinami laikinuose centruose, vėliau – užkardose. Buvo situacijų, kai užkardos buvo perpildytos, todėl teko ieškoti skubių sprendimų. Liepos mėnesį pradėtos taikyti intensyvesnės priemonės, įskaitant fizinio barjero statybą ir sienos stebėjimo sistemų diegimą.

Tyrėja: jei reikėtų apibendrinti, kokia buvo pagrindinė valstybės reakcijos strategija?

Jei taip galima ją pavadinti, reakcija rėmėsi keliais pagrindiniais elementais: fiziniu barjeru, sienos stebėjimo priemonėmis ir grąžinimo politika. Šių priemonių derinys leido palaipsniui stabilizuoti situaciją ir sumažinti neteisėtos migracijos mastą.

Tyrėja: kas Jūsų nuomone šioje situacijoje buvo pagrindinis grėsmės šaltinis – migrantai ar Baltarusijos režimas?

Pagrindinis grėsmės šaltinis buvo Baltarusijos režimo veiksmai. Migrantai šioje situacijoje buvo naudojami kaip priemonė. Jie nebuvo pagrindinis politinis ar moralinis taikiny. Kartu buvo svarbu vertinti ir galimas ilgalaikes pasekmes. Masinė migracija galėjo suformuoti nuolatinę migracijos kelią į Vakarų Europą, o tai būtų turėję ilgalaikių padarinių tiek Lietuvai, tiek visai Europos Sąjungai.

Tyrėja: kaip vertinate žiniasklaidos vaidmenį ir visuomenės reakciją krizės metu?

Mano vertinimu, didžioji visuomenės dalis suprato, kodėl valstybė ėmėsi tokių sprendimų. Žiniasklaidos atstovams iš esmės buvo sudarytos galimybės lankytis pasienyje, stebėti situaciją, kalbinti pareigūnus ir migrantus, nors ne visada buvo įmanoma parodyti visą vaizdą. Apskritai informavimas vyko, o žiniasklaida bandė rasti balansą tarp valstybės veiksmų pristatymo ir kritinių klausimų, susijusių su žmogaus teisėmis.

Tyrėja: kaip apibūdintumėte migrantus, kurie bandė kirsti Lietuvos sieną?

Daugumos tikslas nebuvo Lietuva, jie siekė patekti į Vakarų Europos šalis, ypač Vokietiją. Buvo fiksuota atvejų, kai migrantai neturėjo dokumentų, tačiau juos vėliau atgaudavo jau pasiekę Vakarų Europą. Tai rodo, kad migracija buvo orientuota į tolimesnį judėjimą, o ne prieglobsčio prašymą Lietuvoje.

Tyrėja: kaip vertinate kaltinimus dėl smurto ar perteklinių priemonių naudojimo prieš migrantus?

Pasienio pareigūnai veikė sudėtingomis sąlygomis ir naudojo teisėtas priemones. Tarnybiniai šunys buvo naudojami kaip atgrasymo priemonė. Asmeniškai neturiu informacijos apie atvejus, kai jie būtų buvę naudojami kaip fizinės jėgos priemonė prieš migrantus. Pareigūnai turėjo užtikrinti tiek savo saugumą, tiek valstybės sienos apsaugą.

Tyrėja: ar, Jūsų nuomone, krizė buvo suvaldyta efektyviai ir ar buvo galima išvengti kai kurių žmogaus teisių ribojimų?

Galbūt kai kuriuos sprendimus buvo galima priimti šiek tiek anksčiau, tačiau bendrai buvo rastas veiksmingas būdas reaguoti į tokio pobūdžio situaciją. Valstybė siekė išsaugoti suverenitetą ir kartu laikytis minimalių humanitarinių principų. Tuo metu realių alternatyvų buvo nedaug.

Tyrėja: kokias pamokas Lietuva išmoko ir kaip vertinate pasirengimą ateičiai?

Buvo suformuotas reagavimo modelis, sustiprinta sienos apsauga, pradėtos investicijos į technologinius sprendimus. Ateityje dar reikės stiprinti techninius ir logistinius pajėgumus, kad valstybė būtų mažiau priklausoma nuo išorinių veiksnių ar derybinių situacijų.

Interviu nr. 3

Interviu atlikimo data: 2025 m. gruodžio 11 d.

Respondento vardas ir pavardė: neatskleidžiama

Respondento kodas: VSAT

Respondento užimamos pareigos/statusas: Valstybinės sienos apsaugos tarnybos atstovas.

Tyrėja: kaip Jūs interpretavote Baltarusijos veiksmus 2021 metų migrantų krizės metu? Kokie buvo pirmieji požymiai, kad vyksta kažkas neįprasto, ir kaip tie veiksmai buvo suvokiami tuo metu?

Kalbant apie migrantų krizę, jau pačioje pradžioje buvo pagrindas ją interpretuoti kaip hibridinę ataką iš Baltarusijos pusės. Jei žiūrėtume statistiškai, iki 2021 metų neteisėtų migrantų skaičius per metus svyravo maždaug nuo 40 iki 80 asmenų, kai 2021 metais mes turėjome beveik 12

tūkst. 500 neteisėtų migrantų. Staigus ir labai didelis šių skaičių augimas buvo nenatūralus reiškinys. Buvo matyti, kad šis procesas nėra atsitiktinis. Baltarusijos pusė organizavo skrydžius iš vidurio Rytų, iš Afrikos. Migrantai atvykdavo teisėtai, kaip turistai, darydavo jiems kelialapius, o vėliau migrantus veždavo prie sienos, padėdavo jiems kirsti sieną, patys juos stumdavo tiesiogine prasme į Lietuvą, gadindavo fizinį barjerą ir netgi pareigūnai turėdavo tokią kaip ekipuotę, tai yra reples karpyti fiziniam barjerui. Tai išvisų pusių buvo matyti, kad tai hibridinė ataka iš Baltarusijos pusės.

Tyrėja: remiantis instrumentalizacijos teorija, migrantų krizė gali būti naudojama kaip kerštas, spaudimo priemonė ar dėmesio nukreipimas. Jūsų nuomone, kokių tikslų buvo vykdoma ši krizė?

Iš saugumo perspektyvos galima matyti, kad tokie veiksmai dažnai yra pradinis etapas. Iš pradžių pasitelkiama nelegali migracija, provokacijos, situacijos destabilizavimas, o vėliau gali būti pereinama prie platesnio masto veiksmų. Galima svarstyti, kad tai buvo atsakomieji veiksmai, tačiau tai politinis aspektas, kurį labiau turėtų iš politinės stovyklos.

Tyrėja: kaip atrodė situacija pasienyje pareigūnų akimis? Kokie buvo migrantai ir kaip viskas vyko praktikoje?

Pasienyje buvo aiškiai matomas Baltarusijos institucijų organizuotas veikimas. Migrantai buvo palydimi iki pat valstybės sienos, dažnai didelėmis grupėmis. Pareigūnai matė, kaip jie buvo vedami su prožektoriais, o Baltarusijos pusės atstovai, įsitikinę, kad migrantai kirto sieną, grįždavo atgal. Iš pradžių, kol dar nebuvo aiškaus teisinio reguliavimo, Lietuva priimdavo visus prieglobsčio prašymus ir juos nagrinėdavo. Dėl to Lietuvoje susidarė taip pat didelė krizė, turėjom patalpinti 4 tūkst. neteisėtų migrantų. Vėliau, pasikeitus teisės aktams, buvo pradėta taikyti neįleidimo politika, išskyrus įstatyme numatytus atvejus.

Tyrėja: kokios buvo tos išimtys, kai migrantai vis dėlto buvo įleidžiami?

Pagrindinės išimtys buvo susijusios su humanitarinėmis priežastimis, kurios numatytos tarnybos vado įsakyme, taikomos tik tarnybiniam naudojimui. Tai asmenys dėl humanitarinių priežasčių sergantys ar dar kitos priežastys, taip žmonės paliekami Lietuvoje ir buvo nagrinėjami jų prašymai dėl prieglobsčio.

Tyrėja: nevyriausybinių organizacijų teigė, kad nebuvo įleidžiamos prie pasienio. Kas Jūsų nuomone buvo suvokiama kaip pagrindinė grėsmė – Baltarusijos veiksmai ar patys migrantai?

Žiniasklaida tikrai buvo įleidžiama, tikrai tokios situacijos aš nežinau. Aišku gal vienu metu, vieną savaitę buvo kilęs nepasitenkinimas, bet vėliau buvo suderinta tvarka, kaip ir kur. Turim viešųjų ryšių skyrių, per kur buvo derinami vizitai ir nebuvo problemų apsilankyti pasienyje. Pagrindinė grėsmė buvo Baltarusijos veiksmai – migrantai buvo naudojami kaip hibridinės atakos priemonė. Tačiau tam tikrais atvejais grėsmę galėjo kelti ir patys neteisėti migrantai. Bent jau Lenkijos pavyzdžiu, naudojo smurtą, visokias ietis, peilius, akmenis prieš pasieniečius. Kaip jau žinoma, vienas Lenkijos karys žuvo nuo nelegalių migrantų, kai saugojo sieną.

Tyrėja: kaip vertinate kaltinimus dėl perteklinės jėgos naudojimo prieš migrantus?

Kad būtų naudojamas smurtas prieš migrantus Lietuvoje, bet tokių faktų aš nežinau, tikrai. Baltarusijos pusė aktyviai kūrė propagandinius vaizdo įrašus, formuodama naratyvą apie tariamą smurtą prieš migrantus Lietuvoje. Kiek man žinoma, perteklinės jėgos naudojimo atvejų tikrai nenaudojo. Taip, reikia sulaikyti, panaudoti specialias priemones, fizinę jėgą tam, kad jeigu priešinasi sulaikyti nelegalius migrantus kaip ir visus kitus asmenis tokiais atvejais.

Tyrėja: ar, Jūsų nuomone, krizę buvo galima suvaldyti taip pat efektyviai, bet su mažesniu žmogaus teisių ribojimu?

Lietuva pasirinko ne tik nacionalinį saugumą, bet viešosios tvarkos ir visuomenės saugumą. Čia yra visas kompleksas. Ne tik Lietuva pasirinko. Buvo derinami Baltijos valstybių kontekste ir su Europos kitomis valstybėmis. Lietuva ėmėsi maksimaliai minimalių priemonių, kurios ribotų žmonių teises. Jų ėmėsi tiek, kiek suvaldyti situaciją ir ne daugiau, ne mažiau.

Tyrėja: jeigu tokia situacija pasikartotų, ar Lietuva būtų geriau pasirengusi?

Jeigu kalbėti apie pirmą kartą, tai ne pirmas kartas. Pirmas kartas buvo 1995 metais, kuomet taip pat buvo iš Baltarusijos pusės organizuojama nelegalių migrantų grupės po 40, po 50 žmonių. Tada Lietuva dar neseniai atgavusi nepriklausomybę, tai buvo kitokie veiksmai ir ta teisinė bazė buvo kitokia. Šiuo metu taip, Lietuva gavo pamokas, aišku, greitai susitvarkė, nes valstybė nėra tokia didelė ir manau, kad ateityje Lietuva yra pasiruošusi, labai greitai reaguojama į situaciją ir keičiami teisės aktai, kad būtų reaguojama į hibridinę ataką.

Interviu nr. 4

Interviu atlikimo data: 2025 m. lapkričio 20 d.

Respondento vardas ir pavardė: neatskleidžiama

Respondento kodas: NVO1

Respondento užimamos pareigos/statusas: Nevyriausybinių organizacijų „Sienos grupės“ atstovas.

Tyrėja: kaip Jūs suvokėte Baltarusijos veiksmų logiką 2021 metų migrantų krizės pradžioje ir ar tai buvo netikėta?

Manau, kad viskas vyko taip, kaip Baltarusija ir planavo. Tikėtina, kad šiuose veiksmuose dalyvavo ir Rusija. Baltarusija gerai pažįsta Europos sienų apsaugos sistemas – tvoras, kameras, apgręžimus. Tokia praktika jau buvo taikyta ir Graikijos–Turkijos pasienyje, Vengrijoje, Balkanuose. Todėl Lietuvos reakcija nebuvo netikėta nei Baltarusijai, nei tiems, kurie šią krizę planavo. Migrantų judėjimas buvo pastebimas jau ankstyvą 2021 metų pavasarį – apie tai kalbėjo pasienio gyventojai, policija. Tačiau masiškai ši tema iškilo birželio–liepos mėnesiais.

Tyrėja: kuo, Jūsų nuomone, Lietuvos reakcija skyrėsi nuo kitų Europos valstybių reakcijų?

Lietuva iš pradžių nesiėmė apgręžimų. Iki rugpjūčio mėnesio buvo laikomasi tarptautinės humanitarinės teisės, kiekvienam atvykusiam asmeniui buvo leidžiama pateikti prieglobsčio prašymą. Tai truko apie du–tris mėnesius. Tuo metu man buvo svarbus pokalbis su pasienio aktyvistais iš Slovėnijos. Jie perspėjo, kad tokia situacija ilgai nesitęs: bus ir apgręžimai, ir smurtas, ir tarptautinės teisės ignoravimas. Aš tuo metu dar tikėjau, kad Lietuva elgsis kitaip, tačiau rugpjūčio pradžioje buvo priimtas sprendimas pradėti apgręžimus.

Tyrėja: kaip ir kodėl susiformavo „Sienos grupė“?

Pradėjus taikyti apgręžimus, buvo sugriežtinta pasienio zona, tapo nebeleidžiama laisvai judėti pasienyje. Būtent tada, 2021 metų spalio pabaigoje, lapkritį, susiformavo „Sienos grupė“. Tai buvo natūrali pilietinės visuomenės reakcija į tai, kas vyko pasienyje: tiek slaptus, tiek atvirai demonstruojamus jėgos struktūrų veiksmus, įskaitant neteisėtą smurtą. Atsirado žmonių, kuriems tai rūpėjo ir kurie jautė pareigą reaguoti.

Tyrėja: ar iki apgręžimų pradžios buvo ruošiamasi galimiems žmogaus teisių pažeidimams?

Pirmasis pasirengimas buvo susijęs su pagalba stovyklose. Iki apgręžimų dalis migrantų buvo apgyvendinti stovyklose įvairiose Lietuvos vietose. Atsirado savanorių ir organizacijų, kurios pradėjo burtis pagalbai. Mano asmeninis įsitraukimas prasidėjo labai paprastai: norėjau nuvežti nereikalingų

daiktų į Naujininkų stovyklą. Taip užsimezgė pirmieji kontaktai su institucijų atstovais, kurie vėliau tapo svarbūs tolimesniam darbui.

Tyrėja: kaip vystėsi santykiai su valstybės institucijomis ir kitomis NVO?

Didžiosios organizacijos daugiausia dirbo stovyklose, nes jų mandatas ir finansavimas buvo susieti su valstybe. Tuo tarpu „Sienos grupė“ užėmė stebėtojo ir kontrolės funkciją. Mes veikėme kaip nepriklausomas monitoringas, dažnai būdavome vieninteliai civiliai asmenys pasienyje. Mūsų surinkta informacija buvo svarbi tiek žurnalistams, tiek kai kuriems politikams, įskaitant ir valdančiosios daugumos atstovus.

Tyrėja: ką Lietuvos reakcija į krizę parodė apie valstybės pasirengimą?

Manau, kad Lietuva per ilgai ir per daug pasitikėjo Baltarusija. Iki 2021 metų pasienis buvo labai menkai saugomas, nepaisant to, kad Lietuva yra Šengeno erdvės išorinė siena. Institucijos nebuvo pasirengusios dideliems migrantų srautams: trūko rezervų, žmonių, patalpų. Tai sukėlė visuomenės pyktį, kuris buvo nukreiptas ne į Baltarusijos režimą, o į migrantus. Valstybės naratyvas greitai perėjo nuo „mes esame nepasiruošę“ prie „migrantai yra grėsmė“.

Tyrėja: kaip vertinate migrantų padėtį žmogaus teisių požiūriu?

Migrantai tapo ne tik Baltarusijos režimo, bet ir Lietuvos institucinių sprendimų aukomis. Apgrėžimų politika, prieglobsčio prašymų nepriėmimas ir pažeidžiamumo kriterijų ignoravimas lėmė sisteminius žmogaus teisių pažeidimus. Buvo atvejų, kai žmonės buvo paliekami miegoti miškuose, žiemą be tinkamos pagalbos. Vėliau paaiškėjo ir mirties atvejai, kurie patvirtino, kad rizika migrantų gyvybei buvo reali.

Tyrėja: kokius veiksmus laikytumėte labiausiai žalojančiais migrantams?

Pagrindinis veiksnys buvo prieglobsčio prašymų nepriėmimas. Jei prašymai būtų priimami, visa kita problema iš esmės išsispręstų. Taip pat buvo naudojamas fizinis smurtas, gąsdinimas šunimis, naktiniai apgrėžimai, žmonių pervežimas į kitas vietas siekiant dezorientuoti. Sprendimų dėl pažeidžiamumo dažnai nebuvo – tai buvo palikta spręsti žemiausio lygmens pareigūnams.

Tyrėja: kaip apibūdintumėte „Sienos grupės“ vaidmenį viso proceso metu?

Mes veikėme kaip nepriklausomas stebėtojas ir kontrolės mechanizmas. Be mūsų ir žurnalistų, pasienyje praktiškai nieko daugiau nebuvo. Dažnai patys žurnalistai važiuodavo kartu su

mumis. Nepaisant bandymų riboti mūsų veiklą: baudų, reputacinio spaudimo, administracinių kliūčių, „Sienos grupė“ galėjo tęsti darbą. Tai rodo, kad Lietuvoje vis dar egzistuoja funkcionuojanti pilietinė visuomenė.

Tyrėja: kaip vertinate dabartinę situaciją pasienyje ir institucijų pasirengimą?

Lietuva dabar yra geriau pasiruošusi infrastruktūriškai: suremontuoti centrai, parengtos patalpos. Tačiau apgręžimų skaičius nemažėja, o pasienio punktai faktiškai yra uždaryti prieglobsčio prašytojams. Smurto atvejus vertinti sudėtinga dėl Baltarusijos propagandos, tačiau pasikartojantys liudijimai apie gąsdinimą, šunų naudojimą ar telefonų gadinimą rodo sisteminės problemas.

Interviu nr. 5

Interviu atlikimo data: 2025 m. gruodžio 18 d.

Respondento vardas ir pavardė: neatskleidžiama

Respondento kodas: NVO2

Respondento užimamos pareigos/statusas: nevyriausybės organizacijos atstovas

Tyrėja: kaip Jūs vertinate Baltarusijos veiksmų logiką 2021 metų migrantų krizės metu ir migrantų vaidmenį šiame procese?

Mano nuomone, tai buvo hibridiniai veiksmai, kurių tikslas – apkrauti valstybę ir jos institucijas bei patikrinti, kaip ji sugebės su tuo susitvarkyti. Taip pat tai buvo būdas supriešinti visuomenę. Viešojoje erdvėje buvo akcentuojami patys migrantai kaip problema, tačiau retai keliama klausimai, kodėl tie žmonės apskritai atvyksta. Migrantai šioje situacijoje buvo labiau įrankis, o ne pagrindinis problemos šaltinis. Jie buvo naudojami tam tikram politiniam ir socialiniam spaudimui sukurti.

Tyrėja: koks buvo Jūsų organizacijos vaidmuo migrantų krizės metu ir kokią pagalbą teikėte pasienyje?

Mes dirbome dar iki Baltarusijos sukeltos krizės ir iki karo Ukrainoje pradžios. Teikiame humanitarinę pagalbą prieglobsčio prašytojams: rūbų paketus, maistą, užimtumo veiklas, teisininko paslaugas. Žmonės, atvykę į centrą, dažnai neturėjo Lietuvos klimatui tinkamų drabužių, todėl pirmoji pagalba buvo būtent humanitarinė. Taip pat organizavome transportavimą nuo pasienio iki registracijos centro.

Tyrėja: kada Jūs pati suvokėte, kad tai yra unikali ir precedento neturinti situacija?

Krizės požymiai tapo akivaizdūs tuomet, kai labai išaugo atvykstančių žmonių skaičius. Migrantų srautai padidėjo kelis kartus, pasikeitė ir jų profilis. Atsirado žmonių grupės, kurios anksčiau Lietuvoje beveik nefiksuotos. Didelė dalis migrantų buvo atvežti į Baltarusiją ir nuvežti prie Lietuvos sienos, parodytas kelias, kur eiti. Kita dalis buvo žmonės, ilgą laiką gyvenę Baltarusijoje – studijavę, dirbę, puikiai mokantys rusų kalbą. Tai rodė, kad situacija nėra spontaniška.

Tyrėja: ar, Jūsų nuomone, migrantai buvo suvokiami kaip grėsmė, ar vis dėlto grėsmė buvo Baltarusijos vykdomi veiksmai?

Tikrai ne patys migrantai. Grėsmė buvo hibridiniai veiksmai, o žmonės tik įrankis. Bet kuriai visuomenei galima pažadėti geresnės gyvenimo sąlygas ir dalis žmonių reaguos. Didelė migrantų dalis net neplanavo likti Lietuvoje. Lietuva buvo laikoma pirmąja stotele kelyje į Vakarų Europą. Tarp migrantų buvo labai įvairių žmonių: ir turinčių aukštąjį išsilavinimą, ir studijavusių Baltarusijoje ar kitose šalyse. Dalis jų buvo akivaizdžiai apgauti.

Tyrėja: kaip Jūs vertinate Lietuvos valstybės reakciją į migrantų krizę?

Valstybė nebuvo pasiruošusi tokiems migrantų srautams ir tai yra natūralu. Ši krizė parodė sisteminius trūkumus, tačiau vėliau institucijos pradėjo aktyviai ruošti galimiems panašioms scenarijams ateityje. Manau, kad dalis sprendimų buvo nulemti ir Europos Sąjungos konteksto. Tikėtina, kad Lietuvai buvo leidžiama ar net tikimasi, jog ji sulaikys migrantus, kad šie nepasiektų didesnių Europos valstybių. Tai yra mano asmeninė nuomonė, tačiau nemanau, kad Lietuva veikė visiškai savarankiškai.

Tyrėja: kaip apibūdintumėte migrantus, su kuriais teko susidurti?

Tai buvo labai įvairūs žmonės iš skirtingų šalių. Vienas ryškesnių bruožų – didelė dalis jų gerai mokėjo rusų kalbą, nes buvo studijavę ar gyvenę Baltarusijoje. Dalis migrantų buvo atvykę tiesiog tranzitu, kiti buvo ilgiau planavę migraciją. Migracija yra brangus procesas, todėl dauguma atvykusiųjų turėjo tam tikrų finansinių išteklių. Taip pat buvo žmonių, kurie akivaizdžiai tapo prekybos žmonėmis schemų aukomis.

Tyrėja: ar migrantams Lietuvoje kilo grėsmė jų saugumui?

Tiesiogiai to vertinti negaliu, tačiau iš girdėtos informacijos manau, kad grėsmė egzistavo. Pasieniečių užduotis buvo saugoti valstybės sieną, todėl migrantai buvo suvokiami kaip grėsmė. Kai

institucijoms pateikiamas toks naratyvas, pareigūnai atitinkamai taip ir elgiasi. Žmonėms grėsmę kėlė ne tik Baltarusijos veiksmai, bet ir situacija Lietuvoje.

Tyrėja: kaip pasikeitė Jūsų darbas, pradėjus taikyti apgrėžimo politiką?

Apgrėžimo politika buvo pradėta taikyti gana anksti, todėl mūsų darbas iš esmės liko panašus: dirbome su tais, kurie jau pateko į Lietuvą ir pateikė prieglobsčio prašymus. Teikėme humanitarinę pagalbą, organizavome transportavimą ir toliau dirbome registracijos centre.

Tyrėja: kokius teisės normų pažeidimus Jūs įžvelgiate migrantų krizės kontekste?

Didžiausias pažeidimas buvo apgrėžimo politika ir prieglobsčio prašymų nepriėmimas. Pagal tarptautinę teisę, asmuo, patekęs į šalį, turi teisę prašyti prieglobsčio, o pareigūnas privalo tokį prašymą priimti. Praktikoje tai dažnai buvo ignoruojama. Vėliau įvesta tvarka, kai prieglobsčio prašymus buvo galima teikti tik pasienio punktuose, dar labiau apribojo realią galimybę šia teise pasinaudoti.

Tyrėja: su kokiais iššūkiais susidūrė Jūsų organizacija dirbdama migrantų krizės metu?

Didžiausias iššūkis buvo gyvenimo sąlygos užsieniečių registracijos centre. Iš pradžių žmonės gyveno palapinėse, vėliau – konteineriuose. Gyvenimo sąlygos buvo prastos, ypač žiemą. Buvo daug žmonių su sveikatos problemomis, daug nežinomybės ir chaoso. Tai apsunkino ir humanitarinės pagalbos teikimą mūsų darbuotojams.

Tyrėja: kaip vertinate žiniasklaidos vaidmenį migrantų krizės metu?

Žiniasklaida turėjo didelę įtaką visuomenės požiūriui. Kai buvo akcentuojama, kad per sieną ateina pavojingi žmonės ar net teroristai, bet neaiškinamos priežastys, kodėl tai vyksta, visuomenė natūraliai išsigando. Tai dar labiau apsunkino migrantų integraciją ir sustiprino visuomenės susiskaldymą.

Interviu nr. 6

Interviu atlikimo data: 2025 m. gruodžio 30 d.

Respondento vardas ir pavardė: neatskleidžiama

Respondento kodas: Ž1

Respondento užimamos pareigos/statusas: žiniasklaidos priemonėje dirbantis asmuo

Tyrėja: kaip Jūs vertinote Baltarusijos veiksmų logiką 2021 metų migrantų krizės pradžioje ir kaip buvo suvokta viešoje erdvėje vadinamoji instrumentalizuota migracija?

Kalbant apie Baltarusijos veiksmų logiką, jau pačioje pradžioje buvo matyti tam tikri požymiai, leidžiantys manyti, kad vyksta koordinuotas procesas. Viešojoje erdvėje, ypač „Telegram“ kanaluose, pasirodė vaizdai, kuriuose buvo matomos didelės migrantų grupės, judančios Baltarusijos teritorijoje – dažnai miškais, atokiose vietovėse, kartais net šalia kelių. Iš tų vaizdų ne visada buvo aišku, kas tiksliai tuos žmones lydi: ar tai uniformuoti, ar neuniformuoti asmenys, todėl reikėjo atsargiai vertinti informaciją ir ją tikrinti. Tokie vaizdai priminė ir anksčiau kitose šalyse matytus atvejus, pavyzdžiui, Turkijos ar Maroko kontekstuose, kai migracija naudojama kaip spaudimo priemonė. Todėl gana greitai kilo prielaida, kad migracija šiuo atveju gali būti instrumentalizuojama siekiant destabilizuoti situaciją Lietuvoje.

Tyrėja: kaip vertinate Lietuvos valdžios institucijų sprendimų priėmimą ir reagavimą į šią krizę?

Čia svarbu atskirti kelis dalykus. Valstybė gana anksti pasirinko krizę interpretuoti per sugrėsminimo prizmę – ne kaip humanitarinę, o kaip nacionalinio saugumo problemą. Tai buvo politinis pasirinkimas. Migracija buvo įrėminta kaip hibridinė grėsmė, o ne pirmiausia kaip humanitarinė krizė. Toks sprendimas iš karto pradėjo diktuoti toną tiek politinėje komunikacijoje, tiek žiniasklaidoje. Labai greitai susiformavo priešprieša: nacionalinis saugumas prieš žmogaus teises. Šis supriešinimas vėliau buvo dar labiau akcentuojamas pačių politikų, o žiniasklaida, didžiąja dalimi, tą retoriką perėmė ir atkartojė. Pagrindinis akcentas tapo sugrėsminimo žinutė. Viešose spaudos konferencijose buvo vartojamos labai koncentruotos formuluotės – teigiama, kad migrantai kelia grėsmę, kad tarp jų galimai gali būti teroristų ar kitų pavojingų asmenų. Tokios žinutės formavo bendrą informacinį foną.

Tyrėja: kokį vaidmenį šioje situacijoje atliko žiniasklaida?

Žiniasklaida didžiąja dalimi perėmė valdžios institucijų suformuotą naratyvą. Pavyzdžiui, pas mus (tyrėjai darbovietė yra žinoma) viduje buvo bandymų atsiriboti nuo tokios retorikos: siūlyta nevartoti termino „nelegalus migrantas“, nes jis yra problemiškas ir stigmatizuojantis. Taip pat buvo keliamas klausimas, ar pagrįstai vartojamas terminas „hibridinė ataka“, jei tam nepateikiami aiškūs įrodymai. Tačiau bendrai informacinis laukas išliko orientuotas į saugumo diskursą. Kai žurnalistai bandydavo rodyti situaciją vietoje – pasienyje ar migrantų stovyklose – jie neretai sulaukdavo priekaištų, kad trukdo institucijų darbui ar „ne laiku kelia problemas“. Keista buvo tai, kad tokie priekaištai kartais sklisdavo ne tik iš valstybės institucijų, bet ir iš pačių kolegų žiniasklaidoje.

Manau, kad viena didžiausių problemų buvo tai, jog žiniasklaida ne visada gebėjo aiškiai atskirti, kur baigiasi informavimas ir kur prasideda valstybės komunikacija ar propaganda. Kai kurie patyrę žurnalistai tai viešai įvardijo, tačiau tokia pozicija nebuvo dominuojanti.

Tyrėja: kaip visuomenė reagavo į valdžios sprendimus ir komunikaciją?

Kai buvo pradėtos statyti migrantų apgyvendinimo stovyklos, daliai visuomenės kilo panika ir nepasitenkinimas. Viena vertus, buvo sakoma, kad migrantai kelia grėsmę, kita vertus jie buvo apgyvendinami saugomose teritorijose šalia gyvenviečių. Tai paskatino protestus, prie kurių greitai pradėjo jungtis ir kraštutinės politinės jėgos, kurios pasinaudojo situacija savo tikslams.

Tyrėja: ar, Jūsų nuomone, žiniasklaida tinkamai atliko savo funkciją šios krizės metu?

Manau, kad žiniasklaida per daug susitapatino su valdžios institucijų pozicija. Net tada, kai žurnalistai bandė parodyti situaciją vietoje, pasienyje ar migrantų stovyklose, jie susidurdavo su priekaištais, kad trukdo ar kenkia institucijų darbui. Problema tapo tai, kad nebuvo aiškiai atskirta, kur baigiasi informavimas ir prasideda valstybinė propaganda. Kai kurie patyrę žurnalistai viešai įvardijo tai kaip propagandą, tačiau tokia pozicija nebuvo dominuojanti.

Tyrėja: kokia buvo reali situacija migrantų stovyklose ir kaip ją vertinate?

Vertinant realią situaciją, svarbu nepasiduoti supaprastinimams. Mes, kaip žiniasklaida, vertiname ne migrantų charakterius, o valstybės veiksmus. Kai kuriose stovyklose buvo fiksuojamos labai prastos gyvenimo sąlygos: nekokybiškas maistas, nehigieniška aplinka, formalūs ir skuboti prieglobsčio prašymų nagrinėjimo procesai. Buvo konkrečių atvejų, kai sąlygos atrodė tiesiog nežmoniškos, ir į tai ilgą laiką nebuvo tinkamai reaguojama. Tarptautinės organizacijos, tokios kaip „Gydytojai be sienų“, vėliau nutraukė savo veiklą Lietuvoje, viešai įvardydamos situaciją kaip labai problematišką. Kritikos signalų buvo ir iš „Frontex“. Šiame kontekste bandymai visą diskusiją nukreipti į tai, ar migrantai filmavo vaizdo įrašus, ar buvo „nedėkingi“, man atrodo klaidinantys. Tai nukreipia dėmesį nuo sisteminių problemų ir galimų žmogaus teisių pažeidimų.

Tyrėja: kaip vertinate Europos Sąjungos poziciją migrantų krizės kontekste?

Europos Sąjungos pozicija atrodė dviprasmiška. Viešai buvo reiškiamas kritika dėl žmogaus teisių situacijos, tačiau neoficialiuose pokalbiuose buvo juntamas supratimas ir palaikymas griežtai sienos kontrolei. Tai sudarė įspūdį, kad taikomi dvigubi standartai. Buvo kalbama ir apie tai, kad pradinė komunikacija iš Lietuvos pusės buvo klaidinga, tačiau atsakomybė dažnai buvo permetama

aplinkybėms ar visuomenės reakcijoms, nors būtent politiniai sprendimai ir retorika tą reakciją iš esmės ir suformavo.

Interviu nr. 7

Interviu atlikimo data: 2025 m. gruodžio 10 d.

Respondento vardas ir pavardė: neatskleidžiama

Respondento kodas: Ž2

Respondento užimamos pareigos/statusas: žiniasklaidos priemonėje dirbantis asmuo

Tyrėja: man labai įdomi pati pradžia, kaip jūs sužinojot ir kada supratot, kad čia jau ne šiaip koks pavienis įvykis, o išskirtinė situacija?

Kadangi aš domėjausi tuo nuo seno, dar per kontrabandos temą. Ir mes dar iki migrantų krizės su kolege buvom darę projektą apie migrantus, gal labiau apie pabėgėlius. Tai buvo vienas iš pirmųjų multimedijos projektų, ir jis buvo apie vietnamiečius, einančius nelegaliai per sieną. Tai nuo tada mes ir pradėjom labiau domėtis ta tema: pirmi žingsniai – per kontrabandą, metodus, būdus, ir tada „išlindo“ tie migrantai.

Tyrėja: išlindo kaip?

Prasidėjo pirmi pranešimai. Kalbėjausi su žmonėmis, kurie sakė, kad iš Baltarusijos pusės viskas atrodo labai keistai. Tada situacija vystėsi, vystėsi ir su kita kolege padarėm tyrimą apie migrantų kelią. Ir kas buvo įdomu: pačioj pradžioj mes irgi neradom jokių požymių, kad tai būtų tiesioginis Baltarusijos pasieniečių „darbas“, ta prasme, aktyvus organizavimas. Vienintelis dalykas, kurį matėm, kad jie praleisdavo.

Tyrėja: kaip ir dabar su oro balionais?

Taip, man tai labai panašu ir į dabartinę situaciją su balionais: mes kalbam apie hibridinę grėsmę, bet realiai (bent jau kiek tuo metu buvo matoma) nefiksuodavom aiškių kitos šalies tarnybų įsitraukimo atvejų. Atrodydavo, kad vienintelis dalykas – jie tiesiog neuždraudžia ir leidžia vykti.

Tyrėja: o pats tyrimas kaip vyko?

Po to prasidėjo tyrimas, kur mes įvairiais kampais ėjom: apsimetę ir pačiais migrantais, „nelegalais“, kalbėjom su pervežėjais, su tais pervežėjais, kurie jau pervežė vieną į Lietuvą ir toliau veždavo. Juos buvom išsikvietę, apsimetę, darėm įvairius bandymus, žodžiu, žiūrėjom iš kelių pusių.

Tyrėja: o vizualiai – fotografijos?

Dar vienas kampas: aš labai norėjau nufotografuoti, kaip atrodo tie migrantai, ta prasme, ką tik kirtę sieną, jau pagauti ar dar nepagauti. Ir mums visais keliais uždarinėjo patekimą prie sienos. Bandėm tartis ir gražiuoju, ir piktuoju – vis tiek neleido. Iš esmės, pasieniečiai. Tada aš tiesiog pradėjau važinėti palei sieną, turėjau kontaktų, kurie pranešdavo kas, kur ir kaip. Ir tada pradėjau fotografuoti migrantus, kirtusius sieną. Ir tada atsirado konfliktas su pasieniečiais, jie labai pyko, kad aš „lendu“ į jų teritoriją, nors aš viską dariau legaliai.

Tyrėja: o kodėl jie taip nervinosi?

Mano įspūdis toks. Kai juos išstumdinėdavo, tai ten tikrai ne „glostydavo“. Vienas dalykas, migrantai priešindavosi, nenorėdavo, kildavo konfliktai. Ir natūralu, kad tarnybos nenorėtų, kad būtų rodoma, kaip pareigūnai naudoja priemones – teisėtas ar ginčytinas teritorijai apginti. Be to, patys pasieniečiai buvo stresinėje situacijoje: dalis nežinojo, kaip elgtis, kas čia bus, puls ar nepuls, kiek čia perėjo, kiek pabėgo, ar gaus „per galvą“, ar ne. O dar jeigu šalia žurnalistas su kamera – papildomas stresas, nes nežinai, ką jis parodys, kaip parodys ir kaip visuomenė sureaguos. Tai geriau viską daryti tyliai, ramiai, be papildomų rizikų. Šiaip, kol dar nebuvo labai „priverta“ (ribojama) žiniasklaida, leisdavo kažką fiksuoti, bet buvo daug skirtingų naratyvų.

Tyrėja: kaip vertinate viešą diskusiją: ar žiniasklaida prisidėjo prie vienos ar kitos nuomonės apie migrantus?

O kaip turėtų būti? Bet jo, aš suprantu klausimą. Tik matai, kalbant apie migrantus, aš dar pridėčiau: 2015 metais, kai prasidėjo Europos migrantų krizė, aš pats buvau nuvažiavęs nuo Sirijos sienos ir mėnesį važiavau migracijos keliu iki Vokietijos. Mačiau daug: kaip kontrabandininkai juos „plukdo“, koks kontingentas, kaip atrodo savanoriai, tarnybos ir kas tie žmonės iš tiesų. Ir tada susiformavo mano nuomonė, nes tuo metu viešas naratyvas dažnai būdavo: „visi – vargšai karo pabėgėliai“, o „žvėrys“ – Vengrija ir kiti, kurie juos stumia. Man tas naratyvas atrodė per švelnus ir ne visai teisingas.

Tyrėja: kodėl?

Nes ten didžioji dalis buvo vyrai, absoliučiai didžioji, o tikrų karo pabėgėlių, mano vertinimu, gal buvo koks ketvirtadalis. Ir čia atsiranda problema, kad žmonės viską per daug supaprastina: arba „visi jie – nelegalai, užkariautojai, banditai“, arba „visi – karo pabėgėliai“. Nėra tarpinio varianto. O realybė tokia, kad dalis tikrai bėgo nuo karo, bet dalis – ne. Ir kai visus suplakam į vieną kubą, nukenčia arba vieni, arba kiti. Didžiausia problema, kaip atskirti ir išrūšiuoti, ypač kai skaičiai dideli.

Tyrėja: o Lietuvoje kaip su prieiga buvo?

Lietuvos atveju aš jau nebeatsimenu, kada pačioj pradžioj leisdavo ir kiek leisdavo. Prie pačio pasienio, atrodo, buvo sunku. Būdavo spaudos konferencijos, kur kažką matydavai, paskui labai apribojo ir stovyklas, ir prieigą. Dėl pasienio – atskira tema, nes ten net ne tai, kad „neleisdavo“, o dažnai niekas net nežinojo sistemos, kaip patekti. Norint būti prie pat sienos, reikėdavo VSAT pasienio zonos leidimo. Aš tą leidimą turėjau, nes dirbau tose teritorijose iš seniau. O kitiems leidimų arba neduodavo, arba duodavo trumpam, arba jie net nebandydavo jų gauti.

Tyrėja: ir kritikuoji žurnalistus, kad per mažai spaudė?

Taip. Man pritrūko to žurnalistų ryžto, daugiau aiškintis, bandyti. Nes dažnai būdavo: ką pasako pasienis, tas ir tiesa. O pasienis norėjo užspausti, kontroliuoti ir laikyti naratyvą pagal save: arba kad nieko nevyksta, arba kad pasieniečiai „labai geri ir puikūs“. Jų komunikacija buvo tragiška – jie nemokėjo dirbti su žurnalistais.

Tyrėja: o bendrai, ar Lietuva susitvarkė?

Iš mano perspektyvos – visai neblogai. Gal pradžioj truputį patrypčiojo, bet bendrai susitvarkė. Aš manau, kad atstūmimas, apgręžimas buvo logiškas ir reikalingas, nes kitaip būtume tapę migracijos koridoriumi. Bet tai nereiškia, kad žurnalistai neturėjo ir neturi daugiau „lįsti“ ir rodyti daugiau tiesos.

Tyrėja: o žmogaus teisės?

Kokios žmogaus teisės? Tada kalbėkim apie teises ir pareigas. Jei tu gyveni nesaugiai ir tau grėsia pavojus, pirmoji saugioji šalis – prašyk prieglobsčio. Pirmoji saugioji šalis. Tai kur ta pirma? Kodėl Baltarusija? Jei tu iš Irako ar kitur – pirmos realios saugios šalys dažnai būna, tarkim, Turkija, Graikija, Italija. O čia žmogus staiga atsiranda prie Lietuvos ir net neina prašyti prieglobsčio, o kerta sieną nelegaliai. Tai kaip tada mes turim traktuoti?

Tyrėja: bet smurtas apgręžimų metu?

Aš nesakau, kad nieko nevykdavo. Natūralu, kad ten vienaip ar kitaip būdavo ir jėgos, ir konflikto. Bet reikia matyti ir kitą pusę: kas vyko pasienyje, ką darydavo grupės, kaip bandydavo veržtis. Pasižiūrėk, kiek Lenkijoje buvo vaizdų su akmenimis, su tvoros laužymu. Tai apie ką mes kalbam. Filosofškai žmogaus teisės atsiranda ir su pareigomis: jei tu sistemingai laužai taisykles, darai agresyvius veiksmus ir tada reikalauji teisių – kyla klausimas. Pirmiausia laikykis taisyklių, tada reikalauk.

Tyrėja: o hibridinė grėsmė, ar tai buvo Baltarusijos „keltas“ dalykas, ar tiesiog leidimas eiti?

Aš neturiu žvalgybinių duomenų, čia tik mano subjektyvi nuomonė. Man tai panašu kaip su balionais dabar: iš pradžių atidaromi skrydžiai dėl verslo, mokslų, darbo ir gal jie ne iki galo paskaičiavo, kad žmonės masiškai varys per sieną. Bet kai tai prasidėjo ir Lietuva pradėjo kelti triukšmą, tada tai buvo oportunistiškai išnaudota: „ok, varom, skriskit, vežkit dar daugiau“. Pačioj pradžioj atrodė, kad jie tiesiog nedraudė ir leido.

Tyrėja: bet juk Baltarusija viską mato?

Taip. Baltarusiai pasienyje turi kelias tarnybas, jie kiekvieną krustelėjimą žino. Tikėtis, kad kažkas vyksta be jų žinios, yra naivu: arba leidžia, arba neleidžia. Jie leidžia tai, kas jiems naudinga. Jei jiems neapsimoka, jie užspausdų taip, kad „dvi savaites nė uodas neišskristų“. O kai leido, tai, kiek mes šnekėjom, būdavo ir kad parodydavo, kur siena, kur patogiau kirsti, o kai kur net iš to pradėdavo užsidirbinėti, vežiodavo, imdavo pinigus.

Tyrėja: o dėl dėmesio nukreipimo nuo Ukrainos?

Aš nemanau. Pirmą, migrantų krizė prasidėjo anksčiau nei 2022-ieji. Antra, man atrodo, kad čia labiau oportunistiškai išnaudotos galimybės, o ne kažkoks labai sudėtingas ilgalaikis planas nuo pradžios.

Tyrėja: bet kaip tada susikūrė „bumas“, skrydžiai iš Irako, Sirijos?

Man atrodo, jie tiesiog ne iki galo paskaičiavo, kad prasidės masinis bėgimas. Bet kai prasidėjo ir pamatė, kad „gerai gaunasi“ kaip spaudimo priemonė, tada ir užsikūrė.

Tyrėja: ir paskutinis, ar jautei ribojimą viešinant?

Labai stipriai. Čia vienas stipriausių per karjerą atvejų, kai bandyta užspausti, uždrausti, neleisti. Buvo situacijų, kurių anksčiau tiesiog nebūdavo: kad nuo tavęs pasieniečiai su sulaikytais migrantais bėgtų, kad tave vaikytų, užlaikytų. Daug visokių situacijų, kur bandė išvengti, kad kažkas būtų nufilmuota ar parodyta.

Tyrėja: jei kartotųsi, kaip būtų?

Valstybė visais laikais bandys kontroliuoti informaciją, net demokratiškiausios. Klausimas: ar žurnalistams užteks drąsos. Žurnalistų darbas nėra sėdėti išsižiojus ir laukti, kol atneš ant lėkštutės. Reikia eiti į kampus, patiems rinkti informaciją ir dėti ją ant stalo. Arba tu lauki oficialių pranešimų, arba tu ieškai, kas ten iš tiesų yra.

Interviu nr. 8

Interviu atlikimo data: 2025 m. lapkričio 20 d.

Respondento vardas ir pavardė: neatskleidžiama

Respondento kodas: M1

Respondento užimamos pareigos/statusas: migrantas

Tyrėjas: iš kur esate kilęs, kokia Jūsų šeimos situacija, išsilavinimas ir kodėl nusprendėte palikti savo šalį?

Esu kilęs iš Sirijos. Į Europą atvykau kartu su šeima: žmona, sūnumi, žmonos broliu, jo žmona ir jų dukra. Tuo metu mano žmona buvo nėščia. Sirijoje situacija yra labai sudėtinga. Šalyje vyksta karas, kuriame nusikaltimus daro tiek režimas, tiek ginkluotos grupuotės. Žmonės gyvena nuolatinėje baimėje. Aš pats buvau verčiamas stoti į kariuomenę. Nenorėjau tarnauti režimui, nes tai reikštų dalyvauti smurte prieš savo tautos žmones. Be to, mes priklausome religinei mažumai – šiitams. Sirijoje religinės mažumos yra persekiojamos. Tai buvo viena iš pagrindinių priežasčių, kodėl supratau, kad grįžti atgal nebegalime.

Tyrėjas: kaip sužinojote apie galimybę keliauti į Europą ir kaip atrodė Jūsų kelionės planas?

Ilgą laiką bandžiau išvykti iš Sirijos, tačiau tam trūko tiek finansinių, tiek saugumo galimybių. Galiausiai pardaviau viską, ką turėjau – namą, asmeninius daiktus. Tai buvo vienintelis būdas išvykti su šeima. Per pažįstamus sužinojome apie galimybę atvykti į Baltarusiją su turistiniu kvietimu.

Kelionė vyko per Libaną, vėliau į Baltarusiją. Mūsų tikslas buvo pasiekti Europą, nes svarbiausia buvo saugumas ir galimybė auginti vaikus taikoje.

Tyrėjas: ar supratote, kad galite būti naudojami kaip politinio konflikto dalis?

Tuo metu apie politiką negalvojome. Mes nesame politinė šeima. Mums nerūpėjo geopolitiniai konfliktai. Vienintelis dalykas, kuris mums rūpėjo, buvo išgyventi, pamaitinti vaikus ir rasti saugią vietą gyventi.

Tyrėjas: kaip atrodė Jūsų sienos kirtimas ir pirmasis kontaktas su Lietuvos pareigūnais?

Į Lietuvą patekome per Baltarusijos sieną. Įėjome į Lietuvos teritoriją maždaug vieną kilometrą. Netrukus mus sulaikė Lietuvos pareigūnai. Su mumis buvo elgiamasi ramiai. Pareigūnai davė vandens, maisto, nuvežė į policijos komisariatą, davė švarių drabužių. Mano žmona tuo metu buvo nėščia, todėl pareigūnai stengėsi elgtis atsargiai. Mes nebuvome kankinami ar mušami. Priešingai – elgesys buvo korektiškas.

Tyrėjas: ar susidūrėte su Baltarusijos pareigūnais ir ar jie jus lydėjo iki sienos?

Baltarusijoje su pareigūnais tiesiogiai nesusidūrėme. Tačiau mums padėjo žmonių kontrabandininkai – tai buvo Irako piliečiai, kurie už pinigus parodė kelią, kaip pasiekti Lietuvos teritoriją.

Tyrėjas: kaip buvote apgyvendinti Lietuvoje ir kiek laiko praleidote stovyklose?

Iš pradžių apie 40 dienų buvome apgyvendinti laikinoje sulaikymo vietoje. Ten buvo vanduo, bet nebuvo elektros. Vėliau mus perkėlė į Ruklos pabėgėlių centrą. Rukloje gavome kambarį, maistą, medicininę priežiūrą. Gyvenimo sąlygos buvo pakankamai geros, ypač atsižvelgiant į tai, ką patyrėme anksčiau. Mums svarbiausia buvo tai, kad šeima buvo saugi.

Tyrėjas: ar jautėtės laikomi grėsme Lietuvos visuomenei?

Asmeniškai to nejutau. Nei aš, nei mano šeima nejautėme, kad būtume laikomi pavojingais. Pareigūnai elgėsi pagarbiai. Tačiau mačiau, kad kitų tautybių migrantai kartais susidurdavo su sunkesnėmis sąlygomis.

Tyrėjas: kaip vertinate žmogaus teisių situaciją ir institucijų elgesį Jūsų atžvilgiu?

Lietuvoje pats nepatyrčiau žmogaus teisių pažeidimų. Didžiausią skausmą man sukėlė ne Lietuvos institucijos, o tai, kas tuo metu vyko Sirijoje. Praėjus keliems mėnesiams po mūsų išvykimo, Sirijos saugumo pajėgos suėmė mano tėvą. Po savaitės mums buvo pranešta, kad jis mirė nuo COVID-19. Tačiau Sirijoje visi žino, kad žmonės, patekę į karinį saugumą, dažniausiai neišgyvena. Tai buvo didžiulis smūgis mano šeimai.

Tyrėjas: ar jaučiatės saugus Lietuvoje ir kaip vertinate visuomenės požiūrį?

Lietuvoje jaučiuosi saugiau nei daugelyje kitų šalių. Nesusidūriau su rasizmu ar atviru priešišku. Mano vaikas lanko mokyklą, integruojasi ir tai man yra labai svarbu. Suprantu, kad dalis visuomenės bijo migrantų, tačiau mano asmeninė patirtis Lietuvoje yra teigiama. Aš dirbu, nuomojuosi būstą, stengiuosi gyventi sąžiningai ir ramiai.

Interviu nr. 9

Interviu atlikimo data: 2025 m. gruodžio 4 d.

Respondento vardas ir pavardė: neatskleidžiama

Respondento kodas: M2

Respondento užimamos pareigos/statusas: migrantas

Tyrėja: papasakokite apie savo kilmę, politinę situaciją šalyje ir sprendimą išvykti.

Mano šalyje žmonės faktiškai neturi pagrindinių teisių. Negalima laisvai reikšti nuomonės nei darbe, nei viešojoje erdvėje, nei socialiniuose tinkluose. Negalima kritikuoti valdžios sprendimų, net jei visi supranta, kad situacija šalyje yra bloga. Šalyje egzistuoja tik viena politinė partija, nėra realių prezidento rinkimų, žmonės negali pasirinkti valdžios. Tokia sistema tęsiasi dešimtmečius. Be to, neįmanoma dirbti nepriklausomai: visi privalo priklausyti tam tikroms organizacijoms, mąstyti ir elgtis taip, kaip nurodo valdžia.

Studijavau teisę ir nuo pat pradžių siečiau keisti situaciją: aiškinti žmonėms jų teises, organizuoti bendruomenes, viešai kalbėti apie valdžios sprendimus. Tai buvo laikoma nusikaltimu. Man buvo grasinama atimti diplomą, buvau nuolat stebima, vėliau sulaikyta ir įkalinta. Mano „nusikaltimas“ buvo sakyti tiesą. Po įkalinimo man buvo aiškiai pasakyta: arba išvykstu iš šalies, arba mano gyvybei grės pavojus. Neturėjau galimybės oficialiai prašyti apsaugos – turėjau bėgti.

Tyrėja: kaip vyko Jūsų išvykimas iš gimtosios šalies ir kelias į Baltarusiją?

Vienintelė šalis, į kurią tuo metu galėjau išvykti be vizos, buvo Rusija. 2020 metų pabaigoje išvykau ten, tačiau Rusijoje situacija taip pat buvo chaotiška: protestai, politinis nestabilumas, karo su Ukraina kontekstas. Mano skrydis į kitą Europos šalį buvo atšauktas dėl Europos Sąjungos sankcijų. Tai reiškė, kad turėjau tik dvi galimybes: grįžti į gimtinę, kur man grėsė mirtis arba ieškoti kito kelio. Baltarusija tuo metu buvo vienintelė šalis, leidusi greitai atvykti. Sprendimas buvo priimtas per mažiau nei 24 valandas – tai buvo išgyvenimo klausimas.

Tyrėja: kaip atrodė Jūsų kelias iš Baltarusijos link Lietuvos ir pirmasis kontaktas su pareigūnais?

Iš pradžių neturėjome jokios pagalbos. Neturėjome kontaktų, orientavomės tik pagal telefonų žemėlapius. Svarstėme Lenkiją, Ukrainą, Latviją, tačiau matėme vaizdo įrašus apie smurtą pasienyje, ypač Lenkijoje, todėl labai bijojome. Pirmieji pareigūnai, su kuriais susidūrėme, buvo Lietuvos pasieniečiai. Kai paprašėme prieglobsčio, jie juokėsi iš mūsų, vartojo įžeidžiančius žodžius, sakė „grįžkite pas Putiną“. Vėliau pradėjo naudoti fizinę jėgą. Mes buvome grąžinti atgal į Baltarusiją.

Tyrėja: kas vyko toliau po pirmojo grąžinimo?

Prasidėjo tai, ką aš vadinu „ping-pongu su žmonėmis“. Lietuvos pasieniečiai su ginklais versdavo mus kirsti sieną atgal į Baltarusiją, o vėliau vėl stumdydavo atgal. Tai kartojosi daugybę kartų – apie 15 dienų. Lietuvos pareigūnai niekada neperžengdavo sienos linijos, bet su ginklais ir jėga versdavo mus eiti į Baltarusijos pusę. Baltarusijos pareigūnai tuo metu naikino mūsų daiktus, drabužius, maistą, sunaikino telefonus, paliko mus miškuose, šaltyje, be pagalbos. Lietuvos pasieniečiai sunaikino mūsų SIM korteles, kad negalėtume kviestis pagalbos ar fiksuoti įvykių. Baltarusijos pareigūnai sunaikino beveik viską, ką turėjome.

Tyrėja: kokia buvo Jūsų sveikatos būklė tuo metu?

Gyvenome miške per liūtų ir sniegą be tinkamų drabužių, be maisto, be medicininės pagalbos. Mano kojos stipriai nušalo – jos buvo pajuodusios, negalėjau vaikščioti. Iki šiol turiu rimtų sveikatos problemų. Pirmą realią pagalbą suteikė „Sienos grupės“ savanoriai, kurie atnešė striukių, drabužių, padėjo išgyventi. Be jų pagalbos, nežinau, ar būčiau likusi gyva.

Tyrėja: kaip buvo priimtas sprendimas kreiptis į Europos Žmogaus Teisių Teismą?

Mes daugybę kartų prašėme prieglobsčio, rodėme įrodymus, dokumentus, bet niekas nenorėjo mūsų klausyti. Galiausiai kreipėmės į Europos Žmogaus Teisių Teismą. Sprendimas buvo priimtas labai greitai, per kelias valandas. Teismas leido mums likti Lietuvoje ir prašyti prieglobsčio.

Tačiau net ir po šio sprendimo Lietuvos pasieniečiai bandė mus apgauti, melavo „Sienos grupei“, sakė, kad mūsų nerado, nors buvome sulaikyti. Jie atėmė telefonus, bandė nutraukti ryšį su pagalba. Tik dėl to, kad pavyko paslėpti vieną telefoną, mūsų buvimo vieta buvo perduota ir galiausiai buvome surasti.

Tyrėja: kaip galiausiai buvote įleista į Lietuvą?

Kai mano sveikatos būklė tapo kritinė ir nebegalėjau vaikščioti, mes likome pačiame pasienyje, tarp metalinės tvoros ir miško. Tik tada pareigūnai mus paėmė, nešė iki automobilių, nuvežė į bazę, vėliau į stovyklą. Po to sekė ilgas sulaikymo laikotarpis stovyklose, faktiškai buvome laisvės atėmimo beveik metus, nors pagal teisę tai neturėjo viršyti kelių dienų.

Tyrėja: kaip vertinate šią patirtį šiandien?

Aš praradau savo ankstesnį gyvenimą, bet kuriu naują čia, Lietuvoje. Noriu gyventi ramiai, dirbti, būti naudinga visuomenei. Todėl ir prašau anonimiškumo, nenoriu, kad ši patirtis dar kartą sugriautų tai, ką sunkiai kuriu dabar.

Interviu nr. 10

Interviu atlikimo data: 2025 m. lapkričio 30 d.

Respondento vardas ir pavardė: neatskleidžiama

Respondento kodas: M3

Respondento užimamos pareigos/statusas: migrantas

Tyrėja: papasakokite apie savo kilmę, gyvenimo aplinkybes ir sprendimą išvykti iš savo šalies.

Esu kilęs iš Senegalo. Mano pagrindinis tikslas visada buvo futbolas. Prieš atvykdamas į Baltarusiją gyvenau Prancūzijoje, Marselyje, o vėliau – Ganoje, kur buvau išvykęs per futbolo agentą. Ganoje praleidau apie dvejus metus, ruošdamasis profesionaliai karjerai. 2020 metais turėjau galimybę vykti į Italiją, tačiau dėl COVID-19 pandemijos planai žlugo. Mano agentas pasiūlė alternatyvą – per pažįstamus agentus vykti į Baltarusiją, esą ten atsivers galimybės futbolo karjerai. Kadangi pasitikėjau savo agentu ir norėjau siekti svajonės, sutikau.

Tyrėja: kaip atrodė Jūsų kelias į Baltarusiją ir kas nutiko atvykus?

Man buvo pasiūlyta atvykti į Baltarusiją su studento viza, neva tai būtų saugesnis būdas ilgesniam laikui išbandyti futbolo galimybes. Už tai buvo reikalaujama sumokėti apie 5 000 JAV dolerių. Tik vėliau supratau, kad buvau apgautas – nei futbolo kontrakto, nei realių galimybių žaisti aukštu lygiu nebuvo.

Atvykęs buvau nuvežtas ne į Minską, kaip tikėjausi, o į Gardiną. Mano pasas buvo paimtas, o man buvo aiškinama, kad tai laikina procedūra dėl dokumentų tvarkymo. Ilgainiui tapo aišku, kad esu įstrigęs sistemoje be realios galimybės tęsti futbolo karjerą ar susigrąžinti pinigus.

Tyrėja: kada supratote, kad situacija yra rimta ir kad buvote apgautas?

Tai supratau gana greitai, pradėjęs bendrauti su kitais studentais ir migrantais. Daugelis jų turėjo labai panašias istorijas: atvykę per agentus, sumokėję dideles sumas, tačiau neturėję realių galimybių nei dirbti, nei studijuoti. Bandžiau reikalauti grąžinti dokumentus ir pinigus, tačiau tai buvo beveik neįmanoma. Tuo metu supratau, kad mano ateitis Baltarusijoje neturi perspektyvų.

Tyrėja: kaip priėmėte sprendimą palikti Baltarusiją ir vykti link Europos Sąjungos?

2021 metų vasarą pastebėjau, kad daugybė žmonių pradeda palikti Baltarusiją per miškus, bandydami pasiekti Lietuvą ar Lenkiją. Iš pradžių buvau labai atsargus, nes žinojau apie galimus pavojus: sulaikymus, smurtą, kalėjimą. Tačiau situacija tapo tokia, kad nebeturėjau kitos išeities. Mačiau, kaip iš bendrabučių masiškai išvyksta žmonės. Galiausiai prisijungiau prie grupės ir per miškus, po kelių dienų klaidžiojimo, 2021 metų liepą patekau į Lietuvą.

Tyrėja: kas nutiko Jums patekus į Lietuvą?

Lietuvoje buvau sulaikytas ir nuvežtas į laikiną apgyvendinimo vietą. Tai buvo visiškai nauja patirtis: buvau be dokumentų, nežinojau kalbos, nežinojau, kas manęs laukia. Gyvenimo sąlygos buvo labai sudėtingos: palapinės, konteineriai, šaltis, ribota higiena. Kai kuriose vietose žmonės gyveno mėnesius nežinodami savo teisinio statuso. Tai sukėlė didelį psichologinį spaudimą.

Tyrėja: ar susidūrėte su smurtu ar netinkamu pareigūnų elgesiu?

Taip. Protestų metu, kai migrantai reikalavo geresnių sąlygų, pareigūnai panaudojo fizinę jėgą. Aš pats buvau sumuštas, sulaikytas ir trumpam perkeltas į uždara patalpą, primenančią kalėjimą. Nors nebuvau protestų organizatorius, buvau apkaltintas jų kurstymu. Tai buvo labai traumuojanti patirtis, kuri paliko ilgalaikių psichologinių pasekmių.

Tyrėja: kaip ši patirtis paveikė Jus asmeniškai?

Praradau beveik metus savo gyvenimo. Gyvenimas stovyklose, nuolatinė nežinia, smurtas ir pažeminimas turėjo didelį poveikį mano psichinei sveikatai. Net ir dabar kai kurios situacijos sukelia nerimą. Tačiau taip pat sutikau žmonių, kurie man padėjo: savanorius, nevyriausybinių organizacijų atstovus. Tai padėjo išgyventi.

Tyrėja: kaip vertinate Lietuvos valdžios ir visuomenės požiūrį į migrantus?

Suprantu, kad visuomenėje buvo daug baimės ir nežinomybės. Tačiau dažnai migrantai buvo vaizduojami kaip grėsmė ar net teroristai, nors dauguma jų buvo paprasti žmonės, apgauti ar įstumti į šią situaciją. Manau, kad didžiausia problema buvo nukreipta ne į tikrąją krizės šaltinį – Baltarusijos režimą, o į pačius migrantus.

Tyrėja: kaip jaučiatės dabar gyvendamas Lietuvoje?

Dabar jaučiuosi saugiau, tačiau vis dar jaučiu pasekmes. Kartais susiduriu su nepasitikėjimu ar rasistinėmis nuostatomis. Tačiau taip pat sutikau daug žmonių, kurie mane palaiko ir mato ne kaip „migrantą“, o kaip žmogų.

Summary

The 2021 Migration Crisis: Narratives on the Consequences of Lithuania's Border Policy

In June 2021, a huge number of illegal migrants crossing the Lithuanian-Belarusian border was recorded. The European Union recognized and identified these actions as a Belarus hybrid attack. During that period, Lithuania received more than 5 thousand asylum applications, which was approximately 13 times more than in 2020. In response to the situation, on 3 August 2021 Lithuania began to apply the policy of turning back migrants at the border. More than 8 thousand illegal migrants were not allowed into the country. Under emergency conditions and to prevent a hybrid attack carried out by Belarus, the Ministry of the Interior initiated amendments to legal acts, organized the accommodation of illegally arrived migrants in camps and started building an iron fence along Lithuanian-Belarusian border.

Although institutional responses and enhanced security measures contributed to the stabilization of the situation, Lithuania received both domestic and international criticism for human rights violations, non-compliance with international obligations and especially for the pushback policy, restrictions on migrants' freedom of movement within the territory of Lithuania. In 2023, the Constitutional Court recognized that certain provisions of the Law on the Legal Status of Foreigners were incompatible with the Constitution. This means that mass detention practices had been applied without individualized judicial review, regardless of migrants' personal circumstances or reasons for seeking protection, and the process took at least 6 months.

Although the 2021 migration crisis in Lithuania has been examined in existing scholarly literature, there remains a noticeable lack of research addressing the diversity of narratives surrounding the crisis. This gap raises the question of how different actors—state institutions, non-governmental organizations, migration experts, and migrants themselves—narratively construct the 2021 migration crisis instrumentalized by Belarus. Accordingly, this master's thesis employs narrative analysis to examine these perspectives.

The aim of the thesis is to analyse the 2021 migration crisis in Lithuania through the theoretical lenses of migration instrumentalization, securitization, and human rights. The study seeks to explore the interconnections between competing discourses within the context of human rights and democratic governance.

The research objectives are as follows:

1. To examine the theoretical concepts of migration instrumentalization and securitization and their application in the context of the 2021 migration crisis;

2. Based on the theoretical framework, to conduct an in-depth qualitative study using interviews with representatives of Lithuanian state institutions, non-governmental organizations, experts, and migrants, to analyse their experiences, assessments, and narratives regarding the migration crisis and the human rights situation;
3. To identify the key lessons drawn from the 2021 migration crisis.

The study shows that the response and role of Lithuanian state authorities during the migration crisis were primarily oriented toward national security and framed migration as a threat to the state. This meant that, in political and public discourse, migration was associated with Belarus's hybrid attack, the vulnerability of the state border, and the necessity of implementing measures to address the situation. Securitization was not limited to public rhetoric alone but was also manifested through concrete actions. Consequently, in Lithuania the migration crisis was not only publicly defined as a security threat, but stricter and more extensive controls were introduced at border crossing points, and border officials were authorized to turn migrants back.

The research also demonstrated that although representatives of Lithuanian state institutions justified their actions at the border and in accommodation facilities by emphasizing the urgent need to counter a hybrid attack and protect the state border, the discourses of media representatives, non-governmental organizations, and migrants themselves revealed that these measures resulted in human rights violations. Prolonged detention of migrants in accommodation facilities, the implementation of pushback policies, the use of physical force, psychological abuse, and restricted access to asylum procedures had a negative impact on migrants' dignity and freedom and constituted violations at the legal level.

The 2021 migration crisis in Lithuania marked the country's first experience of migration instrumentalization, in which migrants were used by Belarus as a tool to destabilize the state. This crisis created tensions between national security priorities and the protection of human rights. Continued Belarusian provocations and hybrid threats, such as the use of meteorological balloons posing risks to Lithuanian airspace, demonstrate that this pressure has persisted beyond 2021. Therefore, this study remains highly relevant in analysing the impact of instrumentalization and the selection of security narratives in response to hybrid threats.

This study enables further research by allowing the Lithuanian case to be compared with the experiences of other European Union member states that have also faced migration instrumentalization, where organized migration is used as a strategic tool. In addition, the findings of this research provide a foundation for future quantitative studies aimed at examining public attitudes toward securitization and the dynamics of societal perceptions. Such research would allow for the analysis of similarities and differences between states through the theoretical frameworks of

securitization and instrumentalization, as well as an assessment of their consequences for state policies and democratic governance.